

WANNNEER TRADITIONELE HERONTWIKKELING GÉÉN OPTIE IS...

EEN TOEKOMST VOOR DE VERVALLEN OLDAMBSTER BOERDERIJ



Masterscriptie Anne Groenendijk

Sociale Planologie | Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen | Rijksuniversiteit Groningen

COLOFON

Titel: Wanneer traditionele herontwikkeling géén optie is
Subtitel: Een toekomst voor de vervallen Oldambster boerderij

Auteur: Anne Groenendijk
S3259129
annegroenendijk@gmail.com

Opleiding: MSc Sociale Planologie
Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Landleven 1
9747 AD Groningen
www.rug.nl/frw

Scriptiebegeleider: Dr. W.S. Rauws, PhD



Afstudeerstage: Atelier Plek
Stagebegeleider: Mark Sekuur
Scriptiebegeleiders: Initiatiefnemers van de Ecoruïne
<http://ecoruine.nl/>

Mark Sekuur – Atelier Plek & Fred den Haring -STAPP Projecten



Datum: Januari 2018

VOORWOORD

Beste lezer,

Voor u ligt de scriptie *Wanneer traditionele vormen van herontwikkeling géén optie zijn*. Een onderzoek naar de wijze waarop provincie Groningen en gemeenten Bellingwedde en Oldambt een alternatieve herontwikkeling van vervallen Oldambster boerderijen kunnen stimuleren, ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht van het Oldambt. Deze scriptie is geschreven ter afronding van de master Sociale Planologie aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Dit onderzoek is tot stand gekomen op de Thesismarkt, die 13 april 2017 door de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen georganiseerd was. Hier werd een prachtig vraagstuk rondom vervallen Oldambster boerderijen gepresenteerd door Fred den Haring en Mark Sekuur, de bedenkers van de Ecoruïne. Zij zochten een student die onderzoek wilde doen naar de beleidsmogelijkheden voor het herontwikkelen van deze vervallen karakteristieke en beeldbepalende boerderijen. Een vraagstuk waar ik met mijn interesse in herbestemming, krimpgebieden en erfgoed graag mee aan de slag wilde. In combinatie met een vrijwillige afstudeerstage bij Atelier Plek heb ik afgelopen half jaar mijn eigen draai mogen geven aan dit vraagstuk.

Een pittige en leerzame ervaring zo zou ik deze drukke periode van afstuderen willen omschrijven. In een korte tijd heb ik veel mogen leren over de uitvoering van wetenschappelijk onderzoek. Het goed opzetten van een onderzoeksvoorstel is erg belangrijk, wil je niet na een snelle start halverwege vast komen te zitten, iets wat bij mij gebeurde. Een goede les voor de toekomst, dat dan weer wel.

Gelukkig zijn er veel mensen geweest die mij hebben geholpen in dit proces, waardoor deze scriptie nu voor u op tafel ligt. Mijn eerste dank gaat uit naar alle respondenten die de tijd hebben genomen om deel te nemen aan mijn onderzoek. Zonder respondenten geen resultaat. Tevens gaat mijn dank uit naar mijn scriptiebegeleider Ward Rauws. Zijn feedback zorgde ervoor dat ik met beide benen op de grond bleef, waardoor werd voorkomen dat ik mijn onderzoek te breed en groots zou opzetten. Naast de wijze raad van Ward heb ik veel gehad aan de bijeenkomsten met Mark Sekuur en Fred den Haring die ervoor zorgden dat ik de juiste richting opging en vaart hield in het proces. Tot slot bedank ik graag mijn vriendenkring en vriend die mij altijd hebben geholpen en aangemoedigd op de momenten dat ik dat nodig had.

Ik wens u veel leesplezier,

Anne Groenendijk

SAMENVATTING

Het Nederlandse platteland heeft te maken met vrijkomende agrarische bebouwing (VAB) als gevolg van de schaalvergroting. Onder deze VAB vallen ook de tot erfgoed behorende rijksmonumentale en karakteristieke boerderijen. Doormiddel van herontwikkeling wordt er geprobeerd deze panden te behouden. Dit is echter niet in elke regio een optie. In het Oldambt staan, vanwege een dalende woningvraag en hoge kosten voor restauratie, veel van dit soort boerderijen al een langere tijd leeg en bij een gebrek aan onderhoud raken ze langzamerhand steeds meer in verval. Traditionele herbestemming is hier, vanwege financiële redenen en een gebrek aan draagvlak erg moeilijk. Erfgoedexperts stellen dat er alternatieve vormen van erfgoedbeheer nodig zijn om in dit soort gebieden verval van erfgoed tegen te gaan of op te lossen. Ruïnevorming of het deels behouden van elementen van deze boerderijen worden voorzichtig geopperd als een optie voor alternatieve herontwikkeling. Deze vormen zouden kunnen bijdragen aan de toeristische aantrekkingskracht van het gebied.

Volgens de wetenschappelijke literatuur kan worden gesteld dat vraagstukken rondom het behoud en beheer van gebouwd erfgoed erg complex zijn. Zo zijn verschillende actoren betrokken bij erfgoed met elk een andere houding en gedachte over erfgoed en is de instandhouding van erfgoed afhankelijk van diverse factoren. Alternatieve herontwikkeling kan een optie zijn om verval en leegstand tegen te gaan en kan bijdragen aan de toeristische aantrekkingskracht van de regio door in te spelen op de identiteit van het gebied. Om dit te bewerkstelligen is het van belang dat veranderingen aan gebouwd erfgoed in de vorm van verval, gedeeltelijke sloop of herschepping geaccepteerd worden door de bevolking. Daarnaast is het van belang dat alternatieve herontwikkeling op een integrale wijze verbonden wordt aan toeristische opgaves in het gebied en dat deze ideeën worden ondersteund en gedragen door de bewoners van de regio.

Aan de hand van een casestudie is er onderzocht op welke wijze provincie Groningen en gemeenten Bellingwedde en Oldambt alternatieve herontwikkeling van vervallen Oldambster boerderijen kunnen stimuleren ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht van het Oldambt. Uit documentenanalyses en diepte-interviews met erfgoedexperts, blijkt dat deze overheden zich met name focussen op het voorkomen van meer leegstand en verval in het gebied, door het bewustzijn onder de bewoners te vergroten. Daadkrachtig bestaand verval aanpakken blijkt echter lastig en tijdrovend vanwege een gebrek aan kennis, tools en strategieën, waarmee provincie en gemeenten kunnen werken.

Alternatieve herontwikkeling zou gestimuleerd kunnen worden op het moment dat gemeenten en provincies in hun beleidsvoering erfgoed aan de hand van een vectorbenadering zouden inzetten bij ruimtelijke ontwikkeling. Niet al het erfgoed kan behouden worden, gemeenten dienen keuzes te maken in wat ze wel willen behouden en wat niet. Voor de panden die niet binnen traditionele herontwikkeling vallen zou het goed zijn om samen met inwoners te kijken of en welke alternatieve herontwikkeling mogelijk is. Meer ruimte in bestemmingsplannen en een flexibelere houding tegenover erfgoedbeheer kunnen kansen bieden voor initiatieven.

Kernwoorden: Erfgoedplanning, alternatieve herontwikkeling, toeristische aantrekkingskracht, Nederland

INHOUDSOPGAVE

Lijst van Figuren.....	12
Lijst van Tabellen.....	12
Hoofdstuk 1 Introductie.....	16
1.1 Aanleiding en probleemstelling.....	17
1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen.....	18
1.3 Maatschappelijke relevantie.....	19
1.4 Wetenschappelijke relevantie.....	19
1.5 Leeswijzer.....	19
Hoofdstuk 2 Theoretisch kader.....	20
2.1 Verkenning van het begrip erfgoed aan de hand van de Erfgoedpiramide.....	21
2.1.1 Erfgoedkarakteristieken en erfgoedwaarden.....	22
2.1.2 Experts en niet-experts: een andere houding ten opzichte van erfgoed.....	23
2.1.3 Erfgoed met een reputatie.....	23
2.1.4 Verschillende beheersvormen van erfgoed.....	23
2.2 Erfgoedbenaderingen vanuit de planologie.....	25
2.2.1 Sector-, Factor en Vectorbenadering.....	25
2.2.2 Erfgoed, een multidisciplinair vraagstuk.....	26
2.2.3 Voorwaarden voor een succesvolle erfgoedplanning.....	27
2.3 Alternatieve herontwikkeling.....	28
2.3.1 Op zoek naar nieuwe beheersvormen.....	28
2.3.2 Een Ruïnebenadering.....	28
2.3.3 Afkijken bij archeologie.....	30
2.3.4 Alternatieve herontwikkelingsvormen voor vervallen erfgoed.....	31
2.4 Toeristische aantrekkingskracht van gebouwd erfgoed.....	34
2.4.1 Het Onderscheidende vermogen van erfgoed.....	34
2.4.2 Toeristische aantrekkingskracht ruïnes.....	35
2.5 Conceptueel model.....	36
Hoofdstuk 3 Methodologie.....	38
3.1 Onderzoeksstrategie.....	39
3.2 Case selectie.....	39

3.3	Onderzoeksmethoden.....	40
3.3.1	Beleidsdocumentenanalyse.....	40
3.3.2	Documentenanalyse.....	41
3.3.3	Semigestructureerde interviews met experts.....	42
Hoofdstuk 4 De Graanrepubliek.....		44
4.1	De komst en ondergang van de herenboeren.....	45
4.2	De rollen van provincie en gemeente in de herontwikkeling van gebouwd erfgoed.....	47
4.3	Factoren die traditionele herontwikkeling van vervallen oldambster boerderijen belemmeren.....	49
4.3.1	Schaalvergroting en bijkomstige leegstand.....	49
4.3.2	Leegstand en verval als gevolg van een ontspannen woningmarkt.....	50
4.3.3	Imagoschade: De Aardbevingsproblematiek.....	50
4.3.4	Gebrek aan maatschappelijk belang.....	51
4.3.5	Hoge kosten en lange procedures.....	51
4.3.6	Gebrek aan effectieve instrumenten.....	52
Hoofdstuk 5 Onderzoekresultaten.....		56
5.1	Eerste reacties op alternatieve herontwikkeling.....	57
5.2	Randvoorwaarden voor alternatieve herontwikkeling van vervallen erfgoed ten behoeve van toerisme	59
5.2.1	Voorwaarden voor alternatieve herontwikkeling.....	59
5.2.2	Voorwaarden alternatieve herontwikkeling van vervallen erfgoed ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht van het gebied.....	61
5.3	Kansen en beperkingen voor alternatieve herontwikkeling.....	62
5.3.1	Kansen voor alternatieve herontwikkeling van Oldambster boerderijen.....	62
5.3.2	Beperkingen voor alternatieve herontwikkeling van Oldambster boerderijen.....	64
5.4	Wijzen waarop de provincie en gemeenten alternatieve herontwikkeling van oldambster boerderijen kunnen stimuleren.....	65
5.4.1	Bewustwording.....	65
5.4.2	Niets doen?.....	66
5.4.3	Meer ruimte voor initiatieven.....	66
5.4.4	Integrale plannen.....	67
5.4.5	Juiste partijen bij elkaar brengen.....	67
Hoofdstuk 6 Conclusie.....		68

Hoofdstuk 7 Discussie.....	72
7.1 Interpretatie resultaten	73
7.2 Beperkingen van het onderzoek.....	73
7.3 Aanbeveling voor vervolgonderzoek.....	74
Hoofdstuk 8 Reflectie.....	76
Hoofdstuk 9 Aanbevelingen.....	78
Referentielijst.....	81
Bijlagen.....	86
Bijlage 1 Code schema.....	86
Bijlage 2 Interviewguides.....	89

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1.1 Welke mogelijkheden bestaan er tussen ‘behoud door bescherming’ en ‘sloop’ voor de herontwikkeling van erfgoed?.....	18
Figuur 2.1 Erfgoedpiramide (Monteiro et al. 2015).....	22
Figuur 2.2 Interactie ruimtelijke ordening en erfgoedzorg (Janssen et al., 2014)	25
Figuur 2.3 Het vervalproces van een gebouw (Muceniece, 2015).....	29
Figuur 2.4 Scenario's voor de ontwikkeling van ruïnes (Muceniece, 2015).....	30
Figuur 2.5 Omgangsvormen van erfgoed vanuit de archeologie (Kocken, 2009).....	30
Figuur 2.6 Vormen van alternatieve herontwikkeling.....	32
Figuur 2.7 Voorbeeld van verwijzing naar	32
Figuur 2.8 Voorbeeld 'niets doen'	32
Figuur 2.9 Voorbeeld deels conserveren (Bokkel, 2016).....	33
Figuur 2.10 Voorbeeld ruïne (Sekuur, 2013).....	33
Figuur 2.11 Voorbeeld recombinitie (Koning, 2014).....	33
Figuur 2.12 Voorbeeld enscenatie (Van der Wielen, n.d.).....	33
Figuur 2.13 Conceptueel model.....	36
Figuur 4.1 Het oranje vlak (links) weergeeft de regio Graanrepubliek, de paarse lijnen (rechts) weergeven de gemeentegrenzen.....	45
Figuur 4.2 Oldambster boerderij met zaadvensters	46
Figuur 4.3 Oldambster boerderij met slingertuin.....	46
Figuur 4.4 Arbeiderswoningen Oldambt	46
Figuur 4.5 Beschermd dorpsgezichten Oldambt, aangepast (Nieuwland & Rijksdienst, 2018).....	47
Figuur 4.6 Plan van aanpak verpauperde panden en rotte kiezen Gemeente Bellingwedde (Gemeente Bellingwedde, 2015a).....	49
Figuur 4.7 Neerwaartse spiraal (Gemeente Bellingwedde, 2015a).....	50

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1 Aspecten bepalend voor het succes van een herontwikkelingsopgave (aangepast Wang & Zeng, 2010)	24
Tabel 2 De geanalyseerde beleidsdocumenten, ingedeeld naar soort instrument.....	41
Tabel 3 De geanalyseerde nieuws- en blogartikelen.....	42
Tabel 4 Overzicht selectiecriteria interviews.....	42
Tabel 5 Overzicht geïnterviewden	43

AFKORTINGENLIJST

RCE	Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed
VAB	Vrijkomende Agrarische Bebouwing

BEGRIPPEN EN DEFINITIES

Beeldbepalende gebouwen: “Gebouwen die op grond van hun ruimtelijke relevante kenmerken bijdragen aan de visuele belevingswaarde van het landschap.” (Provincie Groningen, 2016a, p8).

Beschermd stads-of dorpsgezicht: Gebieden met beeldbepalende gebouwen met historische karakteristieken, waarin aparte regels gelden. Een bestemmingsplan voor een beschermd stads- of dorpsgezicht is veel gedetailleerder dan een normaal bestemmingsplan. Binnen een dergelijk gebied hoeft niet elk pand een monumentale waarden te hebben (Rijksoverheid, 2017).

Bouwval: Een gebouw dat vanwege slecht onderhoud in verval is geraakt (Muceniece, 2015).

Cultuurhistorie: “Sporen, objecten en patronen/structuren die zichtbaar of niet zichtbaar, onderdeel uitmaken van onze leefomgeving en een beeld geven van een historische situatie of ontwikkeling. Cultuurhistorie omvat dus zowel het archeologisch, historisch-(steden)- bouwkundig als het historisch-landschappelijk erfgoed.” (Projectbureau Belvedere, 1999, p.10)

Graanrepubliek: Zo wordt de landbouwregio van het Oldambt genoemd, waar begin 20^{ste} eeuw enorm goed geoerd werd in verschillende granen. Boeren waren er rijk door de vruchtbare zeelei, verkregen door de inpolderingen van de Dollard.

Herbestemming: Bij herbestemming wordt er een nieuwe functionele bestemming aan een gebouw gegeven. De ingreep van herontwikkeling kan daarvoor ten dienste staan maar dat hoeft niet (Houtveen, 2000).

Herontwikkeling: Benaming voor het geheel aan activiteiten met betrekking tot aanpassing van het prestatieniveau van een bestaand vastgoedobject op organisatorisch, financieel, architectonisch, bouwkundig en installatietechnisch niveau, dat daardoor kan voldoen aan de functieverandering (Houtveen, 2000).

Karakteristieke boerderijen: Boerderijen gebouwd voor 1940 die kunnen worden beschouwd als een onderdeel van het cultureel erfgoed vanwege hun cultuurhistorische waarde, architectonische en/of kunsthistorische waarde, situationele en/of ensemblewaarde, gaafheid en/of herkenbaarheid of zeldzaamheid.

Karakteristieke gebouwen: “Gebouwen die kunnen worden beschouwd als een onderdeel van het cultureel erfgoed vanwege hun cultuurhistorische waarde, architectonische en/of kunsthistorische waarde, situationele en/of ensemblewaarde, gaafheid en/of herkenbaarheid of zeldzaamheid.” (Provincie Groningen, 2016a, p.10)

Leefbaarheid: Leefbaarheid geeft de mate aan waarin de fysieke leefbaarheid aansluit op de wensen van het individu (Leidelmeijer, Marlet, Iersel, Woerkens, & Reijden, 2008).

Monumentale boerderijen: Boerderijen die een monumentale status hebben en daardoor onderdeel uit maken van het Nederlandse erfgoed.

Regionale identiteit: De karakteristieke kenmerken van een regio, die bijdragen aan het onderscheidend vermogen van de regio ten opzichte van andere regio's (Simon, Huigen, & Groote, 2010).

Rijksmonumenten: Een gebouw dat van nationaal belang is vanwege de cultuurhistorische en esthetische waarde. Rijksmonumenten worden beschermd door de Rijksoverheid met als doel de monumentale waarde ervan te behouden (Rijksoverheid, 2017).

Rotte kiezen / Vervallen pand: “Een pand waarbij de versterking van het uiterlijk zeer ernstige vormen aangenomen heeft. Het pand is (voor in de tijd waarin wij leven) in zijn huidige staat niet bewoonbaar meer. Tevens is het pand strijdig met redelijke eisen van welstand.” (Gemeente Bellingwedde, 2015a, p.4)

Ruïne: Een gebouw dat in de loop van de tijd functieloos is geworden en in verval is geraakt door de kracht van de natuur. Hierdoor is een ruïne incompleet geraakt (Somhegyi, 2014).

Ruïneren: Een proces dat ervoor zorgt dat aan een object verslechtering en versterking wordt toegebracht (Muceniece, 2015).

Verpauperd pand: “Een pand dat in het aanzicht al voor een ieder waarneembaar maakt dat het in ernstige mate achterstallig onderhoud heeft, maar waarbij ook waarneembaar is dat het pand (in deze staat) nog bewoonbaar is.” (Gemeente Bellingwedde, 2015a, p.4)

HOOFDSTUK 1 INTRODUCTIE



Vervallen Oldambster boerderij Bellingwedde

Mark Sekuur-2014

1 INTRODUCTIE

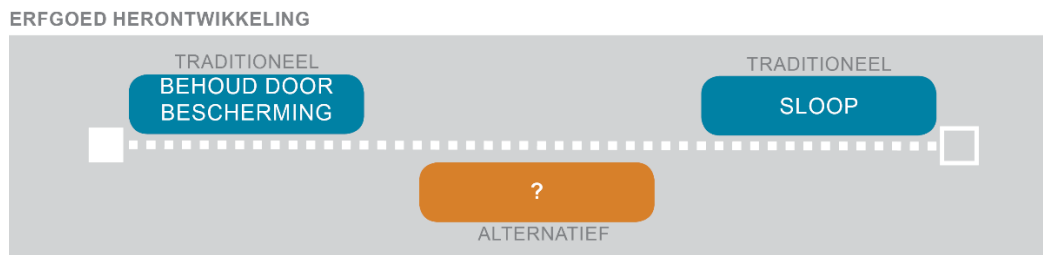
1.1 AANLEIDING EN PROBLEEMSTELLING

Het Nederlandse platteland wordt geconfronteerd met een omvangrijke opgave in herbestemming en sloop van agrarische bebouwing. De schaalvergroting van de afgelopen jaren heeft ervoor gezorgd dat er in de periode 2000-2012 22.000 boerenbedrijven zijn gestopt, omdat de verdiensten van het boerenbedrijf niet rendabel genoeg waren. Naar verwachting zullen daar tot 2030 nog 24.000 boerenbedrijven bij komen. Waar de agrarische grond van deze bedrijven veelal in gebruik wordt genomen door boeren in de nabije omgeving, worden de agrarische gebouwen aan hun lot over gelaten. Leegstand en verval zijn hiervan het gevolg en treffen ook de drie tot acht procent van de agrarische bebouwing in Nederland die, vanwege hun karakteristieke en beeldbepalende uiterlijk, behoren tot het gebouwde cultureel erfgoed.

In Noord-Nederland en Zuid-Limburg ligt dit aandeel beeldbepalende agrarische bebouwing hoger dan in de rest van Nederland. In Groningen is naar schatting 30 procent van de boerderijen karakteristiek en beeldbepalend. Het overgrote deel hiervan behoort tot het Nederlands erfgoed. (Gies, Nieuwenhuizen, Naeff, Vleemingh, & Paulissen, 2016). In 2014 was, in de Groningse regio het Oldambt, ongeveer 40 procent van deze boerderijen matig tot slecht onderhouden en stond 15 procent leeg (Gerbrandy, 2014). Ongeveer 10 procent van deze karakteristieke boerderijen verkeerden hiervan in een vervallen staat (Wiesman, 2013). Een deel van deze hier vrijgekomen karakteristieke boerderijen zijn herbestemd tot bed and breakfast, woonhuis met werkruimte of caravanstalling. Het andere deel is, onder andere bij gebrek aan een nieuwe functie, daadkracht en geld, als rotte kies achter gebleven in het gebied. Factoren zoals krimp, de regelgeving rondom erfgoed en de hoge kosten voor restauratie maken herbestemming niet altijd mogelijk met verdere verloedering tot gevolg (Gies et al., 2016; Russo, Riguccio, Carullo, & Tomaselli, 2013; van den Broek, 2007). Deze verloedering is van negatieve invloed op de leefbaarheid van de regio en heeft op sommige plekken een waardedaling van de (omliggende) panden tot gevolg (Gemeente Bellingwedde, 2015b).

Langzaam ontstaat in het Oldambt het bewustzijn dat herontwikkeling van vervallen erfgoed niet overal mogelijk is en wordt er op sommige plekken gedacht aan sloop van deze panden (Flooren, 2017; Veenstra, 2017). De vraag bij sloop is, wie draagt daar de kosten voor en wat levert het op? Er zijn namelijk maar weinig herontwikkelingsmogelijkheden voor het vrijgekomen terrein. Dit wordt veroorzaakt door een stop op nieuwe woningbouw vanwege krimp in het gebied. Daarnaast betekend volledige sloop van het pand dat de cultuurhistorische waarde van het pand verdwijnt (Janssen et al., 2014). En dat is nu net wat het Oldambt bijzonder maakt. De monumentale herenboerderijen en het cultuurhistorische landschap trekken steeds meer toeristen en zijn van groot belang voor het imago en identiteit van het gebied (Gemeente Oldambt, 2017a; Gemeente Westerwolde, 2017).

Kortom: Wat te doen, wanneer traditionele herontwikkeling geen optie is en sloop ongewenst (zie Figuur 1.1)?



Figuur 1.1 Welke mogelijkheden bestaan er tussen 'behoud door bescherming' en 'sloop' voor de herontwikkeling van erfgoed?

Steeds meer onderzoekers vragen zich af hoe deze afnemende vraag naar ruimte in het plattlandsgebied kan worden verbonden met de instandhouding van erfgoed? Ook vragen ze zich af of restauratie, met het accent op beeldherstel of conservering, onder deze afnemende vraag naar ruimte nog wel de juiste instrumenten zijn om erfgoed een tweede leven te geven (Bosma, 2008; Janssen, 2012). Er worden ideeën genoemd waarbij verval van erfgoed wordt toegestaan in de vorm van ruïnes of ideeën waarbij delen van de panden worden behouden als kunstwerk. Bij deze ideeën wordt vervallen erfgoed als kans gezien voor de toeristische aantrekkingskracht van het gebied (Pekaar, 2017).

1.2 DOELSTELLING EN ONDERZOEKSVRAGEN

In dit onderzoek worden alternatieve wijzen van herontwikkeling voor Oldambster boerderijen in kaart gebracht en wordt er onderzocht op welke wijze deze kunnen bijdragen aan de toeristische aantrekkingskracht van het Oldambt. Ook wordt er onderzocht op welke manier deze alternatieve herontwikkeling vanuit provincie Groningen en de gemeenten Bellingwedde en Oldambt gestimuleerd zou kunnen worden. Om tot deze resultaten te kunnen komen is de volgende hoofdvraag opgesteld:

Op welke wijze kunnen provincie Groningen en gemeenten Oldambt en Bellingwedde een alternatieve herontwikkeling van Oldambster boerderijen stimuleren ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht van het Oldambt?

Om de bovenstaande hoofdvraag te kunnen beantwoorden is deze opgedeeld in vier deelvragen:

1. *Welke alternatieve herontwikkelingsvormen van gebouwd erfgoed bestaan er? En hoe verhouden deze zich tot de bestaande erfgoedbenaderingen?*
2. *Welke randvoorwaarden maken de alternatieve herontwikkeling van vervallen erfgoed ten behoeve van toerisme mogelijk?*
3. *In hoeverre bevordert of beperkt het huidige provinciale en gemeentelijke beleid de alternatieve herontwikkeling van vervallen Oldambster boerderijen ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht van het gebied?*
4. *Op welke wijzen kunnen de provincie en de gemeenten alternatieve herontwikkeling van vervallen Oldambster boerderijen stimuleren?*

1.3 MAATSCHAPPELIJKE RELEVANTIE

Dit onderzoek naar alternatieve herontwikkeling draagt bij aan het grotere vraagstuk, wat kan en moet er gedaan worden met de vrijkomende agrarische bebouwing? Een vraagstuk waar we de komende jaren mee te maken krijgen, aangezien er in de toekomst meer agrarische bedrijven vrijkomen en in verval kunnen raken, met wanneer er niet wordt ingegrepen plattelandsregio's verder kunnen verloederen (Gies et al., 2016). Het gaat hierbij zowel om de vraag wat te doen met de grote lichtboxstallen, als om de vraag hoe kunnen we de vrijkomende agrarische bebouwing met een karakteristieke of monumentale status behouden. Dit onderzoek biedt mogelijke oplossingen voor dit probleem, welke ten goede kunnen komen aan de leefbaarheid van deze regio's.

1.4 WETENSCHAPPELIJKE RELEVANTIE

Het onderzoek plaatst erfgoedbeheer in een nieuw perspectief, door nieuwe mogelijkheden te verkennen voor het behoud van erfgoed in plattelandsgebieden. Daarmee draagt het onderzoek bij aan de huidige discussies over de manier waarop er binnen de ruimtelijke planologie met erfgoed omgegaan dient te worden en op welke wijze erfgoed, vandaag de dag, beheert zou moeten worden. Daarnaast draagt dit onderzoek bij in de beschrijving van het complexe proces dat er komt kijken bij de instandhouding van erfgoed in krimpgebieden.

1.5 LEESWIJZER

In het volgende hoofdstuk wordt de relevante literatuur rondom erfgoed en alternatieve herontwikkeling besproken en aan het eind van het hoofdstuk gepresenteerd aan de hand van een conceptueel model. In hoofdstuk drie worden de gebruikte methoden van dataverzameling en data-analyse toegelicht. Er wordt in dit hoofdstuk ook gereflecteerd op de betrouwbaarheid en kwaliteit van de verzamelde data. De case waarbinnen het onderzoek is uitgevoerd wordt in hoofdstuk vier kort toegelicht. In het hoofdstuk erna, worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd en gekoppeld aan de gevonden theorie uit hoofdstuk twee. In hoofdstuk zes worden per deelvraag de conclusies van het onderzoek op een rij gezet en wordt er antwoord gegeven op de hoofdvraag. Het onderzoek eindigt met een discussie, een korte reflectie op het onderzoeksproces en aanbevelingen voor de provincie Groningen en gemeenten Oldambt en Bellingwedde.

HOOFDSTUK 2 THEORETISCH KADER



Vervallen Oldambster boerderij in Hamdijk

Mark Sekuur- 2014

2 THEORETISCH KADER

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste concepten en theorieën rondom erfgoedbeheer, herontwikkeling en de relatie van erfgoed tot de toeristische aantrekkingskracht van een gebied besproken. In de eerste paragraaf zullen de begrippen erfgoed en traditionele herontwikkeling worden toegelicht. De tweede paragraaf focust zich op de veranderingen binnen het erfgoedbeleid over de jaren heen aan de hand van drie verschillende erfgoedbenaderingen. In de hierop volgende paragraaf worden de verschillende alternatieve herontwikkelingsvormen besproken en wordt er gekeken, hoe deze zich verhouden tot de verschillende erfgoedbenaderingen uit paragraaf twee. In de vierde paragraaf wordt de relatie beschreven tussen gebouwd erfgoed en de toeristische aantrekkingskracht van een gebied. Tot slot worden in paragraaf vijf de relaties tussen de belangrijkste concepten en theorieën weergegeven aan de hand van een conceptueel model.

2.1 VERKENNING VAN HET BEGRIP ERFGOED AAN DE HAND VAN DE ERFGOEDPIRAMIDE

Gemiddeld genomen maakt drie tot acht procent van de karakteristieke boerderijen in Nederland deel uit van het Nederlands gebouwde erfgoed. Aan de hand van een monumentale status (rijksmonument, beschermd stads- en dorpsgezicht, provinciaal en gemeentelijk monument) wordt er in Nederland gepoogd dit erfgoed in stand te houden door haar cultuurhistorische waarde te beschermen (Rijksoverheid, 2017). In deze paragraaf wordt het begrip ‘gebouwd erfgoed’ verkend aan de hand van de erfgoedpiramide.

Erfgoed is een breed begrip dat binnen verschillende vakgebieden en werelddelen verschillende definities kent (Aplin, 2002; Ashworth & Graham, 2005; Braaksma, 2017; Duineveld & Kolen, 2009; Graham, 2002; Harvey, 2001; Pétursdóttir, 2013). Vanwege dit verschil in definities wordt in deze scriptie uitgegaan van de Nederlandse definitie, zoals is omschreven in de Erfgoedwet (Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, 2015). Erfgoed omvat...

“... uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden;” – (Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, 2015)

De uit het verleden geërfde materialen, kunnen zoals de definitie in de Erfgoedwet luidt, zowel een immateriële als materiële bron zijn. Erfgoed gaat dus niet alleen om fysieke objecten maar ook over verhalen, herinneringen en tradities (Ashworth & Graham, 2005; Graham, 2002). Het feit dat we enerzijds gebeurtenissen, personen en dingen herinneren en behouden, maakt dat erfgoed aan de andere kant samenhangt met het vergeten of afdanken van gebeurtenissen, personen en dingen, aangezien niet alles uit het verleden behouden kan blijven (Bosma & Kolen, 2010; Duineveld & Kolen, 2009; Stanton & Magnoni, 2008).

De Oldambster boerderijen behoren tot het tastbare, materiële erfgoed en vallen in Nederland onder de categorie gebouwd cultureel erfgoed. Ze worden beschermd vanwege de unieke bouwstijl, welke symbool staat voor het rijke verleden van het gebied, maar ook vanwege de mate waarop ze bijdragen aan de identiteit en kwaliteit van het landschap. De manier waarop we met ons gebouwde erfgoed (erfgoed) omgaan, wordt bepaald door van vijf aspecten (Monteiro, Painho, Vaz, 2015) waarbinnen het verleden geselecteerd, gecontextualiseerd en geïnterpreteerd wordt (Barthel, 1996). Deze vijf aspecten en hun onderlinge relaties worden weergegeven in de erfgoedpiramide, zie Figuur 2.1 (Monteiro, Painho, & Vaz, 2015).

De manier waarop we erfgoed beschermen en beheren wordt allereerst bepaald door *erfgoedkarakterisering*. Hierbij wordt erfgoed aan de hand van karakteristieken zoals tastbaar of ontastbaar, oudheid in jaren en gebruikt materiaal beschreven. Deze karaktereigenschappen van erfgoed worden aan de hand van *erfgoedwaarden* op waarden geschat. De waarde die we toekennen aan de verschillende karaktereigenschappen van het erfgoed maakt dat we een bepaalde *houding* aannemen tegenover erfgoed, waarbij over het algemeen geldt, dat wat we op waarde schatten graag willen behouden. De wil om erfgoed te behouden maakt dat erfgoed een bepaalde reputatie krijgt, waarmee bescherming en behoud van het pand gewaarborgd wordt. De *erfgoedreputatie*, leidt tot bepaalde intenties tot bescherming en behoud van het erfgoed, oftewel *erfgoedbeheer* (Monteiro et al., 2015). Om de piramide beter te begrijpen worden deze vijf aspecten uit de piramide in de volgende subparagrafen toegelicht.



Figuur 2.1 Erfgoedpiramide (Monteiro et al. 2015)

2.1.1 ERFGOEDKARAKTERISTIEKEN EN ERFGOEDWAARDEN

Om erfgoed te kunnen (h)erkennen, identificeren en te kunnen ontwikkelen worden er keuzes gemaakt in de manier waarop erfgoed wordt behouden en beheerd. Deze selectie wordt gemaakt aan de hand van verschillende waarden die kunnen worden toegekend aan de verschillende karaktereigenschappen van het gebouw. Zo heeft erfgoed bepaalde gebruikswaarden, cultuurhistorische waarden, belevingswaarden, statuswaarden en levensbeschouwelijke waarden waar rekening mee gehouden dient te worden (Bazelmans, 2013). Bij het bepalen van deze waarden wordt er ook gekeken naar de relatie die het object of structuur heeft met andere objecten of structuren in de omgeving, oftewel de contextuele waarde (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2014). Er dient hierbij ook gekeken te worden naar de marktwaarde van/ vraag van dit erfgoed (Ashworth & Graham, 2005). Deze hoeveelheid aan factoren, maakt het lastig te bepalen wat uit het verleden te behouden en wat niet.

2.1.2 EXPERTS EN NIET-EXPERTS: EEN ANDERE HOUDING TEN OPZICHTE VAN ERFGOED

Het proces van waardestelling wordt door verschillende onderzoekers omschreven als een eigentijdse mentale ‘sociale constructie’ (Duineveld & Kolen, 2009; Graham, 2002; Pétursdóttir, 2013). Een individueel en subjectief proces, dat beïnvloed wordt door iemands achtergrond, levenservaringen en persoonlijkheid, maar ook door ‘politieke ambities, sociale idealen en economische strategieën’ (Aplin, 2002). Dit maakt dat erfgoed van plaats tot plaats en van tijd tot tijd anders kan worden gewaardeerd (Bosma & Kolen, 2010; Duineveld & Kolen, 2009; Stanton & Magnoni, 2008). Ook op individu niveau bestaan er verschillende houdingen tegenover erfgoed. Dit wordt veroorzaakt door een bepaald kennisniveau over het erfgoed of door bepaalde persoonlijke ervaringen met het erfgoed (Monteiro et al., 2015). Op deze wijze verschillen de houdingen van experts en niet-experts tegenover erfgoed ook van elkaar. Niet-experts beoordelen een object met name op basis van visuele informatie en beleving, terwijl experts een object voornamelijk beoordelen op de informatie die het geeft over de ontstaansgeschiedenis (Van den Berg & Casimir, 2002).

2.1.3 ERFGOED MET EEN REPUTATIE

Hoe meer mensen waardering hebben voor erfgoed, hoe meer bekendheid dit erfgoed heeft, hoe meer deze gewaardeerd wordt en hoe groter uiteindelijk het belang is om het erfgoed te beschermen. De erfgoedreputatie wordt beïnvloed door mening die iemand aanneemt tegenover erfgoed en welke wordt gedeeld met anderen (Monteiro et al., 2015). Wanneer de cultuurhistorische waarde is vastgesteld aan de hand van waardestelling kan het in Nederland een monumentale status toegewezen krijgen. En monumentenstatus kan ervoor zorgen dat een gebouw een hogere reputatie krijgt waardoor de waardering van het pand hoger wordt. (Janssen, Luiten, Renes, & Stegmeijer, 2017).

2.1.4 VERSCHILLENDE BEHEERSVORMEN VAN ERFGOED

De uiteindelijke reputatie van erfgoed beïnvloedt de keuzes die er gemaakt worden in manier waarop erfgoed wordt beheerd (Monteiro et al., 2015). Zo kan erfgoed worden geconserveerd, gepreserveerd, gerestaureerd en gereconstrueerd. Deze beheersvormen verschillen in de hoeveelheid onderhoud dat er wordt gepleegd, de mate waarin er nieuw materiaal toegevoegd wordt aan het gebouw en de mate waarin het gebouw wordt hersteld naar de oorspronkelijke vorm (Aplin, 2002).

Conserveren is het alomvattend proces waarbij erfgoedwaarden worden beschermd. Preservatie, restauratie, reconstructie en combinatie zijn beschermende beheersmaatregelen welke vallen onder de term conserveren (Aplin, 2002; Kocken, 2009). Bij *preservatie* wordt het object beschermt door het vervalproces ervan te minimaliseren. Bij *restauratie* wordt het object in de oorspronkelijke staat hersteld. Hierbij worden latere toevoeging aan het object verwijderd en worden bepaalde elementen opnieuw gemonteerd. In dit proces wordt er géén nieuw materiaal gebruikt (Aplin, 2002; Minkjan et al., 2010). Bij *reconstructie* wordt het object waar nog maar weinig van over is herbouwd. Reconstructie wordt vaak ingezet ten behoeve van educatie en belevingsmogelijkheden (Aplin, 2002). Al deze beheersvormen kunnen worden toegepast om een pand te behouden voor de huidige functie die het heeft, of om het pand te herontwikkelen (Bullen & Love, 2011).

Bij herontwikkeling wordt er gezocht naar een nieuwe functie voor een gebouw, zodat deze in de toekomst van betekenis kan blijven en kan worden onderhouden (Mısırlısoy & Günçe, 2016). Er wordt hierbij gezorgd dat er zoveel mogelijk van het oorspronkelijke karakter van het pand behouden wordt (Aplin, 2002). Om een herontwikkeling mogelijk te maken dient een pand vaak herbestemd te worden, zodat de nieuwe functie van het gebouw gerealiseerd kan worden.

Voor een succesvolle herontwikkelingsopgave is het van belang dat de nieuwe functie past bij de culturele betekenis van het erfgoed en dat deze opbrengsten kan genereren voor het onderhoud van het pand en het gebied (Franzen, 2003; Mısırlısoy & Günçe, 2016; Russo et al., 2013). Daarnaast is er voor een succesvolle herontwikkeling inzet nodig van initiatiefnemers, opdrachtgevers, de overheid, gebruikers, investeerders en culturele ondernemers (Franzen, 2003). Dit maakt dat een herbestemmingsproject economisch, sociaal en fysiek gezien duurzaam moet zijn (Mısırlısoy & Günçe, 2016). Lukt dit niet, dan bestaat de kans dat het erfgoed in verder verval raakt en kansen tot waardevermeerdering van het gebied worden verkeken (Russo et al., 2013). Er zijn zes verschillende aspecten van het her te bestemmen erfgoed die van invloed zijn op het succes van een herontwikkeling, te noemen: culturele, economische, architectonische omgevings-, sociale en continuïteitsaspecten, zie Tabel 1 (Wang & Zeng, 2010).

Tabel 1 Aspecten bepalend voor het succes van een herontwikkelingsopgave (aangepast Wang & Zeng, 2010)

	Aspecten	Beschrijving
1	Culturele aspecten	Historische waarde; artistieke waarde; volledigheid; authenticiteit
2	Economisch aspecten	Potentiele markt; financiële middelen; subsidies; investering voor herontwikkeling en benodigde investering in onderhoud
3	Architectonisch aspecten	Fysieke conditie van het gebouw; karakter en evaluatie; technologische waarde; materiaal gebruik en decoraties
4	Omgevingsaspecten	Locatie en situatie; landschappelijke waarden; relatie van gebouw tot omgeving; bestemmingsplan; regionale ontwikkelingsbeleid; omgevingskwaliteiten
5	Sociale aspecten	Mate waarin nieuwe functie zich verhoudt tot bestaande functies in het gebied; gemeenschappelijke interesse; sociale waarden; maatschappelijke betrokkenheid; rol voor gemeenschap
6	Continuïteit aspecten	Bescherming en behoud beleid; aanpasbaarheid van het gebouw aan toekomstige ontwikkelingen; duurzaamheid

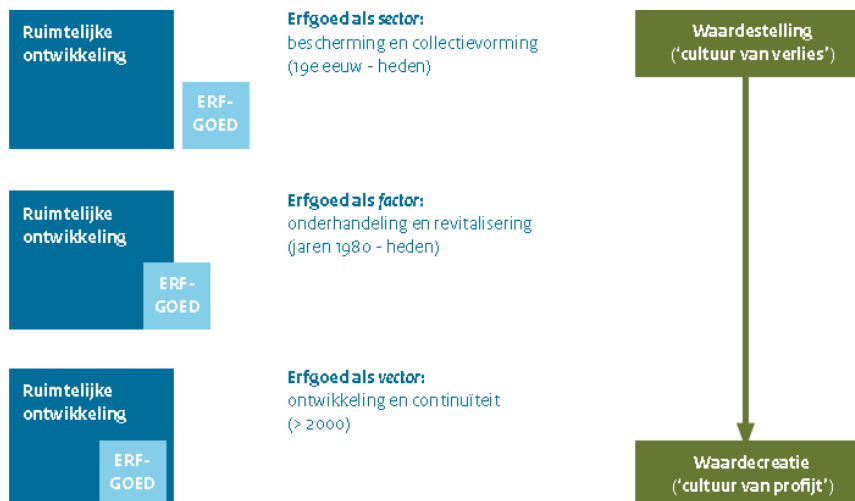
Uit deze paragraaf kan worden opgemaakt dat de manier waarop erfgoed beheerd wordt het gevolg is van complexe processen. Veranderingen door de jaren heen zorgen voor verschillende houdingen tegenover erfgoed welke leiden tot verschillende vormen van beheer. Daarbij zijn er zes soort aspecten te noemen die het succes van het beheer van erfgoed bepalen. In de volgende paragraaf wordt er onderzocht welke houdingen en wensen er vanuit de planologie bestaan tegenover het beheer van erfgoed.

2.2 ERFGOEDBENADERINGEN VANUIT DE PLANOLOGIE

In deze paragraaf wordt de relatie tussen erfgoed en ruimtelijke planologie beschreven. Allereerst wordt er ingegaan op de verschillende wijzen waarop erfgoed vanuit de ruimtelijke planologie door de jaren heen is benaderd. Daarnaast wordt er vanuit dit perspectief aandacht besteed aan het huidige erfgoedbeleid en wordt er een beschrijving gegeven aan welke voorwaarden dit zou moeten voldoen.

2.2.1 SECTOR-, FACTOR EN VECTORBENADERING

Erfgoedplanning kent zijn ontstaan in de negentiende eeuw. Vanaf die tijd tot aan de Tweede Wereldoorlog werd erfgoedbeheer ontwikkeld als een discipline, waaronder het opstellen van lijsten met historische gebouwen, landschappen en archeologische resten viel. Groeiende publieke zorgen over het verwoesten van culturele bronnen als gevolg van stadsuitbreidingen en nieuwbouw, leidde geleidelijk tot beschermende maatregelen en overheidssteun. Vanaf 1940 ontstond er een wettelijk raamwerk en een beschermend systeem voor monumenten. Dit leidde in 1961 tot de Monumentenwet, welke wettelijke bescherming van monumenten en historische bebouwing van de monumentenlijst garandeerde. Vanaf 1980 vonden grote veranderingen plaats in dit beleid (Janssen et al., 2017). Zo is in 1988 de Monumentenwet van 1961 vervangen en werden er in 2009 grote veranderingen doorgevoerd onder het mom 'Modernisering van de Monumentenzorg' (Momo). De Momo vroeg om een groter bewustzijn voor de herontwikkeling van gebouwd erfgoed en landschappen door erfgoedbeheer beter te integreren met de ruimtelijke ontwikkelingen uit de omgeving. Deze ontwikkelingen hebben geleid tot drie verschillende benaderingen waarop er in de ruimtelijke planning met erfgoed is en wordt om gegaan (zie Figuur 2.2), te noemen : sector-, vector- en factorbenadering (Janssen, Luiten, Renes, Rouwendal, et al., 2014; Janssen et al., 2017; Janssen & Stegmeijer, 2015).



Figuur 2.2 Interactie ruimtelijke ordening en erfgoedzorg (Janssen et al., 2014)

De *sectorbenadering* is in de tweede helft van de negentiende eeuw ontstaan als gevolg van bezorgdheid om de verdwijning van kunst, oude woningen, stadsmuren, stadspoorten, grachtjes en landschappen door stadsuitbreidingen en nieuwbouw. Om te voorkomen dat alle cultuurhistorie zou verdwijnen werd er actief gewerkt aan het behoud van cultureel waardevolle kunstwerken, monumenten en stadsgezichten, landschappen

en archeologie door deze te verzamelen in monumentenlijsten. Binnen deze benadering moet erfgoed zoveel mogelijk beschermd worden tegen sociaaleconomische en ruimtelijke veranderingen. Deze zouden namelijk de een bedreiging kunnen vormen voor het behoud van de cultuurhistorie. Restauratie en beeldherstel vormen binnen deze benadering de belangrijkste beheersvormen. De monumentenwet vormde een belangrijke wet waarbij behoudt en bescherming gewaarborgd kon blijven. In Figuur 2.2 staat erfgoed daarom los van ruimtelijke ontwikkeling.

De *factorbenadering* heeft zich in de jaren zeventig ontwikkeld in het kader van stadsvernieuwing en de daaropvolgende stedelijke vernieuwing en gebiedsontwikkeling. Erfgoed kreeg hier de rol van identiteitsverschaffer, waarbij erfgoed zowel behouden als getransformeerd werd. Binnen de factorbenadering worden enkel de meest unieke objecten in zijn geheel beschermd. Naast de cultuurhistorische waarde wordt ook de economische waarde benadrukt. Er werd namelijk ingezien dat erfgoed positieve externe effecten kan hebben op een gebied. Zo kunnen een verhoogde woningwaarde, aantrekkingskracht op toeristen en een aantrekkelijke vestigingslocatie en een ontmoetingsplaats kunnen het bijeffect van erfgoed zijn, op het moment dat erfgoed niet langer alleen als object wordt gezien waar je niets mee mag, maar als object dat in verbinding staat met de omgeving. De factorbenadering werd op de proef gesteld vanwege de economische crisis en een groeiend aantal leegstaande historische panden, dit leidde tot de vectorbenadering.

Binnen de *vectorbenadering* heeft erfgoed naast een cultuurhistorische en een economische ook een sociaal-culturele waarde. Vanaf het begin van de 21^{ste} eeuw werd onder erfgoed, niet alleen meer het tastbare verleden beschouwd, werden ook ontastbare zaken zoals verhalen, tradities en culturen onder erfgoed beschouwt. Ruimtelijke ontwikkelingen banen zich niet alleen een weg door fysieke structuren, maar ook door die van persoonlijke en gebiedsverhalen. Deze persoonlijke en gebiedsverhalen over het verleden kunnen inspiratie en kaders bieden aan nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen en brengen erfgoed meer tot 'leven' en maken dat de betekenis van erfgoed voor de omgeving groeit. Binnen de vectorbenadering vormt het tastbare en ontastbare erfgoed een laag waarop nieuwe programma's kunnen worden vastgesteld en nieuwe waarden kunnen worden gecreëerd. Het behoud van de ruimtelijke kwaliteit is hierbij niet gebaseerd op het preservareren van de cultuurhistorie maar op herontwikkeling en lokale verhalen waarbij emoties centraal staan. Op deze manier geeft erfgoed richting aan nieuwe ontwikkelingen. Van belang bij deze benadering is de groeiende rol van de burgers in het proces die bijdragen aan het vormen van erfgoedwaarden en het verzamelen van verhalen (Janssen et al., 2017). Binnen de vectorbenadering is erfgoed is hiermee niet langer meer alleen het domein van wetenschappers en experts (Duineveld & Kolen, 2009).

2.2.2 ERFGOED, EEN MULTIDISCIPLINAIR VRAAGSTUK

In aansluiting op de vectorbenadering, ontkomt erfgoed vandaag de dag niet langer meer aan de ruimtelijke veranderingen en dynamiek. Het zou moeten worden geplaatst in een breed palet van ruimtelijke vraagstukken, belanghebbenden en instrumenten, waarbij vraagstukken rondom erfgoed op een integrale wijze moeten worden aangepakt. Overheden zullen goed moeten kiezen welke benadering of set aan benaderingen ze

nastreven bij verschillende projecten. Duidelijk is dat er keuzes gemaakt moeten worden in wat er behouden wordt en niet. Erfgoed wordt hierbij vaak onderdeel van een groter project waarbij sector-, factor- en vectorbenaderingen door elkaar worden gebruikt waardoor het vaker onderhevig is aan gedeeltelijke sloop, verplaatsing of uitbouw (Janssen, Luiten, Renes, & Rouwendal, 2013). De vectorbenadering biedt meer ruimte voor nieuwe initiatieven, co-creatie en participatie. Iets wat aansluit bij een terugtrekkende overheid en een grote verantwoordelijkheid voor de bevolking. Lokale overheden zullen steeds minder kunnen betekenen in het behoud van erfgoed vanwege bezuinigingen, privatisering en decentralisatie waardoor bewoners een steeds meer verantwoordelijkheid moeten dragen voor het erfgoed (Janssen et al., 2017). Dit maakt dat overheden steeds meer gebruik moeten maken van de energie en creativiteit van de samenleving om erfgoed in stand te kunnen houden (Braaksma, 2017). In de volgende subparagraaf wordt in gegaan op de voorwaarden voor een goed erfgoedbeleid.

2.2.3 VOORWAARDEN VOOR EEN SUCCESVOLLE ERFGOEDPLANNING

Het is voor het behoud van erfgoed van belang dat overheden zorg dragen voor het erfgoed aan de hand van erfgoedbeleid. Aplin (2002) beschrijft een aantal voorwaarden waaraan goed erfgoedbeleid dient te voldoen. Allereerst is het belangrijk dat er voldoende *kennis* in huis is. Elke beslissing die te maken heeft de instandhouding van het erfgoed moet gebaseerd zijn op de informatie vanuit meerdere bronnen, aangezien de waardebepaling en karakterisering van erfgoed subjectief zijn. Ten tweede moet er bij erfgoedbeleid duidelijke *doel en doelstellingen* voor ogen worden genomen en dient er aan de hand van een *visie* te worden beschreven hoe deze doelen behaald moeten worden. Aan de hand van deze doelen en doelstellingen kunnen vorderingen in het beleid worden gemeten. Ten derde is het van belang om goed te *monitoren en flexibel* te zijn met de uitkomsten van het proces. Wanneer er in de gaten wordt gehouden of er succes behaald wordt of niet kunnen er sneller veranderingen worden ingevoerd, echter moet het beleid hiervoor wel flexibel zijn. Als vierde is het van belang dat er *ondersteuning vanuit de bevolking* is voor de plannen rondom het erfgoed. Samenwerken is hierbij essentieel. Het vijfde aspect dat van belang is, stelt dat men *zo min mogelijk aanpassingen* moet doen aan het erfgoed. Erfgoedwaarden kunnen verminderen door te grote ingrepen simpele vormen van restauratie worden meer gewaardeerd. Het laatste aspect adviseert om *veranderingen toe te laten*. Want dient erfgoed bevroren te worden in de tijd terwijl ze voorheen ook onderhevig waren aan veranderingen? (Aplin, 2002).

Uit paragraaf 2.2 kan worden opgemaakt dat de ruimtelijke en politieke veranderingen vragen om een vernieuwde kijk vanuit de planologie op erfgoed, de vectorbenadering. Hierbij krijgen bewoners een steeds grotere verantwoordelijkheid in de zorg voor het erfgoed en maken veranderingen als krimp, dat er vraag is naar nieuwe vormen van erfgoedbeheer, waarbij erfgoed op een integrale manier verbonden is met het landschap. Daarnaast dient erfgoedbeleid, te voldoen aan een aantal voorwaarden wil dit succesvol zijn. In de volgende paragraaf wordt in gegaan op alternatieve vormen van beheer.

2.3 ALTERNATIEVE HERONTWIKKELING

Zoals in paragraaf 2.1.4 en 2.2.3 is beschreven, zijn er een aantal aspecten die het succes van een herontwikkelingsopgave bepalen. Hieruit kan worden opgemaakt dat er ook gevallen, zoals het Oldambt, zijn waarbinnen herontwikkeling geen succes zal beleven. Daarom wordt er in deze paragraaf gezocht naar alternatieve herontwikkelingsvormen waarbinnen leegstaand en vervallen erfgoed kan voortbestaan.

2.3.1 OP ZOEK NAAR NIEUWE BEHEERSVORMEN

Janssen (2012), Bosma en Kolen (2010) vragen zich af of de steeds verminderde vraag naar ruimte kan worden verbonden met het behoud van erfgoed. Een vraag die volgens hem “met name voor krimpregio’s urgent is, aangezien kwalitatief functieverlies als gevolg van maatschappelijke veranderingen, daar nog eens wordt versterkt door een snel afnemende (financiële) draagkracht voor gebruik en behoud ...”(Janssen, 2012, p.20). Janssen vraagt zich af of herbestemming en restauratie met het accent op beeldherstel of materiaalconservatie nog wel de juiste richting bieden om erfgoed in stand te houden. Twee jaar later schrijft Janssen (Janssen et al., 2014, p.35) “Tussen duurzaam herbestemmen en sloop bevindt zich echter een heel scala aan strategieën, die nog weinig systematisch onderzocht zijn. Daaronder vallen bijvoorbeeld al dan niet omkeerbaar geleidelijk verval (ruïnevorming) en vormen van tijdelijk gebruik.”. In de volgende subparagrafen worden deze strategieën verkend onder het mom, alternatieve herontwikkeling.

2.3.2 EEN RUIÑEBENADERING

Waar binnen de sectorbenadering vervallen en verlaten erfgoed gerestaureerd zou worden ter bevordering van beeldherstel en behoud, stelt Pétursdóttir voor om dit vervallen erfgoed te laten zijn voor wat het is. Hij ziet schoonheid in de incompleetheid en mysterie van vervallen en verlaten erfgoed en vindt dat ruïnering van erfgoed gezien zou moeten worden als een proces van ‘erfgoed in wording’ (Pétursdóttir, 2013). In de negentiende eeuw werd deze incompleetheid ook al als schoonheid ervaren toen ruïnes als vervallen objecten onderdeel uit maakten van verschillende landschapstuinen. Deze ruïnes waren echter niet het gevolg van jarenlang verval, maar werden bewust als mysterieuze, pittoreske en melancholische objecten geconstrueerd en in het landschap geplaatst. De incompleetheid deed de toeschouwer herinneren aan de maatschappelijke achteruitgang en activeerde het voorstellingsvermogen van hem of haar. Dit soort ruïnes worden ook wel folies genoemd (Chan, 2009; Schönle, 2006). Aan de hand van de vijf aspecten uit de erfgoedpiramide wordt het begrip ruïne verduidelijkt.

Ruïne karakteristieken

Er zijn drie onderscheidende karakteristieken te noemen die maken dat een gebouw een ‘ruïne’ kan worden genoemd. Allereerst ontbreekt het een ruïne aan een directe functie, deze is in de loop van de tijd verloren gegaan. Het gaat hierbij om de functie van het pand en niet om de functie die een ruïne als object in het landschap heeft. Ten tweede is het gebouw in de loop van de tijd in verval geraakt (Figuur 2.3) door invloeden van de natuur (Desrochers, 2000; Muceniece, 2015; Somhegyi, 2014). Tot slot maakt dit verval dat er delen van het gebouw door de tijd heen zijn verdwenen. Een ruïne is dus functieloos, vervallen en mist bepaalde onderdelen

en is vanwege deze kenmerken dan ook niet hetzelfde als een bouwval. Een bouwval bestaat vaak nog uit alle elementen en is nog niet lang genoeg blootgesteld aan natuurlijke processen (Muceniece, 2015).



Figuur 2.3 Het vervalproces van een gebouw (Muceniece, 2015).

Ruïne waarden

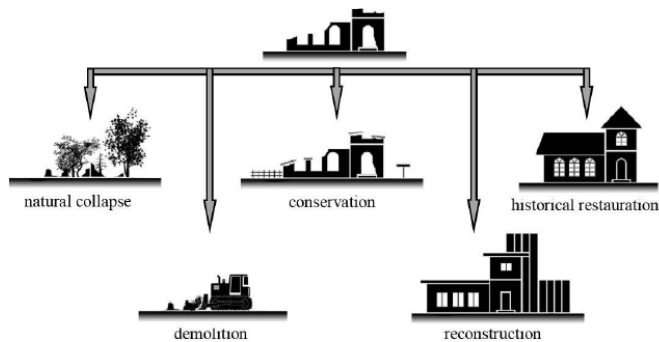
Ruïnes zijn volgens Muceniece (2015) onvervangbaar vanwege de historische en culturele waarde die ze hebben. Ruïnes worden daarom ook zelden gezien als een overgebleven hoopje stenen, maar als plekken waar verschillende ruimtedimensies elkaar overlappen: die van binnen en buiten, het materiaal en de abstracte werelden, de kracht van natuur en de creërende mens, het nu en het verleden en die van verbeelding (Muceniece, 2015). Deze kenmerken roepen bij toeschouwers vaak verschillende gevoelens op zoals nostalgie, melancholie en romantiek en mysterie, maar ook spookachtige en beangstigende gevoelens en reflecties van menselijke tragedies en heldhaftigheid (Muceniece, 2015). Ruïnes kunnen toeschouwers herinneren aan maatschappelijke achteruitgang en anderzijds aan de vindingrijkheid en voortdurende erfenis van verleden culturen (Chan, 2009; Muceniece, 2015; Schönle, 2006; Somhegyi, 2014). Ook een ruïne kent esthetische waarden, cultuurhistorische waarden, belevingswaarden et cetera, al zullen deze zich anders tot elkaar verhouden ten opzichte van de waarden van traditionele erfgoed.

Ruïne houding en reputatie

In de hedendaagse ruimtelijke planning en de politieke discours worden ruïnes of verruïneerde structuren beschouwd als een probleem. Ze worden gezien als rommel, een toevluchtsoord voor ongewenst hergebruik en vandalisme (DeSilvey & Edensor, 2013). Er bestaat een groot verlangen deze plekken te controleren en verval te willen tegen gaan door ze te conserveren of te herontwikkelen (Schönle, 2006).

Ruïne erfgoedbeheer

Wanneer een ruïne wordt overgelaten aan de natuur en de tijd, zal het langzaam vervallen in een overwoekerde hoop puin. Op het moment dat het niet gewenst is dat een ruïne verder vervalt, dient er worden ingegrepen in het vervalproces (Muceniece, 2015; Somhegyi, 2014). Dit kan worden gedaan door de ruïne te conserveren, restaureren en reconstrueren, zie Figuur 2.4. Deze vormen van beheer komen overeen zoals beschreven in paragraaf 2.1.4. Wanneer er besloten wordt een ruïne te behouden en onderhouden is het belangrijk te onderzoeken wat de houding is tegenover het gebouw vanuit de inwoners uit de omgeving, omdat het gebouw onderdeel uitmaakt van hun leefomgeving (Muceniece, 2015).



Figuur 2.4 Scenario's voor de ontwikkeling van ruïnes (Muceniece, 2015).

Ruïnevorming vraagt om een afwachtende houding waarbij waarde wordt gezien in het vervalproces. Dit wordt echter niet door iedereen gewaardeerd en geaccepteerd. Waardoor er vandaag de dag vaak wordt ingegrepen in dit vervalproces.

2.3.3 AFKIJKEN BIJ ARCHEOLOGIE

Naast ruïnevorming zijn er nog andere vormen denkbaar voor de alternatieve herontwikkeling van gebouwd erfgoed, welke kunnen worden afgeleid uit de archeologie. Zo kan het te beschermen vervallen erfgoed worden verplaatst naar een nieuwe omgeving (transformatie), erfgoed dat er niet meer was door het gebruik van nieuw materiaal en kunst worden teruggebracht (herscheping), kan het vervallen erfgoed door oud materiaal met moderne materialen te combineren worden hersteld (recombinatie) of kan het door het deels behouden van losse elementen verwijzen (verwijzen) naar de historie van die plek (Bosma, 2008). Vanuit de archeologie beperkt het totale palet aan beheersvormen zich niet alleen tot de fysieke bescherming van erfgoed aan de hand van conserveren, restaureren en reconstrueren, het richt zich ook op het zichtbaar maken van het verleden en het herinneren en verwijzen naar objecten of verhalen die er niet meer zijn, zie Figuur 2.5.



Figuur 2.5 Omgangsvormen van erfgoed vanuit de archeologie (Kocken, 2009)

Wat betreft alternatieve herontwikkeling kan er worden afgekeken bij de beheersvormen vanuit de archeologie, waar objecten vaak ook zijn beschadigd of zelfs onzichtbaar zijn. Er zou op eenzelfde manier met vervallen erfgoed om kunnen gaan. Dit kan bijvoorbeeld worden gedaan door bepaalde elementen van een vervallen pand

te *accentueren*. Hierbij worden de elementen die er weinig of niet toe doen verwijderd, zodat de elementen die er wel toe doen beter zichtbaar worden. Zo kan er één element over blijven dat het verhaal vertelt. Er kan er ook voor gekozen worden om nieuwe elementen in een moderne stijl aan het erfgoed toe te voegen. Oude en nieuwe materialen worden op die manier gecombineerd en vertellen op die manier het verhaal. Dit wordt *recombinatie* genoemd.

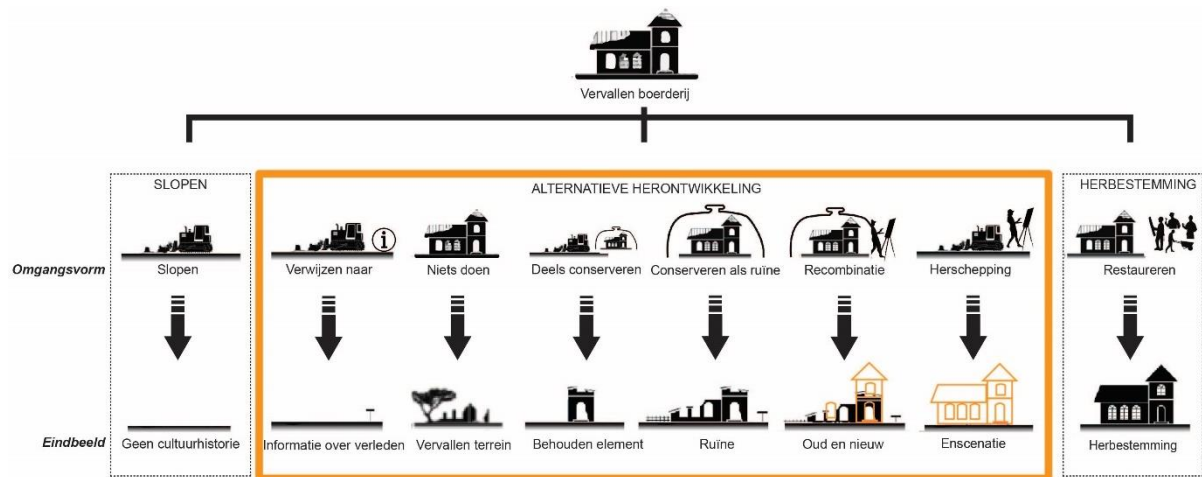
Bij herinneren en verwijzen gaat het om het ontwerpen van plekken waar verhalen, namen en objecten herinneren aan het oorspronkelijke erfgoed. Bij deze omgangsvorm draait het om het indirect visualiseren van erfgoed, waarbij er verwezen wordt naar het verleden. Deze strategie kan worden gebruikt om te verwijzen naar zowel tastbaar als ontastbaar erfgoed. Op dit vlak wordt veelal beeldende kunst gebruikt of wordt er naar het verleden verwezen aan de hand van een oude naamgeving. *Ensceneren* is een van deze beeldende kunstvormen. Hier worden verdwenen archeologische structuren opnieuw opgeroepen zie Tabel 2 voor een impressie hiervan. Vaak is bij deze vormen aanvullende informatie nodig om een verhaal te kunnen vertellen.

Naast de ruimtelijke ingrepen kan er ook gedacht worden aan het presentatie van de inhoud en de verhalen die rond het pand hangen. Zichtbaarheid wordt namelijk niet alleen visueel bepaald, maar heeft ook te maken met de mate waarin waarnemers van het object bekend zijn met het onderwerp en de historie. Zonder kennis kunnen bepaalde cultuurhistorische elementen over het hoofd worden gezien. Excursies, informatieborden, brochures en een goede ontsluiting tot het object zijn hier relevant (Minkjan et al., 2010). Bij branding draait het om het promoten van erfgoed voor toeristische en economische doeleinden. Het gaat hierbij om marketingsplannen, toeristische arrangementen, routes, evenementen en merchandising (Kocken, 2009).

De wijze waarop deze beheersvormen van erfgoed, ingepast kunnen worden in ruimtelijke ontwikkelingen is een lastige opgave. Er is kennis nodig over de inhoud en de technische mogelijkheden van een pand en is er een visie op vormgeving en visualisatie van cultuurhistorie. Daarnaast spelen bestuurlijke, procesmatige en financiële randvoorwaarden een rol en is het van belang dat het waardeoordeel van het publiek wordt meegenomen in het proces (Kocken, 2009).

2.3.4 ALTERNATIEVE HERONTWIKKELINGSVORMEN VOOR VERVALLEN ERFGOED

De in paragraaf 2.3.3 genoemde mogelijkheden kunnen samengenomen worden tot een nieuwe set aan alternatieve herontwikkelingsvormen voor vervallen agrarisch erfgoed. Zo kunnen vervallen beeldbepalende boerderijen aan de hand van de volgende herontwikkelingsvormen op een alternatieve wijzen worden herontwikkeld: verwijzen naar, ‘niets doen’, deels conserveren, conserveren als, recombinate en herschepping, zie Figuur 2.6. Deze verschillende vormen worden hieronder een voor een toegelicht.



Figuur 2.6 Vormen van alternatieve herontwikkeling

Verwijzen naar: Na de sloop van een Oldambster boerderij wordt er op de plek aan de hand van informatieborden verwezen naar het verleden, zie Figuur 2.7 (Kocken, 2009; Minkjan et al., 2010).



Figuur 2.7 Voorbeeld van verwijzing naar

Ruïnevorming uit de houding ‘niets doen’: Door niet in te grijpen in het vervalproces van het reeds vervallen erfgoed zal het gebouw na verloop van tijd vervallen, waardoor er uiteindelijk niets meer dan een overwoekerde puinheuvel overblijft (Somhegyi, 2014). Het gebouw zal door de tijd heen transformeren en er elk jaar anders uit zien wat maakt dat een tussenfase er anders uit ziet dan de eindfase van een ruïne, zie

Figuur 2.8 voor een voorbeeld (Muceniece, 2015).



Figuur 2.8 Voorbeeld 'niets doen'

Deels conserveren: Er kan ervoor worden gekozen om niet alles van vervallen erfgoed te behouden. Door een bepaald element te behouden, wordt er een deel van de cultuurhistorie behouden zonder dat er zorg gedragen hoeft te worden voor het hele pand, zie Figuur 2.9 (Bosma, 2008).



Figuur 2.9 Voorbeeld deels conserveren (te Bokkel, 2016)

Geconserveerde ruïne: Tijdens het verval proces kan er op een zeker moment worden besloten de ruïne te conserveren. Restanten van de ruïne die er niet toe doen worden hierbij opgeruimd waardoor de ruïne zelf wordt geaccentueerd (Somhegyi, 2014). Een ruïne kan, nadat deze toegankelijk is gemaakt een openbare functie krijgen welke aan de hand van informatievoorzieningen en activiteiten, het verhaal uit het verleden kan presenteren (Kocken, 2009). Een voorbeeld hiervan is de Ecoruïne, zie Figuur 2.10.



Figuur 2.10 Voorbeeld ruïne (Sekuur, 2013)

Recombinatie: Hier wordt een deel van het gebouw gesloopt maar zal een bepaald element in het landschap achter blijven ter nagedachtenis aan het oorspronkelijke gebouw. Er wordt aan dit restant, doormiddel van kunst, een extra dimensie gegeven aan het erfgoed, zie Figuur 2.11 (Bosma, 2008).



Figuur 2.11 Voorbeeld recombinitie (Koning, 2014)

Enscenatie: Voordat dat een enscenatie van het vervallen erfgoed plaats kan worden gemaakt, wordt het gebouw eerst gesloopt. Doormiddel van een kunstzinnige reconstructie, oftewel enscenatie wordt het gebouw 'herschepen' om op een eigentijdse manier terug te verwijzen naar het verleden van het object, zie Figuur 2.12 (Kocken, 2009).



Figuur 2.12 Voorbeeld enscenatie (Van der Wielen, n.d.)

Uit deze paragraaf is gebleken dat er voor vervallen karakteristieke boerderijen verschillende alternatieve herontwikkelingswijzen zijn waarop de cultuurhistorie (voor een deel) behouden kan blijven. Dit vraagt echter wel om een slag in het huidige denkvermogen over erfgoedbeheer. Behoud tot in detail en bescherming tegen invloeden van buitenaf past hier niet meer in.

2.4 TOERISTISCHE AANTREKKINGSKRACHT VAN GEBOUWD ERFGOED

In deze paragraaf wordt er verkend welke karakteristieken en waarden van erfgoed een aantrekkingskracht hebben op toeristen. Ook wordt er gekeken op welke manier dit gestimuleerd kan worden.

2.4.1 HET ONDERSCHIEDENDE VERMOGEN VAN ERFGOED

Als een reactie op de globaliserende cultuur van vandaag de dag wordt het steeds belangrijker voor plekken om zich te onderscheiden van andere plekken en willen ze hoofd kunnen bieden aan de monocultuur (Alberti & Giusti, 2012; Ashworth, 2003; Ennen, 2014; Hanna & Rowley, 2008; Janssen, Luiten, Renes, Rouwendal, et al., 2014; Nasser, 2003; Simon et al., 2010). De waarde van originaliteit in de vorm van 'onderscheidend vermogen' is dus steeds belangrijker. Dit fenomeen staat bekend als het 'global-local paradox' (Apostolakis, Jaffry, Sizeland, & Cox, 2015; Ennen, 2014; Hooimeijer, Kroon, & Luttik, 2001). Erfgoed met haar achterliggende verhalen en iconische objecten kan als een van de belangrijkste onderscheidende en identiteitsbepalende eigenschappen van een plek worden beschouwd (Apostolakis et al., 2015; Ashworth & Graham, 2005; Balakrishnan, 2009; Ennen & Offringa, 2013; Janssen et al., 2017). Plekken en regio's die zich willen onderscheiden van anderen, zetten erfgoed steeds vaker in als identiteitsvormer (Simon et al., 2010).

De bijdrage van erfgoed aan de identiteit van de regio wordt op steeds meer plekken vermarkt om zo toeristen naar de regio te trekken wat van positieve invloed kan zijn op de welvaart en leefbaarheid van de regio. Dit fenomeen wordt ook wel 'place branding' genoemd (Kavaratzis & Hatch, 2013). Er zijn dus naast nostalgische en wetenschappelijke motieven ook politieke en economische motieven te noemen om in te zetten op erfgoed en deze te behouden (Ashworth & Graham, 2005). Deze 'wervende' of 'verleidende' kracht van erfgoed op toeristen of bezoekers van buiten de regio wordt ook door het RCE erkend en gezien als een belangrijke rol die erfgoed in krimpgebieden kan spelen. Het is hierbij belangrijk dat het verleden door de toeschouwer beleefd kan worden. Het verleden dient hierbij goed zichtbaar, tastbaar en beleefbaar te zijn. Daarnaast is het belangrijk dat erfgoed wordt vermarkt aan de hand van een marketingstrategie, zodat er bekendheid wordt gecreëerd (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2015; Sharpley, 2007). De tastbare geschiedenis van de plek is onderdeel van de ervaring en de beleving en heeft invloed op de aantrekkingskracht van het gebied.

Over de jaren heen heeft er een verschuiving plaats gevonden in de manier waarop erfgoed kan worden ingezet om toeristen naar een gebied te trekken. Waar erfgoed eerst voornamelijk werd beschouwd als een object, geïsoleerd van zijn context, zoals duidelijk werd in paragraaf 2.2.1, wordt erfgoed nu ook beschouwd als onderdeel van grotere ensembles en worden verhalen of zelfs hele regio's gezien als erfgoed. Culturele routes in zo'n regionale aanpak kunnen een nieuwe wijze zijn waarop erfgoed behouden kan worden. Culturele routes

vormen een multidisciplinaire aanpak waarbij verschillende verbanden tussen de verschillende erfgoed objecten kan worden weerspiegeld (Majdoub, 2010).

2.4.2 TOERISTISCHE AANTREKKINGSKRACHT RUIËNES

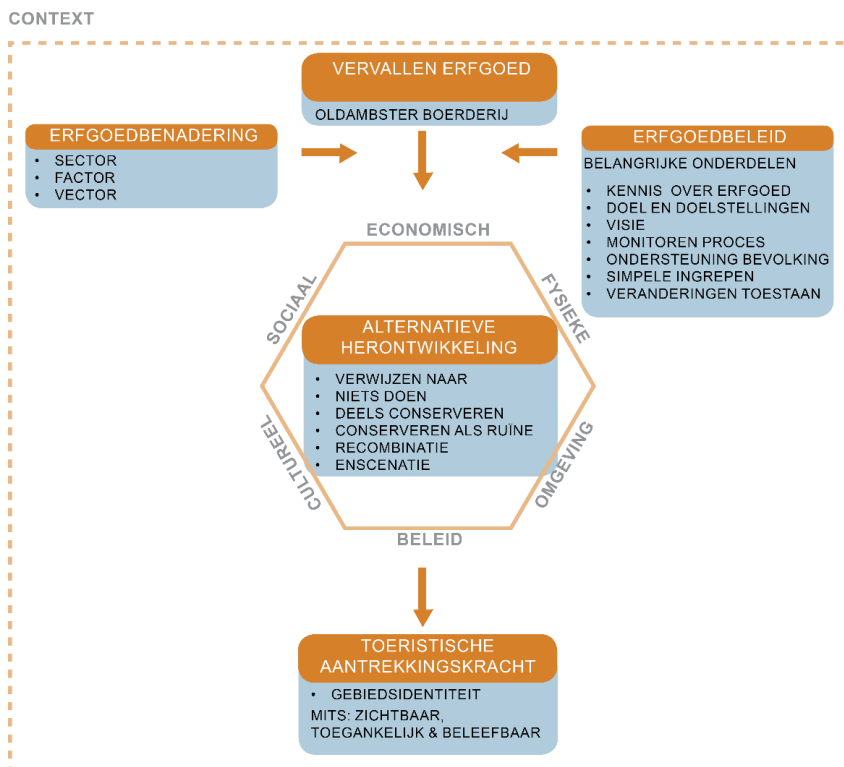
Ruïnes van oude gebouwen vormen een belangrijk element in het landschap. Ze hebben de potentie om zich te ontwikkelen als sociale en culturele plekken voor toerisme op zowel lokaal als regionaal niveau. Wanneer deze plekken worden uitgerust met verschillende faciliteiten, gemakkelijk toegankelijk zijn en doorkijkjes bieden naar het omliggende landschap kunnen deze een bepaalde aantrekkingskracht uitoefenen op toeristen. Deze toeristen kunnen ervoor zorgen dat deze plekken grotere naamsbekendheid krijgen en dat omwonenden zich meer aangetrokken voelen tot de plek (Muceniece, 2015).

Er zijn een aantal factoren te noemen die van invloed zijn op de aantrekkingskracht van ruïnes. Zo doet het ertoe hoeveel kennis mensen hebben van de ruïne en de omgeving, hoe bereikbaar de ruïne is, in welke omgeving deze ligt, in welke mate de ruïne wordt onderhouden en in hoeverre er aanvullende informatie aanwezig is op de plek (Muceniece, 2015). Het is belangrijk dat de toeristische attractie geïntegreerd wordt met andere attracties in de regio. Een omgeving waar al meer interessante attracties te vinden zijn, maakt een nieuwe attractie voor toeristen in datzelfde gebied aantrekkelijker. Zo hebben mensen keus en meerdere redenen om een plek te bezoeken en daar te verblijven (Sharpley, 2007).

Ruïnes kunnen ook op een andere wijze bijdragen aan de toeristische aantrekkingskracht. In verloop van tijd wordt het pand langzaam door de natuur opgenomen, zoals genoemd in paragraaf 2.3.2. Hier kan een plek ontstaan waar bijzondere flora en fauna zich ontwikkeld. Hierdoor kan een ruïne onderdeel vormen van een ecologisch netwerk of onderdeel zijn van cultuur en natuur toerisme (Russo et al., 2013).

Kortom ruïnes lijken interessante plekken zeker wanneer ze gesitueerd zijn in een verzorgde aantrekkelijke omgeving, goede infrastructuur en er een mogelijkheid bestaat om informatie over de plek op een aantrekkelijke manier te verkrijgen. Het originele uiterlijk van deze alternatieve vormen kunnen bepalend zijn voor de identiteit van het gebied en onder de hierboven genoemde voorwaarden bijdragen aan de toeristische aantrekkingskracht van een gebied.

2.5 CONCEPTUEEL MODEL



Figuur 2.13 Conceptueel model

In Figuur 2.13 wordt het conceptueel model van dit onderzoek weergegeven. Het onderzoek focust zich op de wijze waarop de gemeenten en provincie alternatieve herontwikkeling van Oldambster boerderijen kan stimuleren, ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht van het Oldambt. Het conceptueel model vormt een samenvatting van de belangrijkste begrippen en theorieën en weergeeft de onderlinge relaties tussen elkaar. Wat in de literatuur naar voren kwam is dat de mate waarin vervallen erfgoed op een alternatieve wijze kan worden herontwikkeld is allereerst afhankelijk van de huidige erfgoedbenadering en het gevoerde erfgoedbeleid. Een vectorbenadering van erfgoed biedt meer kansen voor alternatieve herontwikkeling dan een sectorbenadering waar het behoud van het object centraal staat. Dit wordt bepaald door de wijze waarop erfgoedbeleid van overheden is ingericht. Ten tweede hebben de aspecten van het erfgoed (het gaat hierbij om de economische, sociale, fysieke, omgevings-, beleids- en culturele aspecten uit Tabel 1 in paragraaf 2.1.4) invloed op de slagingskans van de alternatieve herontwikkeling. Alternatieve herontwikkeling van verschillende vormen aan kan nemen, afhankelijk van deze aspecten. Deze alternatieve herontwikkelingen kunnen vanwege hun unieke karakter bijdragen aan de toeristische aantrekkingskracht van het gebied doordat ze bepalend kunnen zijn voor de identiteit van het gebied. Ook kan alternatieve herontwikkeling bijdragen aan de beleving en herkenbaarheid van het verhaal van de regio. Belangrijk is wel dat het verleden zichtbaar, toegankelijk en beleefbaar is wil het de juiste aantrekkingskracht hebben op toeristen. Belangrijk is dat deze relaties geplaatst zijn binnen een bepaalde context. Eigenschappen en kenmerken van het gebied oefenen invloed uit op deze verhoudingen en zijn mede bepalend voor de wijze waarop alternatieve herontwikkeling kan bijdragen aan de toeristische aantrekkingskracht van een gebied.

HOOFDSTUK 3 METHODOLOGIE



Verruïneerde Oldambster boerderij in Finsterwolde

Anne Groenendijk - 2017

3 METHODOLOGIE

In dit hoofdstuk staan de verschillende methodes beschreven die gebruikt zijn om data voor dit onderzoek te verzamelen en te analyseren. De eerste paragraaf beschrijft de onderzoeksstrategie waarin wordt toegelicht via welke strategie er onderzoek is gedaan. De tweede paragraaf gaat in op de keuze van de case en in de derde paragraaf wordt de wijze waarop de verschillende onderzoeksmethoden zijn toegepast in het onderzoek verder uitgelicht.

3.1 ONDERZOEKSSTRATEGIE

Om inzicht te krijgen in de wijze waarop de provincie en gemeenten een alternatieve herontwikkeling van Oldambster boerderijen kan stimuleren ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht van het Oldambt wordt er een exploratief, oftewel verkennend onderzoek uitgevoerd. Er is voor dit type onderzoek gekozen, omdat er aan het begin van het onderzoek nog niet duidelijk zou was wat voor resultaten er gevonden zouden worden en omdat er nog maar weinig onderzoek naar dit onderwerp is gedaan. Dit exploratieve onderzoek wordt uitgevoerd aan de hand van een casestudy, een kwalitatieve onderzoeksmethode, waarmee er vanuit meerdere perspectieven een verkenning wordt gemaakt op een specifiek onderwerp (Thomas, 2011; Yin, 2013). In dit onderzoek is een verkenning gewenst op de mogelijkheden binnen het huidige provinciale en gemeentelijke beleid voor een alternatieve herontwikkeling. Hierbij worden zowel de mogelijkheden voor alternatieve herontwikkeling ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht van een gebied verkend, als de wijze waarop deze door de gemeente en provincies kan worden gestimuleerd. Vanwege het exploratieve karakter van het onderzoek, vindt er geen vergelijking plaats tussen verschillende cases. Het onderzoek is dus een single casestudy (Thomas, 2011). Binnen deze casestudy zal er kwalitatief beleidsonderzoek worden uitgevoerd aan de hand van semigestructureerde interviews, beleidsdocumentenanalyses en documentanalyses. Door gebruik te maken van twee verschillende onderzoeksmethoden, wordt er bijgedragen aan triangulatie (Bowen, 2009). Door een rondje in het gebied te hebben gefietst is een de problematiek rondom leegstand en verval in het Oldambt met eigen ogen waar genomen en zijn er foto's van de Oldambster Boerderijen verzameld.

3.2 CASE SELECTIE

Het Oldambt, ook wel Graanrepubliek genoemd, vormt een interessante case voor dit onderzoek. De grote schaal waarop hier leegstand, verval en verkrotting voorkomt bij karakteristieke boerderijen wordt als een enorme opgave beschouwd. De opgave is hier groot, vanwege de krimp op het platteland en een gebrek aan financieel en sociaal draagvlak (Gies et al., 2016). De Oldambster boerderijen zijn erg bepalend voor het karakter van het agrarische landschap dat kenmerkend is voor de regio en trekken met de cultuurhistorische uiterlijk dan ook toeristen naar het gebied met een interesse voor cultuurhistorie en landschappen. De leegstand en verval van deze Oldambster boerderijen zorgen hier voor een verlaagde leefbaarheid en het imago van het gebied. Dit maakt dat ook gemeenten Oldambt en Bellingwedde zich zorgen maken over deze problematiek (Gemeente Bellingwedde, 2015a; Gemeente Oldambt, 2017a). Door te focussen op deze single case kan er veel aandacht

worden besteed aan de analyse van dit probleem en kunnen er relaties worden gezocht tussen de case en haar context welke van betekenis kan zijn voor andere plekken en de wetenschap (Flyvbjerg, 2006).

3.3 ONDERZOEKSMETHODEN

De casestudie zal worden onderzocht aan de hand van twee verschillende onderzoeksmethoden. Dit ten behoeven van triangulatie, oftewel de geldigheid van het onderzoek (Yin, 2013). In dit onderzoek is er gebruikt gemaakt van twee soorten methoden, te noemen: documentenanalyses en half-gestructureerde diepte-interviews. Deze methoden worden in de volgende paragrafen verder toegelicht.

3.3.1 BELEIDSDOCUMENTENANALYSE

Om informatie te krijgen over de verschillende factoren uit het beleid die van invloed zijn op de mate waarin herontwikkeling van erfgoed mogelijk is, wordt er een beleidsdocumentenanalyse uitgevoerd. Aan de hand van deze methode, wordt er belangrijke data uit de beleidsdocumenten geanalyseerd en geïnterpreteerd zodat er een betekenis aan kan worden gegeven (Bowen, 2009). Het gaat hier om beleidsdocumenten van provincie Groningen en de gemeenten Bellingwedde en Oldambt, waarin de instandhouding van cultureel erfgoed, de omgang met karakteristieke leegstaande en vervallen bebouwing en de toeristische aantrekkingskracht van het gebied wordt gesproken. Een analyse van deze beleidsdocumenten kan inzicht geven in de belemmeringen en de kansen die er binnen provinciaal en gemeentelijk beleid liggen voor de alternatieve herontwikkeling van de Oldambster boerderijen.

De beleidsinstrumenten zijn over het algemeen in drie categorieën te verdelen: juridische, economische en communicatieve instrumenten. Juridische instrumenten worden ingezet om gedrag van publieke of private partijen en individuen te beïnvloeden aan de hand van wetten, regels en normen. Voorbeelden van deze instrumenten zijn wetten, normen, verboden, vergunningen, bestemmingsplannen, verordeningen en gebruiksbeperkingen. Economische instrumenten zijn minder autoritair, ze sturen op bepaald gedrag, dat verschillende beleidsdoelen kan dienen. Voorbeelden van deze instrumenten zijn subsidies en leningen. Communicatieve beleidsinstrumenten focussen het veranderen van percepties en prioriteiten van de geadresseerden, om deze in overeenstemming te brengen met de beleidsdoelen. Voorbeelden van deze instrumenten zijn visies rapporten, plannen en nota's. De communicatieve beleidsinstrumenten zijn het minst dwingend van aard (Borrás & Edquist, 2013; Weber, Driessen, & Runhaar, 2014). In het onderzoek zal er onderscheid gemaakt worden tussen de verschillende beleidsinstrumenten aangezien ze van een andere aard zijn. De beleidsdocumenten die in dit onderzoek zullen worden geanalyseerd zijn ingedeeld in deze categorieën, zie Tabel 2.

De beleidsdocumenten worden geanalyseerd aan de hand van een computer ondersteunde kwalitatieve dataanalyse (CAQDAS), door gebruik te maken van de software ATLAS.ti, een computerprogramma waarmee verschillende soorten data kunnen worden gecodeerd. Aan de hand van dit programma worden codes worden

toegekend aan de relevante stukken informatie, waardoor informatie makkelijk geordend kan worden (Bowen, 2009). De codes zijn allereerst gebaseerd op het conceptuele model en worden toegekend aan delen uit de tekst wanneer ze wel of niet overeenkomen met de theorie (deductief). Daarnaast zullen er codes worden toegekend aan de meest opvallende passages van de tekst die niet te relateren vallen aan de theorie (inductief). Dit zullen passages betreffen die gaan over de kansen en beperkingen in het beleid voor alternatieve herontwikkeling. In Bijlage 1 kun je de gebruikte codes en de omschrijving terugvinden.

Tabel 2 De geanalyseerde beleidsdocumenten, ingedeeld naar soort instrument.

Instrument	Overheid	Document
Juridische instrumenten	Provincie Groningen	Provinciale omgevingsverordening
	Gemeente Oldambt	Bestemmingsplan Buitengebied Oldambt
		Beleidsregels leegstandswet Oldambt
Gemeente Bellingwedde	Bestemmingsplan Buitengebied Bellingwedde	
Economische instrumenten	Provincie Groningen	Beleidsregels van Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen houdende budget restauratie rijksmonumenten Beleidsregel BRRG 2017-2020
	Gemeente Oldambt	x
	Gemeente Bellingwedde	x
Communicatieve instrumenten	Provincie Groningen	Omgevingsvisie
		Brief aan provincie: Leegstaande boerderijen als landschappelijk probleem
	Gemeente Oldambt	Omgevingsvisie Oldambt
		Woonvisie Oldambt
		Cultuurnota Oldambt
		Landbouw in het Oldambt
		Beleidsplan toerisme en recreatie Oldambt
	Gemeente Bellingwedde	Woonvisie Bellingwedde
		Cultuurvisie Westerwolde
		Nota rotte kiezen probleemerven Bellingwedde

3.3.2 DOCUMENTENANALYSE

Om informatie te verkrijgen over het debat dat er onder erfgoedexperts bestaat over erfgoedbeheer en het vraagstuk rondom vervallen karakteristieke boerderijen, zijn er naast beleidsdocumenten ook nieuwsberichten en betogen geanalyseerd, zie Tabel 3. Er is met name over het toestaan van verval en de ideeën rondom de Ecoruïne en ruïnevorming veel geschreven. Er is bij de selectie van deze documenten rekening gehouden met de originaliteit, betrouwbaarheid, de mate waarop de informatie is vertegenwoordiging en de betekenis die de informatie heeft voor het onderzoek.

De analyse van de documenten vindt net als bij de beleidsdocumentenanalyse plaats aan de hand van CAQDAS via ATLAS.ti. Wel zijn er andere codes opgesteld om de analyse uit te voeren. Er is met name gelet op de houding van de auteurs tegenover het vraagstuk en de manier waarop zij denken dat dit moet worden aangepakt. Ook is er gekeken naar de houding die de auteurs hebben tegenover alternatieve herontwikkeling.

Tabel 3 De geanalyseerde nieuws- en blogartikelen

Platform	Datum	Titel artikel
Annette Wiesman	Okt. 2013	Wie houdt de Oldambster boerderijen overeind?
Akkerwijzer	06-01-2014	Veel leegstand oude boerderijen Oldambt
Erfgoedacademie	13-06-2014	'Toestaan van verval'
Volkskrant	12-08-2014	Groninger parels van toen zijn de rotte kiezen van nu
Ruimtevolk	05-04-2016	De ruïne als alternatief voor sloop van boerderijen
Renate Pekaar	Maart 2017	Even geduld a.u.b., over leegstaand agrarisch erfgoed en 'behoud door onthouding'
RTV Noord	15-06-2017	Rijksdienst: 'Maak van niet te redden monumenten ruïnes'
RTV Noord	18-06-2017	'Gronings erfgoed mag niet ondersneeuwen'
RTV Noord	21-06-2017	Rijksdienst schrikt van alle commotie rond ruïnes
Dagblad van het Noorden	26-07-2017	Ook Oldambt wil meer kunnen doen tegen verpaupering

3.3.3 SEMIGESTRUCTUREERDE INTERVIEWS MET EXPERTS

In dit onderzoek vormen semigestructureerde interviews een manier om de uitkomsten van de documentenanalyses te toetsen onder de makers en gebruikers van dit beleid. De interviews hebben een semigestructureerde opzet en bestaan uit openvragen die voortkomen uit de documentenanalyses. Door gebruik te maken van deze methode is het voor de ondervraagden mogelijk om aanvullende informatie te geven en eigen ervaring te delen tijdens het interview (Yin, 2013). De interviews worden afgenomen onder experts op het gebied van erfgoed en herontwikkeling.

Er zullen twee typen experts worden geïnterviewd, namelijk beleidsadviseurs en erfgoedexperts. Met de beleidsadviseurs worden de ambtenaren, die verantwoordelijk zijn voor het vaststellen van het beleid en de naleving daarvan, bedoeld. Onder de erfgoedexperts vallen experts die dagelijks te maken hebben met het beleid rondom karakteristieke panden en zo nu en dan worden betrokken door beleidsmedewerkers in de beleidsvormingsprocessen. Door beide groepen te interviewen ontstaat er een breder beeld over het functioneren van het huidige erfgoedbeleid en kan er meer informatie worden verkregen over de manier waarop provincies en gemeenten alternatieve herontwikkeling kan stimuleren. De geïnterviewden worden geselecteerd aan de hand van de selectiecriteria zoals beschreven in Tabel 4.

Tabel 4 Overzicht selectiecriteria interviews

Beleidsadviseur	Erfgoedexpert
1. Beleidsmedewerker in ruimtelijke ordening	1. Expert in ruimtelijke ordening
2. Beleidsmedewerker Provincie Groningen/ Gemeente Oldambt/ Gemeente Bellingwedde	2. Expert in (agrarisch) vastgoed
3. Ervaring met erfgoedvraagstukken	3. Ervaring met erfgoedvraagstukken
4. Betrokken bij beleidsvorming rondom erfgoed	4. Betrokken bij beleidsvorming rondom erfgoed

De geïnterviewden zijn onder andere in beeld gekomen via de analyse van de beleidsdocumenten (uit paragraaf 3.3.1), het netwerk van Mark Sekuur en Fred den Haring en via het Symposium *Erfgoed in een Krimp Land*. Daarnaast zijn sommige namen ter tafel gekomen aan de hand van het sneeuwbaaleffect. Omdat de namen van de geïnterviewden niets toevoegen aan de kwaliteit van het onderzoek, is ervoor gekozen deze niet te vermelden, in plaats daarvan zullen in hoofdstuk vijf afkortingen uit Tabel 5 worden gebruikt.

Tabel 5 Overzicht geïnterviewden

Partij	Wie	Afkorting gebruikt in H5
Provincie Groningen	Beleidsadviseur gebouwd erfgoed	Beleidsadviseur Provincie
Gemeente Oldambt	Beleidsadviseur Monumenten, Cultuurhistorie en Archeologie *	Beleidsadviseur Oldambt
Gemeente Bellingwedde	Beleidsadviseur Ruimtelijke Ordening	Beleidsadviseur Bellingwedde
Libau	Projectleider herbestemmen	Expert Libau
Groninger Landschap	Hoofd erfgoed	Expert Groninger Landschap
Mark Sekuur & Fred den Haring	Initiatiefnemers Ecoruïne	Initiatiefnemers Ecoruïne

* Twee keer geïnterviewd

Ter voorbereiding van de interviews zijn er een aantal interviewguides samengesteld op basis van de bevindingen uit de beleidsdocumenten (zie Bijlage 2). De hoofdonderwerpen die tijdens de interviews ter sprake kwamen zijn gerelateerd aan de uitkomsten van het theoretisch kader en de eerste bevindingen van de analyse van de (beleids-)documentenanalyse. Alle interviews zijn opgenomen om de antwoorden te kunnen gebruiken in het onderzoek. Na afloop zijn de interviews woordelijk getranscribeerd, aangezien letterlijke transcripten geen meerwaarde hebben in dit onderzoek.

Net als de (beleids-)documenten zijn de interviews aan de hand van CAQDAS in het programma Atlas.ti geanalyseerd. Hiervoor worden de transcripten in het programma geüpload en in verschillende groepen verdeeld. De transcripten worden op dezelfde manier gecodeerd als is uitgelegd in de beleidsdocumentanalyse.

HOOFDSTUK 4 DE GRAANREPUBLIC



Vervallen Oldambster boerderij in Nieuw Beerta

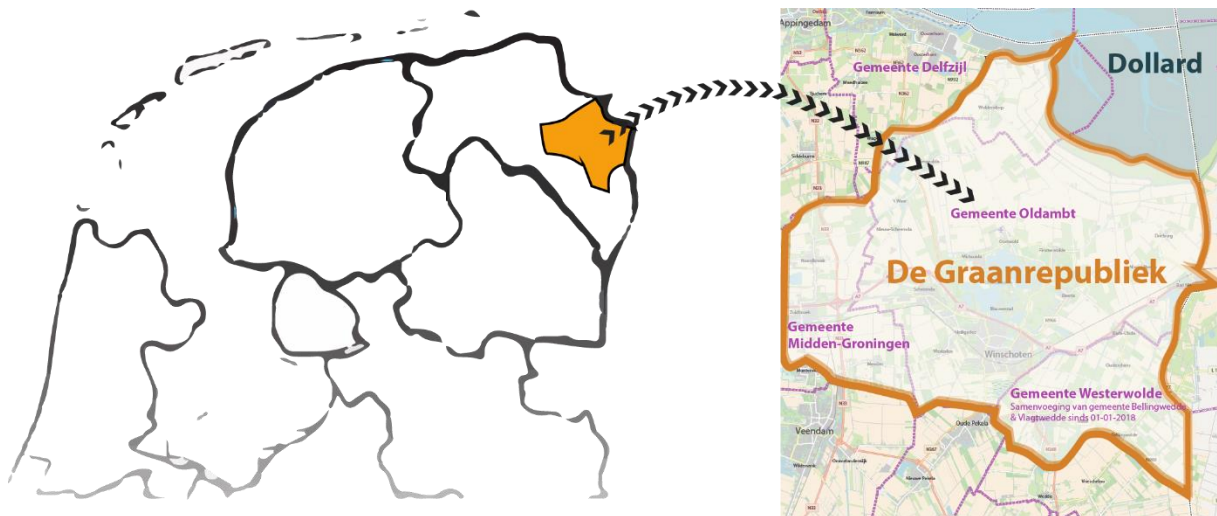
Anne Groenendijk - 2017

4 DE GRAANREPUBLIEK

In dit hoofdstuk wordt de geschiedenis van de Oldambster boerderijen en de regio het Oldambt, dat ook wel de Graanrepubliek wordt genoemd, beschreven. Hierbij komt de ontstaansgeschiedenis van de regio aanbod, komen de verschillende verantwoordelijkheden van provincie Groningen en de gemeenten Bellingwedde en Oldambt aanbod en worden de belangrijkste oorzaken van de leegstand en het verval van de Oldambster boerderijen besproken.

4.1 DE KOMST EN ONDERGANG VAN DE HERENBOEREN

Het Oldambt, oftewel de Graanrepubliek (zie Figuur 4.1) is een plattelandsregio ten noordoosten van de provincie Groningen. De Graanrepubliek valt over de gemeenten Midden-Groningen, Westerwolde (sinds 1 januari 2018, bestaande uit voormalig gemeente Bellingwolde en Vlagtwedde), Oldambt en Delfzijl en staat beter bekend als het Oldambt. De regio is vanaf de prehistorie bewoond geweest. Deze bewoning vond plaats op de hoger gelegen stuwwallen die in de voorlaatste ijstijden zijn ontstaan. Aan het einde van de 13^e eeuw is het begin van de Dollard (een zeearm) ontstaan door twee stormvloed. Deze stormen hadden dijkdoorbraken tot gevolg, waardoor de zee vrij spel kreeg. Met de tijd won de Dollard vanwege de lage kwaliteit van de dijken steeds meer terrein. In 1509 bereikte de Dollard zijn grootste omvang en vanaf dat moment startte de bewoners van het gebied met het terugwinnen van land door deze in te polderen. Met tussenpauzes van omme nabij 40 jaar werd er een nieuwe polder ingedijkt en werd het nieuwe land drooggemalen.



Figuur 4.1 Het oranje vlak (links) weergeeft de regio Graanrepubliek, de paarse lijnen (rechts) weergeven de gemeentegrenzen

Deze inpolderingen van de Dollard heeft het Oldambt vruchtbare jonge zeeklei opgeleverd welke uitermate geschikt was voor het bedrijven van landbouw. Hierdoor is sinds 1800 de akkerbouw en met name de teelt van graan, belangrijker dan de veeteelt in het Oldambt. Met name in de periode 1850-1870 ontwikkelden de boeren uit het Oldambt zich, aan de hand van de grote graanopbrengsten, tot rijke herenboeren. Rond 1900 is het Oldambt een van de meest vooruitstrevende gebieden in de landbouw van Nederland en Europa en wordt de regio vanwege de graanproductie ook wel de Graanrepubliek genoemd (Gemeente Oldambt, 2015b).

De boerderijen die in deze tijd werden gebouwd, waren vanwege deze welvarende landbouw van enorme grootte en allure. Bij het ontwerp ervan werd er rekening gehouden met de opslag van het graan. De zolders werden van stevig materiaal gemaakt en werden er kleine raampjes in geplaatst, zodat het graan en de zaden er konden drogen. Deze raampjes in de voorgevel van de Oldambster boerderijen werden zogenoemde zaadvensters genoemd, een van de karakteristieke eigenschappen van de Oldambster boerderijen, zie Figuur 4.2.



Figuur 4.2 Oldambster boerderij met zaadvensters



Figuur 4.3 Oldambster boerderij met slingertuin

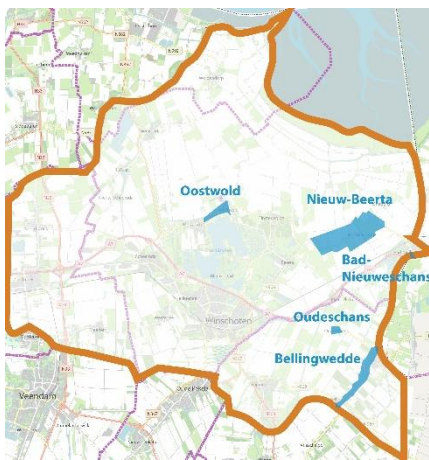
Vanwege de grote verdiensten van de herenboeren werden sommige Oldambster boerderijen in het gebied voorzien van (de op de Engelse landschap gebaseerde) slingertuinen, een pronkstuk van de boer. Deze slingertuinen, bevatte veel ronde vormen en grootse beplanting welke in groot contrast stonden met het rechthoekige landschap. Hierdoor vielen ze goed op en werd het aanzien van de boer duidelijk gemaakt. Vandaag de dag zijn een aantal van deze slingertuinen nog steeds zichtbaar in de regio, zie Figuur 4.3.

De rijke herenboeren huurden landarbeiders in om voor hen te werken op het land. Deze landarbeiders verbleven soms op het erf van de herenboer, maar woonden meestal in eenvoudige arbeiderswoningen, welke ook kenmerkend zijn voor het gebied, zie Figuur 4.4 . In de zomer werkten de landarbeiders op de akkers en in de rest van het seizoen werkten ze hard om meer land aan te winnen door het indijken van de kwelders. Het leven van de landarbeiders stond in een groot contrast met dat van de herenboeren. De verdeling tussen arm en rijk was in die tijd groot en leidde tot diverse opstanden, stakingen en de komst van het communisme (Gemeente Oldambt, 2015b). Deze verdeling tussen de communisten en de herenboeren is vandaag de dag op sommige momenten nog steeds merkbaar in het gebied (Wiesman, 2013).



Figuur 4.4 Arbeiderswoningen Oldambt

Om ervoor te zorgen dat dit verhaal en de karakteristieke boerderijen van cultuurhistorische waarde beschermd zouden worden, zijn de Oldambster boerderijen in de jaren '60 en '70 tot de lijst van rijksmonumenten opgenomen als monument of als onderdeel van een beschermd dorps- of stadsgezicht, zie Figuur 4.5 (Gemeente Oldambt, 2015b). Daarnaast zijn een aantal boerderijen door de gemeenten benoemd tot karakteristiek pand. Echter is een groot deel van deze panden in een slechte staat geraakt met als belangrijkste oorzaak de schaalvergroting die in de jaren zeventig opgang kwam. Deze schaalvergroting konden veel boeren niet bijbenen, wat in eerste instantie leidde tot leegstand en later tot verval. Deze en andere factoren die in de volgende subparagrafen worden besproken, maakten dat er in het Oldambt er in 2013 ongeveer 10 procent van de karakteristieke boerderijen in vervallen staat verkeerden en herontwikkeling van deze panden wordt belemmerd (Gerbrandy, 2014).



Figuur 4.5 Beschermd dorpsgezichten Oldambt, aangepast (Nieuwland & Rijksdienst, 2018)

4.2 DE ROLLEN VAN PROVINCIE EN GEMEENTE IN DE HERONTWIKKELING VAN GEBOUWD ERFGOED

Om de case beter te kunnen begrijpen, worden in deze paragraaf de rollen van de provincie Groningen en de gemeenten Bellingwedde en Oldambt besproken. Omdat er in de regio nog niet gewerkt wordt met alternatieve herontwikkeling, wordt hierbij gekeken naar de rollen van deze overheden binnen de 'traditionele' herontwikkeling van gebouwd erfgoed. Er wordt hierbij ook aandacht besteed aan de wijze waarop deze overheden het erfgoed benaderen.

Wanneer het gaat om verval en verloedering van Oldambster boerderijen wordt er door de provincie en gemeenten Oldambt en Bellingwedde aangegeven dat de verantwoordelijkheid voor de instandhouding van monumentale panden in eerste instantie bij de eigenaar van de boerderij ligt (Beleidsadviseur Oldambt; Beleidsadviseur Bellingwedde; Gemeente Bellingwedde, 2015a; RTV Noord, 2014). De eigenaar dient het erfgoed te onderhouden zoals dat volgens de Welstandsnota is beschreven en gemeenten dienen eigenaren daarop te wijzen (Beleidsadviseur Oldambt; RTV Noord, 2014). In de Welstandsnota worden eisen gesteld aan de ruimtelijke kwaliteit van een object en van een object in relatie tot haar omgeving. Hierbij zijn ook de eisen vastgelegd, deze zijn vaak hoger dan die van een 'standaard gebouw'. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de

naleving van deze Welstandsnota en kunnen aan de hand van toezicht en handhaving ingrijpen op het moment dat deze eisen uit deze nota worden geschonden. De instandhouding van cultureel erfgoed is vastgelegd in de bestemmingsplannen van gemeenten. Bij de wens tot veranderingen aan een monument vanwege herontwikkeling, dient de eigenaar zich te houden aan bepaalde kwaliteitseisen. Op deze manier is de gemeente verantwoordelijk voor de instandhouding van rijksmonumenten en ander wettelijk beschermd erfgoed (Beleidsadviseur Oldambt; Beleidsadviseur Provincie). Het is vervolgens de taak van de provincie om erop toe te zien dat de gemeenten het wettelijk beschermd erfgoed in stand houden. De provincie stelt kaders voor beheer, bescherming en ontwikkeling van cultureel erfgoed. Daarnaast steunt ze de gemeenten in de inventarisatie van de erfgoedwaarden en de monitoring van de kwaliteit van het erfgoed, maar ook door bij te dragen aan kennisontwikkeling over herbestemming (Provincie Groningen, 2016b). Sinds 2012 heeft de provincie de rol gekregen om rijksmiddelen voor de restauratie van monumenten te kunnen verdelen. Hiermee kan de provincie een regierol te vervullen voor een gebiedsgericht monumentenbeleid (Provincie Groningen, 2016c). Uiteindelijk beoordeelt het rijk, als stelselverantwoordelijke, welke richting Nederland met het erfgoed op wil (Beleidsadviseur Provincie).

Op de vraag wie er verantwoordelijk is voor het verval van de Oldambster boerderijen, benoemen de geïnterviewden dat er niet één partij alléén verantwoordelijk is (Beleidsadviseur Oldambt; Beleidsadviseur Provincie; RTV Noord, 2014). Zowel de eigenaren, gemeenten en provincies zouden samen hun verantwoordelijkheid moeten nemen voor deze opgave (Beleidsadviseur Provincie). De uiteindelijke rollen die de gemeente Bellingwedde en Oldambt aannemen verschillen van elkaar, aangezien ze ieder hun eigen invulling geven aan de mate van verantwoordelijkheid die zij nemen voor de herontwikkeling van vervallen Oldambster boerderijen. Zo heeft gemeente Bellingwedde een speciale beleidsnotitie ‘rotte kiezen’ en verpaupering opgesteld die sinds 2008 van kracht is (zie Figuur 4.6 voor de belangrijkste focus punten uit het beleid). Aan de hand van dit beleid probeert de gemeente elk jaar twee rotte kiezen (verpauperde panden) te herontwikkelen die al een langere tijd leegstaan en waar economische en sociale problemen achter schuil gaan. Gemeente Bellingwedde neemt binnen deze problematiek zelf het voortouw door in gesprek te gaan met eigenaren en samen naar een oplossing te zoeken. Naast deze stimulerende rol faciliteert de gemeente Bellingwedde initiatieven uit de omgeving die met herbestemming te maken hebben door hen te verwijzen naar de juiste mensen en te helpen met het verkennen van de mogelijkheden (Beleidsadviseur Bellingwedde). Verder neemt de gemeente zich voor om daadkrachtiger te zijn in toezicht en handhaving, wil ze het bewustzijn onder haar inwoners vergroten aan de hand van informatieavonden en een goede monitoring uit te voeren zodat de problematiek beter kan worden aangepakt (Gemeente Bellingwedde, 2015a).

Gemeente Oldambt kent een dergelijke beleidsnotitie niet (Beleidsadviseur Oldambt). Zij nemen geen voortouw in de herontwikkeling van vervallen panden:

“Wij gaan niet de boer op om te zeggen jij hebt zo’n mooi pand, jij hebt je bedrijf ergens anders, zou je niet bij je bedrijf een woning willen bouwen en dit willen ontwikkelen tot... En de reden die daarvoor is

dat we ons realiseren dat een herbestemming in Oost Groningen gewoon erg lastig is.” (Beleidsadviseur Oldambt)

Wel stimuleren zij initiatieven die zich op dit vlak aan dienen. Beleidsadviseur Oldambt vindt dat de problematiek van invloed is op de leefomgeving, een waarde die door de gemeente beschermd zou moeten worden.

PLAN VAN AANPAK
rotte kiezen

Doel: *Consequenter optreden als gemeente. Bewoners/eigenaren van rotte kiezen moeten bewust worden van het feit dat zij worden aangesproken door de gemeente op hun pand wanneer dit in strijd is met wet- en regelgeving, zoals met de redelijke eisen van welstand.*

Hoe te bereiken:

- Dorpsraden de rotte kiezen in hun dorp laten inventariseren. De prioritering van deze rotte kiezen afstemmen met de gemeentelijke prioritering, dit doormiddel van de matrix (bijlage)
- Dossiervorming (type eigenaar, situatie eigenaar, situatie pand etc.)
- Keukentafelgesprek tussen bewoner/eigenaar van het pand en de gemeente
- Investeren in de relatie met bewoner/eigenaar
- Dit door één contactpersoon binnen de gemeente aan te wijzen
- Gezamenlijk kijken naar mogelijke oplossingen en mogelijk inzetbare instrumenten
- Duidelijk maken dat bij geen medewerking, er door de gemeente, juridische stappen gezet zullen worden
- Aansporen tot actie en waar mogelijk de faciliterende rol hierin nemen
- Terug naar dossiervorming om tijdsindicatie vast te stellen waarin er actie ondernomen moet zijn door eigenaar
- Bij geen medewerking, handhavinginstrumenten inzetten om een met de wet strijdige situatie op te heffen

Figuur 4.6 Plan van aanpak verpauperde panden en rotte kiezen Gemeente Bellingwedde (Gemeente Bellingwedde, 2015a)

In de volgende paragraaf worden de verschillende factoren die traditionele herontwikkeling van vervallen Oldambster Boerderijen belemmeren toegelicht om een beter idee te krijgen van de moeilijkheden die er in het Oldambt spelen als het gaat om de aanpak van verval en leegstand van Oldambster boerderijen en wordt de urgentie voor een alternatieve herontwikkeling benadrukt.

4.3 FACOREN DIE TRADITIONELE HERONTWIKKELING VAN VERVALLEN OLDAMBSTER BOERDERIJEN BELEMMEREN

Herontwikkeling helpt de leegstand in het gebied tegen te gaan en zorgt ervoor dat de cultuurhistorie behouden blijft. Deze ontwikkelingen hebben uiteindelijke positieve uitwerking op de leefbaarheid van het gebied (Gemeente Bellingwedde, 2015b; Gemeente Oldambt, 2015b; Provincie Groningen, 2016b). Echter blijkt herontwikkeling niet van zelf sprekend zoals in paragraaf 2.1.4 al naar voren kwam. Deze aspecten die het succes bepalen van een herontwikkeling zijn in Oost Groningen niet allemaal aanwezig door onder andere schaalvergroting, afnemende woningmarkt, maatschappelijke verdeeldheid en het imago van het gebied. De belangrijkste belemmerende factoren worden in de volgende subparagrafen toegelicht en gekoppeld aan Tabel 1 van Wang en Zeng (2010).

4.3.1 SCHAALVERGROTING EN BIJKOMSTIGE LEEGSTAND

Sinds de jaren '50 heerst er over heel Nederland een sterke schaalvergroting in de landbouw, waardoor het aantal kleinere agrarische bedrijven afneemt. De afname is voornamelijk het gevolg van bedrijfsbeëindiging bij een generatiewissel. Nieuwe generaties kiezen minder vaak voor een leven als boer vanwege de matige

inkomensperspectieven. Andere redenen voor bedrijfsbeëindiging vormen een faillissement, of het feit dat de investering om op te schalen niet betaald kan worden. De land van de beëindigde bedrijven wordt vaak overgenomen door omringende bedrijven. De agrarische gebouwen verliezen echter hun functie en komen leeg te staan en vervallen bij een gebrek aan onderhoud. Schaalvergroting speelt zich in elke Nederlandse regio af, alleen de impact die deze heeft is per regio verschillend (Gies et al., 2016). De schaalvergroting als omgevingsaspect zorgt ervoor dat de fysieke conditie van het gebouw achteruitgaat en de investeringen voor deze herontwikkeling erg hoog zijn.

4.3.2 LEEGSTAND EN VERVAL ALS GEVOLG VAN EEN ONTSPANNEN WONINGMARKT

De bevolking in Oost-Groningen krimpt en ontgroend, waardoor de woningmarkt zich als maar verder ontspand. In gemeente Bellingwedde zal tot en met 2029 een afname van ongeveer 275 huishoudens plaats vinden (Gemeente Bellingwedde, 2015b) en in gemeente Oldambt zullen er tot en met 2032 naar verwachting 827 zijn (Gemeente Oldambt, 2015c). De ontspannen woningmarkt veroorzaakt een langere verkooptijd van woningen. Dalende woningprijzen, een uitholling van de gemeentelijke verdien capaciteit en leegstand zijn hiervan het gevolg en treffen dus ook de Oldambster boerderijen (Gemeente Bellingwedde, 2015a; Gemeente Oldambt, 2015c). Wanneer leegstand te lang duurt, kunnen de Oldambster boerderijen, vanwege een gebrek aan onderhoudswerkzaamheden in verval raken en uiteindelijk verpauperen. Dit proces wekt de ergernis van omwonenden en doet afbreuk aan de leefbaarheid van de buurt, waardoor er een negatieve spiraal ontstaat en de woningmarkt zich nog verder ontspant, zie Figuur 4.7 (Looden, 2017; van Es, 2014).

Vanwege deze dalende woningvraag worden er geen nieuwe woning in het gebied gebouwd. Dit maakt dat een herontwikkeling naar een boerenschuur met woonfuncties erg lastig is (Beleidsadviseur Oldambt; Gemeente Bellingwedde, 2015b; Gemeente Oldambt, 2015c). “Het evenwicht tussen vraag en aanbod is structureel verstoord, herbestedingsmogelijkheden van bestaand vastgoed ontbreken en alternatieve aanwending van locaties is niet mogelijk” (Gemeente Bellingwedde, 2015a, p.6). Daarnaast zijn de mogelijkheden om toeristische verblijfplaatsen te creëren, zoals B&B 's, al benut, die markt is inmiddels verzadigd geraakt (Beleidsadviseur Oldambt; Feddes, 2014). Deze factoren zijn van negatieve invloed op de potentiële markt voor herontwikkeling van Oldambster boerderijen.



Figuur 4.7 Neerwaartse spiraal (Gemeente Bellingwedde, 2015a)

4.3.3 IMAGOSCHADE: DE AARDBEVINGSPROBLEMATIEK

Ondanks dat de Oldambster boerderijen volgens de contourenkaart niet binnen het Groningse aardbevingsgebied van de gaswinning valt zijn de bevingen wel van invloed op het leegstand en verval volgens de geïnterviewde beleidsadviseur van gemeente Oldambt. Het imago van het Oldambt wordt door het negatieve

nieuws over het Groningse platteland beïnvloed en op sommige plekken wordt daadwerkelijk schade ondervonden door de aardbeving. Daarnaast zijn de ogen vanuit de monumentenzorg voornamelijk gericht op de gebieden die het zwaarst door de aardbeving worden getroffen, waardoor het Oldambt wat uit zicht blijft (Beleidsadviseur Oldambt). Deze imagoschade is een omgevingsaspect dat op een negatieve wijze de potentiële markt beïnvloed.

4.3.4 GEBREK AAN MAATSCHAPPELIJK BELANG

In de regio is een gebrek aan initiatieven te vinden voor herontwikkeling. Dit wordt onder andere veroorzaakt door gebeurtenissen uit het verleden. De tweedeling die rond 1900 is ontstaan tussen arme landarbeiders en de rijke herenboeren is vandaag de dag nog steeds voelbaar in het gebied en de politiek. Niet iedereen raakt dus enthousiast van de herenboerderijen aangezien deze verwijzen voor sommigen naar de moeilijke tijd uit het verleden. Deze tweedeling maakt het lastiger om krachten te mobiliseren (Beleidsadviseur Oldambt; Wiesman, 2013). Er is nog een factor te noemen die het lastig maakt om krachten te mobiliseren. Dit wordt veroorzaakt doordat een deel van de vervallen Oldambster boerderijen in handen is van erfgenamen van herenboeren uit het verleden. Deze erfgenamen hebben deze boerderijen in hun bezit gekregen zonder hier altijd om gevraagd te hebben. Sommige hoopten deze boerderijen door de jaren heen te verkopen anderen keken er niet naar om, ze woonden er zelf toch niet. Echter werd er door velen van deze erfgenamen een te hoge prijs gevraagd voor een verkoop, werd er ondertussen geen onderhoud gepleegd en zijn ze in de loop van tijd aan hun lot over gelaten. Omdat een deel van deze eigenaren niet in het gebied woont, wordt het gemeenschappelijk belang om de Oldambster boerderijen op te knappen niet mee geholpen (Beleidsadviseur Bellingwedde; van Es, 2014). Deze factoren zijn van negatieve invloed op de maatschappelijke betrokkenheid en gemeenschappelijke interesse voor herontwikkeling.

4.3.5 HOGE KOSTEN EN LANGE PROCEDURES

Los van de hiervoor genoemde factoren die een initiatief tot herontwikkeling belemmeren zijn er ook factoren die de herontwikkeling zelf belemmeren. Vanwege de grootte van de schuur, het (in sommige gevallen) aanwezige asbest en het achterstallige onderhoud komen er veel kosten kijken bij de herontwikkeling van de vervallen Oldambster boerderijen. De herontwikkeling van een Oldambster boerderij kan eigenlijk niet gerealiseerd worden zonder overheidssteun en veel werk van de eigenaar (Beleidsadviseur Bellingwedde; Expert Groninger Landschap). Het Groninger Landschap krijgt soms een boerderijen ‘geschonken’ of neemt ze over voor een symbolisch bedrag en hoeft als het op herontwikkeling aankomt, dus niet de aanschafwaarde van het pand te betalen: “Als dat wel het geval was kon het bedrijfseconomisch gezien nooit uit, dus dat doen we ook domweg niet.” (Expert Groninger landschap). De kosten voor het herontwikkelen van Oldambster boerderijen zijn dus te hoog. Er zijn subsidies waar aanspraak op gemaakt kan worden, zoals de wind- en waterdichtregeling. Echter worden deze alleen verleend op het moment dat er een herbestemmingsonderzoek heeft plaatsgevonden en het pand in potentie goed herontwikkeld kan worden. Iets wat in het Oldambt lastig is. De kosten voor een dergelijk onderzoek dienen eerst betaald te worden door de eigenaar van het pand, iets wat niet iedereen zomaar op de plank heeft liggen (Beleidsadviseur Oldambt; Bellingwedde).

Naast de hoge kosten voor een herontwikkeling, wordt het proces door de vele afwegingen, afspraken en regelgeving vertraagd (Beleidsadviseur Bellingwedde; Beleidsadviseur Provincie):

“De afweging gaan we restaureren, onderhouden, het een nieuwe bestemming geven of slopen, is een hele ingewikkelde die tot op heden nog nooit heeft geleid tot een snelle beslissing. Dat is aan de ene kant mooi, want dan hoop je dat er uiteindelijk ook een zorgvuldige afweging wordt gemaakt, maar met de keerzijde dat er steeds meer dingen verpauperen.” (Beleidsadviseur Provincie)

De cultuurhistorische waarde, de originele materialen en het vakmanschap van het pand dienen bewaard te blijven. De monumentencommissie, de RCE, de welstandscommissie, de mensen van de omgevingsdienst komen bij een herontwikkeling kijken en stellen hoge eisen over de wijze waarop bepaalde elementen behouden moeten blijven. De eisen aan de herontwikkeling zijn overal in het land hetzelfde, maar deze vormen vanwege alle belemmerende factoren voor de eigenaren in het Oldambt op dit moment een te ‘veel te hoge lat’ (Beleidsadviseur Bellingwedde). Dit en andere regels en verplichtingen die komen kijken bij de aanvraag van subsidies kan potentiële initiatiefnemers afschrikken (Beleidsadviseur Bellingwedde; Expert Libau): “Het is een stuk moeite en de hele regeldruk die wij op de boeren leggen maakt het voor hun heel erg zwaar.” (Expert Libau). De hoge kosten en lange procedures vormen lastige punten uit het beleid rondom bescherming en behoud van erfgoed. Deze factoren vallen dus onder de economische en continuïteitsaspecten.

4.3.6 GEBREK AAN EFFECTIEVE INSTRUMENTEN

Zoals duidelijk werd uit paragraaf 4.3 kunnen gemeenteneigenaren aanschrijven op het moment dat hun pand niet voldoet aan de eisen van Welstand. Handhaving van verval en verpaupering kan een daadkrachtiger instrument worden wanneer er een excessenregeling is opgenomen in de Welstandnota. Hierin omschrijft de gemeente precies wat zij als exces ziet, dus welke soorten en maten van verval in strijd zijn met de Welstandnota en welke maatregelen benodigd zijn om het exces te verhelpen. Op deze manier kan de gemeente bijvoorbeeld aangeven dat ze dichtgespijkerde ramen een exces vindt. Komt dit voor, kan de gemeente, onder dwang, tegen de eigenaar zeggen dat daarvoor in de plaats glas moet worden gezet (Beleidsadviseur Bellingwedde). Gemeente Bellingwedde maakt al gebruik van deze regeling, gemeente Oldambt zou dit in de toekomst ook graag doen (Gemeente Oldambt, 2017b; Looden, 2017).

Door de eigenaar van het pand sancties op te leggen kunnen de gemeenten ervoor zorgen dat de woning bewoonbaar blijft. Dit instrument kent echter een aantal belemmeringen. Gemeenten hebben namelijk te maken met eigenaren die voor deze maatregelen, om het exces te verhelpen, niet kunnen of willen betalen (Beleidsadviseur Bellingwedde; Beleidsadviseur Oldambt). Dit heeft als gevolg dat de gemeente bij een gebrek aan daadkracht, zelf de desbetreffende maatregel op de kosten van de eigenaar zal moeten uitvoeren om het exces te verhelpen. Het is voor een gemeente dan onzeker of ze het geïnvesteerde bedrag terugkrijgt. Een tweede belemmering is dat je als gemeente, niet kunt verwachten dat je een compleet gerestaureerd pand krijgt op het

moment dat een eigenaar wél de verantwoordelijkheid neemt maatregelen te treffen (Beleidsadviseur Bellingwedde). Zo kunnen eigenaren wat bosschages planten voor hun pand, zodat deze onttrokken is aan het zicht en het voldoet aan de wettelijke eisen van welstand. Tot slot worden de banden tussen de gemeente en haar inwoners bij dit soort maatregelen niet versterkt. Het inzetten van handhaving is dan ook een laatste redmiddel en wordt door beiden gemeenten niet als directe oplossing gezien voor de verpauperde Oldambster boerderijen (Beleidsadviseur Oldambt; Bellingwedde; Gemeente Bellingwedde, 2015a). De gemeenten hebben eigenlijk te weinig goede instrumenten om verval van erfgoed te voorkomen en op te lossen (Beleidsadviseur Bellingwedde). Dit belemmert de instandhouding van erfgoed met verschillende negatieve effecten op de volledigheid van het pand, fysieke conditie van het gebouw, maatschappelijke betrokkenheid en het beschermingsbeleid.

Naast de problemen rondom de vervallen Oldambster boerderijen heeft de regio te maken met meer problemen, zo behoort het tot de top van regio's met de laagst opgeleiden, hoogst aantal werklozen en meest ongezonde bevolking. De gemeenten moeten keuzes maken waar ze hun geld aan willen uitgeven en hebben niet veel te besteden (Beleidsadviseur Oldambt). Echter geeft gemeente Bellingwedde aan dat het probleem rond de verpauperde panden niet is afgenomen in de afgelopen zeven jaar, ondanks de reeds opgeloste probleemsituaties. Het verval van Oldambster boerderijen zal zich dus niet zelf oplossen (Gemeente Bellingwedde, 2015a), zeker niet wanneer krimp, hoge kosten en lange procedures en imagoschade van invloed zullen zijn op het gebied.

Uit deze paragraaf kan worden opgemaakt dat er veel factoren zijn die de het succes van een herbestemming beïnvloeden. In Tabel 7, zijn alle aspecten die op een negatieve wijze beïnvloed worden door procedures rondom de herontwikkeling en trends uit de regio oranje gemarkeerd. Zo is een Oldambster boerderijen vaak niet meer volledig vanwege verval, kosten voor het onderhoud worden hierdoor hoog. Daarnaast blijkt de markt voor de gebouwen en de hoeveelheid financiële middelen en subsidies te laag voor goede succesverhalen. De locatie van de Oldambster boerderijen in een plattelandsgebied met krimpgebied maken herontwikkeling niet makkelijk, zeker gezien de belemmeringen vanuit de bestemmingsplannen en het bouwverbod. Tot slot is de maatschappelijke betrokkenheid in het gebied door een tweedeling en een gebrek aan interesse voor de herontwikkeling laag. Bij het ontwerp van alternatieve herontwikkeling is het belangrijk dat hierop wordt ingespeeld.

Tabel 7 De gemarkeerde aspecten belemmeren in het Oldambt het succes van herontwikkeling (aangepast Wang & Zeng, 2010)

	Aspecten	Beschrijving
1	Culturele aspecten	Historische waarde; artistieke waarde; volledigheid; authenticiteit
2	Economisch aspecten	Potentiele markt; financiële middelen; subsidies; investering voor herontwikkeling en benodigde investering in onderhoud
3	Architectonisch aspecten	Fysieke conditie van het gebouw; karakter en evaluatie; technologische waarde; materiaal gebruik en decoraties
4	Omgevingsaspecten	Locatie en situatie; landschappelijke waarden; relatie van gebouw tot omgeving; bestemmingsplan; regionale ontwikkelingsbeleid; omgevingskwaliteiten
5	Sociale aspecten	Mate waarin nieuwe functie zich verhoudt tot bestaande functies in het gebied; gemeenschappelijke interesse; sociale waarden; maatschappelijke betrokkenheid; rol voor gemeenschap
6	Continuïteit aspecten	Bescherming en behoud beleid; aanpasbaarheid van het gebouw aan toekomstige ontwikkelingen; duurzaamheid

HOOFDSTUK 5 ONDERZOEKSRISULTATEN



Het concept de Ecoruïne in Bellingwolde

Mark Sekuur - 2014

5 ONDERZOEKSRESULTATEN

In dit hoofdstuk zijn de resultaten vanuit de interviews en documentenanalyses uitgewerkt. De resultaten worden besproken aan de hand van de verschillende deelvragen en gekoppeld aan het theoretisch raamwerk.

5.1 EERSTE REACTIES OP ALTERNATIEVE HERONTWIKKELING

In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op de deelvraag: *Welke alternatieve herontwikkelingsvormen van gebouwd erfgoed bestaan er? En hoe verhouden deze zich tot de bestaande erfgoedbenaderingen?*

Uit het literatuuronderzoek komen er zes alternatieve herontwikkelingsvormen naar voren voor gebouwd erfgoed. Zo zijn er de verwijzen naar, niets doen, deels conserveren, conserveren als ruïne, recombinitie en herschepping te onderscheiden als mogelijke alternatieve herontwikkelingsvormen. Er kunnen naast deze, door de literatuur te onderscheiden herontwikkelingsvormen, echter nog meer alternatieve vormen worden bedacht. Tijdens de interviews kwamen er ideeën naar voren over tijdelijke alternatieve herontwikkeling, van bijvoorbeeld een project waarbij wilgentenen gevlochten konden worden tot kunstwerken als verwijzing naar de voormalige boerderijen (Beleidsadviseur Oldambt). Ook werd er gesproken over tijdelijke invulling als een wijze waar op het pand, bij veranderende ontwikkelingen (ten goede van traditionele herontwikkelingen), toch nog op een traditionele wijze herontwikkeld kunnen worden (Expert Groninger Landschap; Gemeente Oldambt, 2017b). Tijdens het rondje fietsen in het Oldambt zijn er verschillende ruïnes en bijna ruïnes waargenomen, als gevolg van het ‘niets doen’. Anderen vormen van alternatieve herontwikkeling komen er nog niet voor. Via zoekopdrachten op het internet, bleek dat veel van de alternatieve herontwikkelvormen al wel in Nederland bestaan, ze worden alleen niet bij deze naam genoemd en niet direct ingezet als een strategie om leegstand en verval te helpen.

De alternatieve herontwikkelvormen staan tegenover de gedachten uit het erfgoedbeleid van de vorige eeuw. Gebouwd erfgoed dat moest in zijn meest originele vorm behouden en beschermd worden tegen invloeden van buitenaf zoals duidelijk werd in paragraaf 2.2.1. Als we alternatieve herontwikkeling in perspectief plaatsen ten opzichte van de drie erfgoedbenaderingen kan worden opgemaakt dat alternatieve herontwikkeling het meest past binnen de vectorbenadering. Alternatieve herontwikkeling staat recht tegenover de sectorbenadering, waarbij behoud en bescherming centraal staat. Als we kijken naar de factorbenadering, kunnen we opmaken dat er gedachten bestaan waarbinnen erfgoed voor nieuwe economische ontwikkelingen in een gebied kan zorgen en de identiteit van een plek kan versterken. Dit sluit aan bij de wijze waarop erfgoed kan bij dragen aan de toeristische aantrekkingskracht van een gebied. Echter wordt dit binnen de factorbenadering alleen gedaan door behoud en traditionele herontwikkeling. Alternatieve herontwikkeling verhoudt zich het best tot de vectorbenadering, waarbij erfgoed een basis vormt voor een nieuwe ruimtelijke onderlegger en verhalen centraal staan. Erfgoed dient gedragen worden door de bevolking en er is ruimte voor nieuwe ideeën en behoudsvormen zoals Janssen dit noemde. Ondanks dat de eerste ideeën voor alternatieve herontwikkelingsvormen geopperd worden door Janssen, werd er uit de resultaten van het onderzoek duidelijk dat nog niet iedereen de

vectorbenadering als strategie erkend. Zo wordt erfgoed nog steeds benadert vanuit de collectiegedachten en “...met dit beleid strookt het ruïnebeleid niet direct.” (Expert Groninger Landschap). Iets wat Purmer ook constateert:

“Michiel Purmer constateert uiteindelijk dat Nederland geen ideaal land is voor verval. Er wordt bij verval vaak voor afbraak of voor volledige reconstructie gekozen. De monumentenethiek in Nederland staat verval slechts zelden toe en vervolgens zorgt de regelgeving rondom aansprakelijkheid voor een grote praktische belemmering. Is er dus wel een toekomst voor ruïnes in Nederland?” (ErfgoedAcademie, 2014).

Uit de resultaten en interviews blijkt dat alternatieve herontwikkeling valt of staat met de manier waarop er naar erfgoed wordt gekeken en welke benadering wordt gehanteerd (Expert Groninger Landschap; Initiatiefnemers). De expert van het Groninger Landschap staat bijvoorbeeld positief tegenover het laten staan van bepaalde elementen zoals overgebleven muren of gevels. Echter beschouwt deze geïnterviewde de vormen van alternatieve herontwikkeling, waarbij verwezen wordt naar het verleden door herbouw of het terugbrengen van contouren, als ‘historiserend’ en niet als behoudsvormen van erfgoed. Het kan best zijn dat deze ‘alternatieve herontwikkeling’ een zekere aantrekkingskracht heeft op toeristen, maar de geïnterviewde vindt deze meer promotie achtige objecten. De manier waarop de expert van het Groninger Landschap tegen het behoud van erfgoed aankijkt is anders dan die van de initiatiefnemers van de Ecoruïne. Zij beschouwen erfgoed als een object met een verhaal en een beleving. Zij zien het verval van de Oldambster boerderij als een kans om de verhalen die er leven rondom dit materiele erfgoed en de impact die deze boerderijen hebben op het landschap te versterken. De initiatiefnemers denken dit te kunnen verwezenlijken door het toepassen van alternatieve herontwikkeling.

Er bestaan dus verschillende opvattingen over alternatieve herontwikkelingen en verschillende opvattingen over de verschillende alternatieve herontwikkelingsvormen. Ondanks dat er onder de geïnterviewden (Beleidsadviseur Bellingwedde; Beleidsadviseur Oldambt) bleek dat alternatieve herontwikkeling nog niet binnen hun manier van erfgoedbeheer paste is het volgens experts wel de kant waar we naar toe moeten (Janssen, Luiten, Renes, & Rouwendal, 2014; Janssen et al., 2017; Koenders, 2016; Pekaar, 2017). De situatie in plattelands en krimpgebieden vraagt om een andere aanpak in erfgoedbeheer: “Jarenlang waren we in Nederland gewend om monumenten te conserveren, maar de situatie in Oost-Groningen is daar niet naar.” (Koenders, 2016).

In de volgende paragraaf wordt er in gegaan op de randvoorwaarden waaraan alternatieve herontwikkeling aan moet voldoen wil het een oplossing kunnen bieden voor leegstand en vervallen erfgoed.

5.2 RANDVOORWAARDEN VOOR ALTERNATIEVE HERONTWIKKELING VAN VERVALLEN ERFGOED TEN BEHOEVE VAN TOERISME

Om de tweede deelvraag *welke randvoorwaarden maken de alternatieve herontwikkeling van vervallen erfgoed ten behoeve van toerisme mogelijk?* te kunnen beantwoorden is er onderzocht onder welke voorwaarde beleidsmakers en erfgoedexperts kans zien voor alternatieve herontwikkeling en onder welke voorwaarden dit kan bijdragen aan de toeristische aantrekkingskracht van de regio.

5.2.1 VOORWAARDEN VOOR ALTERNATIEVE HERONTWIKKELING

In deze paragraaf wordt een zestal voorwaarden genoemd waar alternatieve herontwikkeling aan moet voldoen, los van het feit of de alternatieve herontwikkeling bijdraagt aan de toeristische aantrekkingskracht van een gebied.

Alternatieve herontwikkeling is pas een optie wanneer er over een langere tijd blijkt dat er zich geen kansen tot herbestemming aandienen. Dit betekent dat traditionele herontwikkeling moet worden uitgesloten. Tot die tijd blijken erfgoedexperts ervan overtuigd dat Nederland haar uiterste best moet doen voor het traditionele behoud van het erfgoed (Expert Groninger Landschap; Initiatiefnemers; De Boer, 2017):

“Maar wat weg is is weg, dus wij zeggen je moet je uiterst je best doen om deze cultuurhistorische waarden te onderhouden. Ik kan ook niet anders zeggen, want daar zijn wij voorop gericht. En als er eens een Ecoruïne ontstaat, domweg omdat er niets anders kan, dan is het niet anders. Maar het uitgangspunt moet zijn dat je je uiterste best doet om het erfgoed te behouden.” (Expert Groninger Landschap)

En zegt de RCE over de vele commotie die er is ontstaan over het noemen van ruïnes als mogelijke oplossing voor leegstand en verval:

“Veel mensen hebben de conclusie getrokken dat enorme aantallen ruïnes verrijzen in Groningen. Dat is een onterecht beeld. Het is hoogstens een uitzondering. Wij streven er juist naar om zoveel mogelijk monumenten in Groningen te behouden. 'En dan zeggen wij: als er niets anders dan sloop opzit, dan is wellicht het omvormen tot een ruïne een mogelijkheid. Zodat er toch nog een stukje geschiedenis bewaard blijft voor Groningen.” (De Boer, 2017b)

Wanneer er niet gestreefd zou worden naar behoud. Zou het kunnen zijn dat gemeenten lakser worden in de wijze waarop ze verval en leegstand handhaven:

“Het risico hiervan is dat beleidsmakers een Ecoruïnebeleid als een makkelijke uitvlucht zien. Dat ze in plaats van te handhaven zeggen van nou, dat kost ons zoveel moeite en het risico is zo groot dat ze dan denken ‘oh wacht eens en laten we deze maar tot Ecoruïne bestempelen’. (Expert Groninger Landschap)

Om traditionele herontwikkeling uit te kunnen sluiten is het belangrijk om een goede inventarisatie van het probleem rond vervallen erfgoed te maken. Aan de hand van deze inventarisatie kan er op provinciale en gemeentelijke schaal een afweging worden gemaakt, welke monumentale panden op een traditionele wijze

behouden moeten blijven en bij welke dit niet mogelijk is. Deze afweging kan worden gemaakt door te bepalen welke waarden van de panden belangrijk zijn voor de regio en hoe zwaar deze wegen (Initiatiefnemers; Beleidsadviseur Provincie; RTV Noord, 2014). Zo dient er bij deze afweging rekening gehouden te worden houden met de architectonische, economische, contextuele, gebruiks-, cultuurhistorische en toekomstaspecten van de panden (Beleidsadviseur Provincie; Initiatiefnemers) zoals deze ook zijn omschreven door Wang en Zeng (2010). De initiatiefnemers van de Ecoruïne hebben een tabel aan de hand waarvan afwegingen gemaakt kunnen worden op basis van bovenstaande waarden. Zij zeggen hierover het volgende:

“Verschillende bouwvallen hebben verschillende mogelijkheden. Sommigen scoren op alle facetten dermate oninteressant, dat is misschien niet zo erg als je daar een grasveldje van maakt en anderen daar moet je voor strijden dat het op een traditionele manier wordt herbestemd, want dat is zo’n bijzonder juweeltje, daar zit zo’n mooi verhaal aan vast, daar moet je echt je best voor doen. En dan heb je dus dat grijze gebied wat heel erg verschilt per object wat voor een invulling je daaraan zou kunnen geven. Bovendien ligt het er ook aan in wat voor een buurt het ligt gelegen.” (Initiatiefnemer Ecoruïne)

Deze afweging dien je per object te maken (Beleidsadviseur Bellingwedde), maar er moet volgens ook iemand zijn die het totale overzicht heeft (Beleidsadviseur Provincie).

Als derde voorwaarde is het belangrijk dat er een inventarisatie van de kansen plaatsvindt voor toerisme waarop alternatieve herontwikkeling kan inspelen. Aan de hand van deze kansen kan er gekeken worden op welke manier er een meerwaarde ontstaat voor het gebied op het moment dat je kiest voor een alternatieve herontwikkeling. De alternatieve herontwikkeling moet wat opbrengen voor de beleving van de Graanrepubliek en de economische aantrekkingskracht van het gebied (Beleidsadviseur Oldambt). Hiervoor is een integrale benadering nodig waarbij gekeken wordt naar kansen van bijvoorbeeld een ruïne en niet naar beperkingen (Beleidsadviseur Bellingwedde).

Als vierde voorwaarde dient er maatwerk worden toegepast op het moment dat er gekozen wordt voor een alternatieve herontwikkeling. Op deze manier kan er worden voorkomen dat er belangrijke waarden van het erfgoed worden geschonden en dat het verhaal intact blijft (Beleidsadviseur Bellingwedde; Expert Groninger Landschap). Er bestaat dan ook geen plan van aanpak voor vervallen Oldambster boerderijen:

“Wij hebben niet echt een plan van aanpak liggen van zo en zo gaan we dat doen. Dat bestaat volgens ons ook niet, volgens ons gaat het altijd om maatwerk. Dus van object tot object bekijken wat de probleemsituatie is en met welke mensen je te maken hebt, dus dat is heel casuïstisch eigenlijk. Het is belangrijk dat er per object wordt gekeken wat de mogelijkheden zijn.” (Beleidsadviseur Bellingwedde)

Als vijfde voorwaarde is het van belang dat de alternatief herontwikkelde Oldambster boerderij een sociaal en fysiek veilige plek is (Beleidsadviseur Oldambt; Beleidsadviseur Bellingwedde; Expert Groninger Landschap).

“Het herbestemmen van de meest vervallen boerderijen naar 'Ecoruïne' zal op zich niet tot enige meerwaarde leiden indien de feitelijke situatie niet verbeterd wordt” aldus de beleidsadviseur van Provincie Groningen. Dit kan worden bereikt door ervoor te zorgen dat het pand veilig is en er toezicht is op het pand (Beleidsadviseur Bellingwedde; Provincie Groningen, 2014). Gebeurt dit niet, dan kunnen deze plekken afschrikkend werken voor bewoners en een broedplek voor vandalisme worden (Beleidsadviseur Bellingwedde; Beleidsadviseur Oldambt; Beleidsadviseur Provincie):

“... als je een plek hebt waar mensen zitten, dan is dat altijd beter dan een plek waar geen mensen zitten zoals een ruïne. Want die moet je in de gaten houden, daar heb je vandalisme. Maar als je een plek hebt waar je een andere functie weer kunt toevoegen dan heb je automatisch toezicht ogen en oren en dat draagt bij aan het behoud.” (Expert Groninger Landschap)

Willen ruïnes als interessante plekken kunnen worden gezien is het van belang dat deze goed toegankelijk, aantrekkelijk en verzorgd zijn en er voldoende onderhoud plaats vindt (Provincie Groningen, 2014) zoals ook werd besproken in paragraaf 2.3.2.

Tot slot is het belangrijk dat er een goede samenwerking plaatsvindt op het vlak van alternatieve herontwikkeling. Deze kan alleen maar succesvol is wanneer bewoners, particuliereninstanties, gemeenten en maatschappelijke organisaties samen het idee omarmen en investeren (Initiatiefnemers; Beleidsadviseur Oldambt; Braaksma, 2017). Dit sluit aan bij de uitspraak van Aplin (zie, paragraaf 2.2.3) die stelt dat samenwerken essentieel is in een goed erfgoedbeleid. Op deze manier creëer je draagvlak en ondersteuning voor de plannen rond alternatieve herontwikkeling.

Op het moment dat alternatieve herontwikkeling aan deze voorwaarden voldoet, zou het een mogelijke oplossing bieden voor het vervallen erfgoed. Op het moment dat deze alternatieve herontwikkeling ook wil bijdragen aan de toeristische aantrekkingskracht van het gebied dient het aan nog een set voorwaarden te voldoen. Deze voorwaarden worden in de volgende paragraaf op een rij gezet.

5.2.2 VOORWAARDEN ALTERNATIEVE HERONTWIKKELING VAN VERVALLEN ERFGOED TEN BEHOEVE VAN DE TOERISTISCHE AANTREKKINGSKRACHT VAN HET GEBIED

In paragraaf 2.4.1 worden de belangrijke eigenschappen genoemd waardoor erfgoed kan bijdragen aan de toeristische aantrekkingskracht van een gebied. Het is belangrijk bij het plannen van alternatieve herontwikkeling rekening te houden met een aantal aspecten wil het kunnen bijdragen aan de toeristische aantrekkingskracht van een gebied. Zo dient het object onderscheidend te zijn, bij te dragen aan de identiteit van de plek en dient er een goede marketing plaats te vinden van deze objecten naar buiten toe.

Als we specifiek naar ruïnevorming kijken kan er op basis van het onderzoek van Muceniece (zie paragraaf 2.4.2) worden gesteld dat er een aantal factoren die van invloed zijn op de aantrekkelijkheid van ruïnes. Allereerst wordt een ruïne het meest aantrekkelijk gevonden op het moment dat deze gerestaureerd en gereconstrueerd worden en er nog veel architectonische elementen te zien zijn. De staat van verval is dus van invloed. Ten tweede

bepaald de omgeving waarin de ruïne staat voor een groot deel de aantrekkingskracht op potentieel toerisme. Zo wordt een ruïne aantrekkelijker bevonden op het moment dat het gelokaliseerd is in een recreatiegebied. Tot slot wordt een ruïne aantrekkelijker ondervonden op het moment dat deze is verbonden aan een lokaal verhaal een daarbij bijdraagt aan de herkenbaarheid van een gebied. Deze laatste motivatie wordt door het RCE ook gebruikt in haar gedachten over de ontwikkeling van ruïnes in Groningen:

“Als het gebouw wordt opgegeven, valt te overwegen dit te behouden als een ruïne. Ruïnevorming is uiteraard niet het streven. Maar wanneer een ruïne het verhaal van het gebruik uit het verleden kan vertellen en ook ruimtelijk een interessante plek oplevert, dan kan een ruïne ook een betekenis geven krijgen als erfgoed.” (De Boer, 2017a)

In de volgende paragraaf wordt erin gegaan op de kansen en beperking die het huidige beleid biedt voor deze alternatieve herontwikkeling.

5.3 KANSEN EN BEPERKINGEN VOOR ALTERNATIEVE HERONTWIKKELING

In deze paragraaf wordt de derde deelvraag *In hoeverre bevordert of beperkt het huidige provinciale en gemeentelijke beleid de alternatieve herontwikkeling van vervallen Oldambster boerderijen ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht van het Oldambt?* beantwoord. De eerste paragraaf bespreekt de kansen binnen het huidige beleid die de alternatieve herontwikkeling (kunnen) bevorderen. De tweede paragraaf gaat in op de aspecten van het ruimtelijke beleid die de alternatieve herontwikkeling kunnen beperken.

5.3.1 KANSEN VOOR ALTERNATIEVE HERONTWIKKELING VAN OLDAMBSTER BOERDERIJEN

Als eerste kans voor alternatieve herontwikkeling kan het belang van de provincie Groningen en de gemeenten Oldambt en Bellingwedde worden gezien voor een aantrekkelijk Oldambt, waar leegstand en verval van woningen een beeldbepalende panden wordt teruggedrongen (Gemeente Bellingwedde, 2015a; Provincie Groningen, 2016b). Om dit te verwezenlijken wil gemeente Oldambt het in de toekomst makkelijker maken om panden te slopen die niet karakteristiek zijn, of waarbij de karakteristieke waarde van de omgeving niet onevenredig wordt aangetast (Gemeente Oldambt, 2017b).

De tweede kans voor alternatieve herontwikkeling kan worden gevonden in de ambitie van gemeente Oldambt om het rijke verleden van het gebied beter toegankelijk en bruikbaar te maken. Dit wil ze doen aan de hand van de erfgoedstrategie. Deze moet een basis leggen voor een duidelijk profiel van de gemeente, waar bewoners en bezoekers zich mee kunnen identificeren. Om dit te kunnen verwezenlijken bundelen verschillende erfgoeddisciplines - gebouwen, archeologie, landschap, geschiedenis - en beleidsvelden - economie, stedenbouw, cultuur, toerisme en recreatie - de krachten en vertellen deze samen een gezamenlijk verhaal. Tot slot kennen en zien bewoners, bedrijven, organisaties en overheden dit verhaal, zodat het in gezet kan worden in het verwezenlijken van ruimtelijke kwaliteit, sociale binding, een prettig vestigingsklimaat en sterk toerisme. Ook gemeente Bellingwedde streeft naar een meer interdisciplinaire benadering van erfgoed en een verhoogde bekendheid van het verhaal rondom cultuurhistorie en erfgoed (Beleidsadviseur Bellingwedde). Er wordt hierbij

door beide gemeenten sterk in gezet op het creëren van bewustwording onder de bewoners wat ertoe moet leiden dat er meer zorg wordt gedragen voor erfgoed. De bewustwording kan worden versterkt, door de betrokkenheid van de bewoners in erfgoed te verhogen, ervoor te zorgen dat bewoners zich een mening over erfgoed kunnen vormen en door bewoners actief mee te laten denken over oplossingen. Ook wordt er ingezet op erfgoededucatie op scholen (Gemeente Oldambt, 2017a; Gemeente Bellingwedde, 2015a). Wil deze visie slagen is het van belang dat gemeente Oldambt erfgoed gaat zien, niet als doel op zich, maar ook als middel om doelen op andere beleidsterreinen te realiseren (Beleidsadviseur Oldambt). Oftewel erfgoed op een vectorwijze gaan benaderen. Deze gedachtegang biedt ruimte voor nieuwe beheersvormen van erfgoed en dus een kans alternatieve herontwikkeling.

In de cultuurvisies van zowel gemeente Bellingwedde als Oldambt wordt nadruk gelegd op de kansen die er liggen om het erfgoed en de cultuurhistorie een grotere rol te laten spelen in de toeristische aantrekkingskracht van het gebied. Beiden gemeenten zien dat het karaktervolle landschap, de monumenten en de geschiedenis van het gebied steeds meer toeristen trekt met interesse in cultuurhistorie, zoals ook in de literatuur naar voren kwam. Beiden gemeenten willen hier op inspelen door de geschiedenis van de plek beter zichtbaar en beleefbaar maken (Beleidsadviseur Oldambt; Gemeente Oldambt, 2017a; Gemeente Westerwolde, 2017) en de dorps- en streekidentiteit verhogen (Gemeente Westerwolde, 2017). Er wordt binnen gemeente Oldambt al steeds meer geprobeerd het gebied, de verhalen en de parels aan elkaar te knopen. Ook wordt er met Stichting Marketing Oldambt gewerkt aan marketingplannen om de Graanrepubliek meer bekendheid te geven (Beleidsadviseur Oldambt). Gemeente Bellingwedde biedt in haar bestemmingsplan voor het buitengebied de ruimte voor recreatieve initiatieven, mits kleinschalig, goed ingepast en afgestemd met de omgeving. Hierbij denken zij bijvoorbeeld aan de ontwikkeling van recreatieve openluchtroutes en de uiting van kunst en cultuur via kunstwerken of architectonische vormgeving (Gemeente Bellingwedde, 2012). Gemeente Oldambt wil hier op inspelen door de vindbaarheid en leesbaarheid van het erfgoed, bijvoorbeeld door informatiepanelen met uitleg van bijvoorbeeld de polders in het landschap, te vergroten (Gemeente Oldambt, 2011).

In de cultuurvisie van gemeente Oldambt van 2017 stelt de gemeente dat er behoefte is aan ruimte voor tijdelijke projecten. Het gaat hierbij zowel om fysieke ruimte als ruimte in de regelgeving. Hierbij wil de gemeente ruimte bieden voor tijdelijke concepten door procedures omtrent vergunningverlening te verkorten en heeft ideeën als:

“...tijdelijke bewoning van (leegstaande) panden ten behoeve van ‘artist in residence’ of tijdelijke kunstobjecten zoals een paviljoen van pallets en een hennephuis. We willen onderzoeken hoe we dit mogelijk kunnen maken zonder lange (vergunning)procedures te moeten volgen.” (Gemeente Oldambt, 2017b)

Deze uitspraken doen denken dat er binnen het beleid ruimte bestaat voor tijdelijke projecten. Dit biedt een kans voor een ‘tijdelijke Ecoruïne’ of een andere (tijdelijke) alternatieve herontwikkeling waaraan een kunstvorm verbonden kan worden.

Een andere kans voor alternatieve herontwikkeling biedt zich aan op het moment dat de provincie en gemeenten Oldambt en Bellingwedde ervoor kiezen om ‘niets te doen’. Een strategie waarbij er op een actieve manier wordt afgewacht welke ontwikkelingen zich in het gebied voortdoen of waarbij door niet in te grijpen ruïnes worden gecreëerd. In de tussentijd zullen vervallen panden verder vervallen tot ruïnes (Provincie Groningen, 2014). Beleidsadviseur Oldambt zegt hierover: “Soms denk ik we moeten het maar laten gebeuren.” en denkt dat verder verval misschien urgentie schept onder de inwoners. Alternatieve herontwikkeling zou een manier kunnen zijn om het bewustzijn te verhogen en urgentie te scheppen. Dit is destijds met de Ecoruïne goed gelukt gezien het aantal vermeldingen in de media (Koenders, 2016; van Es, 2014; Van Hofslot, 2014).

Er worden door de provincie en gemeenten in de omgevingsvisies dus verschillende ambities genoemd en uitspraken gedaan welke ruimte bieden voor alternatieve herontwikkeling. Zo kan alternatieve herontwikkeling inspelen op de wens om leegstand en verval terug te dringen, de toeristische aantrekkingskracht van het gebied te verhogen door de identiteit van het gebied te versterken en het verhogen van de urgentie en de bewustwording onder de inwoners. Daarnaast biedt meer ruimte voor tijdelijke invulling van vervallen panden kansen voor alternatieve herontwikkeling. Er zijn, naast kansen binnen het huidige ruimtelijke beleid, ook factoren te noemen die alternatieve herontwikkeling belemmeren. Deze factoren worden in de volgende paragraaf genoemd.

5.3.2 BEPERKINGEN VOOR ALTERNATIEVE HERONTWIKKELING VAN OLDAMBSTER BOERDERIJEN

In de bestemmingsplannen van beide gemeenten wordt er ruimte opgenomen voor herontwikkeling, mits de bestaande karakteristieke hoofdvorm in stand wordt gehouden op plekken die zijn aangeduid als karakteristiek (Gemeente Bellingwedde, 2012; Gemeente Oldambt, 2015a). Om een pand te herontwikkelen dient er een omgevingsvergunning worden aangevraagd (Gemeente Oldambt, 2017b; Gemeente Bellingwedde, 2012). Deze worden alleen verleend op het moment dat er géén afbreuk gedaan wordt op de waarden en leefbaarheid van het gebied. Er wordt in de bestemmingsplannen gefocust op het behoud van monumentale en karakteristieke boerderijen en overige panden (Gemeente Bellingwedde, 2012). Aangezien de alternatieve herontwikkelingsvormen aanspraak doen op de behoud, wordt alternatieve herontwikkeling door deze regelgeving belemmerd.

Op dit moment ziet Gemeente Oldambt geen verantwoordelijkheid voor haarzelf om te investeren in alternatieve herontwikkeling, zolang er nog veel panden in goede staat verkeren:

“Als gemeente zie ik daar geen rol in, puur gelet op het feit dat er nog zoveel panden wel in goede staat zijn. Als we dan al geld hadden om het te kopen, dan investeer ik dat liever in die goede panden.”

Er is nog te weinig urgentie en bestaan er te weinig financiële middelen binnen het ruimtelijk beleid voor alternatieve herontwikkeling. Naast het feit dat er nog te weinig schaarste is spelen er ook andere problemen die de aandacht vragen (Beleidsadviseur Oldambt).

Samengevat verdient de problematiek van de vervallen erfgoed in het Oldambt nog te weinig urgentie. Er wordt liever eerst geïnvesteerd in traditionele herontwikkeling. Daarnaast bieden de bestemmingsplannen en regelgeving en financiële middelen nog weinig ingang voor alternatieve herontwikkeling. Echter zeggen de omgevingsvisies van beide gemeenten hier wel verandering in te brengen, iets wat aansluit op de Omgevingswet (Pekaar, 2017). Dit betekent dat er in de toekomst deze belemmering kan wegvallen. De volgende paragraaf beschrijft de wijzen waarop de provincie en gemeenten overheid alternatieve herontwikkeling van Oldambster boerderijen in de toekomst zou kunnen stimuleren.

5.4 WIJZEN WAAROP DE PROVINCIE EN GEMEENTEN ALTERNATIEVE HERONTWIKKELING VAN OLDAMBSTER BOERDERIJEN KUNNEN STIMULEREN

In deze paragraaf wordt de laatste deelvraag *Op welke wijzen kunnen de provincie en de gemeenten alternatieve herontwikkeling van vervallen Oldambster boerderijen stimuleren?* beantwoord.

5.4.1 BEWUSTWORDING

Experts zijn evenals de gemeenten van mening dat het belangrijk is dat er nieuwe energie in het gebied komt, waardoor er een hoger gemeenschappelijk belang ontstaat en een hogere betrokkenheid waaruit nieuwe initiatieven en kansen ontstaan voor de Oldambster Boerderijen (Expert Libau; Gemeente Bellingwedde, 2015a; Initiatiefnemers). Iets waar beide gemeenten op in willen spelen door het bewustzijn van bewoners ten aanzien van leegstand en verval van Oldambster boerderijen te laten groeien. Een hoge waardering voor het erfgoed kan leiden tot meer waardering voor het erfgoed, meer draagvlak, meer initiatieven voor herontwikkeling en een verhoogd gevoel van identiteit (Gemeente Bellingwedde, 2015a). Het is hierbij wel van belang dat bewoners ook zien wat de mogelijkheden zijn voor alternatieve herontwikkeling (Expert Groninger Landschap) en dat er geduld aanwezig is aangezien bewustzijn niet ontstaat over een één nacht ijs (Beleidsadviseur Bellingwedde). Niet alleen bewoners zouden zich bewust moeten zijn van het probleem, soms kan het ook werken om het probleem kenbaar te maken aan de buitenwereld door bijvoorbeeld een prijsvraag uit te schrijven:

“In Friesland, Tzummarum daar stond een school te koop en die raakte ze maar niet kwijt en dan kom je er ook gewoon achter dat het probleem eigenlijk is dat niemand weet dat die school te koop staat en dat je daar mooie dingen mee kunt doen. We kwamen daar en de wethouder zij, ja dit is eigenlijk een heel mooi en bijzonder dingetje iemand die met een goed idee komt krijgt bij ons card blanche bewijs van spreken. De eigenaar zei voor 1 euro mag iemand hem hebben. Wat hebben we gedaan, we hebben

eigenlijk een marketingsplannetje gemaakt. In de markt gebracht, mooie website erbij de media pikken het op, hé is apart en een wedstrijdje uitgeschreven en vervolgens zijn er allemaal inzendingen vanuit heel Nederland geweest en is daar een winnaar uitgekomen. Je moet het probleem zichtbaar maken.”
(Initiatiefnemer)

5.4.2 NIETS DOEN?

Pekaar vraagt zich af of er misschien eerst een paar karakteristieke boerderijen moeten verdwijnen om de waardering voor de boerderijen te vergroten:

Maar hoe komt het (afgezien van het financiële verhaal) dat functieverlies -ook bij historisch waardevolle boerderijen- zo vaak tot sloop leidt? Als de eigenaar er niets meer om geeft en verder ook niemand zich erom bekommert, zijn het dan slechts monumenten die als zodanig zijn aangewezen en worden gewaardeerd door experts, in plaats van breed gedragen erfgoed dat mensen zich toe-eigenen? Moeten er juist een aantal verdwijnen om -door het gemis- de waardering te doen groeien? Maar kunnen we ze niet overeind houden? Waarom kunnen we niet wat meer geduld opbrengen in afwachting van een nieuwe eigenaar of een nieuwe functie? (Pekaar, 2017)

Er wordt door de geïnterviewden wel wat gezien in deze aanpak (Beleidsadviseur Oldambt; Expert Groninger Landschap). Het zou een optie zijn waarbij ruimte blijft voor traditionele herontwikkeling op het moment dat er zich nieuwe ontwikkelingen voortdoen, tot die tijd kan er worden gefocust op dat wat je kunt behouden (Expert Groninger Landschap). Wel is het van belang dat er bij deze aanpak grenzen worden gesteld in wat er geaccepteerd wordt aan verval (Beleidsadviseur Oldambt). Om alternatieve herontwikkeling op een later moment te kunnen stimuleren zouden gemeenten er nu voor kunnen kiezen om niets te doen in plaats van te slopen (onder de voorwaarden van alternatieve herontwikkeling).

5.4.3 MEER RUIMTE VOOR INITIATIEVEN

Uit het betoog van Pekaar blijkt dat zij het belangrijk acht dat er meer ruimte moet komen voor initiatieven en er flexibeler moet worden omgegaan met de bestemmingsplannen, wanneer het gaat om leegstaande panden:

“... het accepteren van tijdelijke ‘bestemmingloze’ gebouwen past bij de trend om flexibel met bestemmingsplannen om te gaan en sluit aan bij het gedachtegoed van de nieuwe Omgevingswet: niet dichttimmeren van plannen, maar ruimte bieden voor ontwikkelingen, benutten van kansen, denken vanuit de initiatiefnemer en de burger, uitnodigen en faciliteren met een open en nader in te vullen eindbeeld in plaats van een blauwdruk.” (Pekaar, 2017)

Pekaar geeft hier handvatten voor de gemeenten en provincie wanneer het gaat om deze problematiek. De initiatiefnemers die benoemen dat de gemeente als oliemannetje zou moeten functioneren, waarbij initiatieven goed worden begeleid op basis van eigen kennis in erfgoed en kennis in de wijzen waarop er met vervallen erfgoed om gegaan kan worden.

5.4.4 INTEGRALE PLANNEN

Gemeenten zouden gebruik moeten maken van de instanties als het RCE en Libau. Deze instanties kunnen gemeenten helpen om de juiste keuzes te maken wat betreft behoudt en beheer (Expert Groninger Landschap). Daarnaast zou de gemeente zelf ook meer kennis van erfgoed moeten hebben en een visie moeten ontwikkelen voor erfgoed. Het zou goed zijn als daarin integrale plannen worden gemaakt op basis van een ruimtelijke onderlegger, waarbij er niet alleen op objectniveau wordt gekeken welke kansen er liggen voor (alternatieve) herontwikkeling (Initiatiefnemers; Beleidsadviseur Provincie; Expert Groninger Landschap). Alternatieve herontwikkeling zou gestimuleerd kunnen worden op het moment dat gemeenten voor sommige panden bepalen dat ze niet op de traditionele wijze herontwikkeld kunnen worden.

5.4.5 JUISTE PARTIJEN BIJ ELKAAR BRENGEN

Een Ecoruïne of een andere vorm van alternatieve herontwikkeling versterkt het verhaal in het gebied en daarmee ook de economische en maatschappelijke waarden. Een dergelijk project kan bijvoorbeeld gecombineerd worden met de plaatselijke groenopleidingen van het AOC Terra. Studenten van die opleiding kunnen bijvoorbeeld een ruïne in beheer nemen. Op deze manier zorg je ervoor dat de gemeenschap samen werkt aan de Ecoruïne en hoeven er minder kosten gemaakt te worden voor het onderhoud (Initiatiefnemers). De Beleidsadviseurs van beiden gemeenten denken dat dergelijke combinaties in de toekomst nodig zullen zijn. Gemeente Oldambt denkt dat dit in een later stadium wellicht mogelijk is en stelt een relatie met opleidingen voor de kunstopleiding Minerva en ook Beleidsadviseur Bellingwedde denkt dat dit van waarde zal zijn: “Ik denk toch dat het goed is om met mensen in contact te komen met mensen buiten je vakgebied.” Brainstormmiddagen met bewoners, onder leiding van experts zouden waardevolle informatie rollen opbrengen voor de toekomst (Beleidsadviseur Bellingwedde). Kortom, er zijn vijf wijzen te noemen waarop alternatieve herontwikkeling gestimuleerd kan worden. In het volgende hoofdstuk worden conclusies getrokken uit de gevonden data.

HOOFDSTUK 6 CONCLUSIE



Ruïne van miste, vlakbij Winterswijk

Tonko Oosterink

6 CONCLUSIE

In dit hoofdstuk wordt de hoofdvraag van dit onderzoek beantwoord: *Op welke wijze kan regionaal ruimtelijk beleid een alternatieve herontwikkeling van Oldambster boerderijen stimuleren ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht van de Graanrepubliek?* Dit wordt gedaan door de uitkomsten van de vier deelvragen, die in het vorige hoofdstuk zijn beantwoord, samen te voegen.

De eerste deelvraag luidde als volgt: *Welke alternatieve herontwikkelingsvormen van gebouwd erfgoed bestaan er? En hoe verhouden deze zich tot de bestaande erfgoedbenaderingen?* Duidelijk is geworden dat er zes verschillende alternatieve herontwikkelingsvormen te onderscheiden zijn: verwijzen naar, ‘niets doen’, conserveren, conserveren & accentueren, conserveren & toevoegen van nieuwe elementen en herscheppen. De verschillende alternatieve herontwikkelingsvormen, leiden na uitvoering tot verschillende eindbeelden. Deze alternatieve herontwikkelingsvormen sluiten echter nog niet volledig aan op de wijze waarop er met erfgoed om wordt gegaan, die is nog vaak behoudend en beschermend. Wel sluiten ze aan op de richting waarin experts denken waarbinnen er onder andere over alternatieve herontwikkelingsvormen als ‘niets doen’ en ‘deels conserveren’ wordt gesproken.

Op de tweede deelvraag *Welke randvoorwaarden maken de alternatieve herontwikkeling van vervallen erfgoed ten behoeve van toerisme mogelijk?* Zoals uit de conclusie van de eerste deelvraag kan worden opgemaakt is er een vernieuwde blik op erfgoed nodig wil alternatieve herontwikkeling mogelijk zijn. Als we ervanuit gaan dat deze benadering er in de toekomst komt wordt alternatieve herontwikkeling alleen als een optie gezien op het moment dat traditionele herontwikkeling van een karakteristiek of monumentaal pand is uitgesloten. Tot die tijd is het van belang dat leegstand en verloedering ten alle tijden geprobeerd wordt te voorkomen, gezien het negatieve effect dat dit heeft op de leefbaarheid van de regio en om zoveel mogelijk cultuurhistorie te behouden. Om traditionele herontwikkeling uit te sluiten dienen de gemeenten een goede inventarisatie te maken van het probleem rond vervallen erfgoed en moeten er keuzes worden gemaakt wat er wel en niet behouden moet worden. Vervolgens kan er voor de panden die in eerste instantie niet via traditionele herontwikkeling behouden kunnen blijven in het gebied gekeken worden naar de mogelijke kansen op bijvoorbeeld toeristisch terrein voor een alternatieve herontwikkeling. Deze alternatieve herontwikkeling dient een veilige plek te zijn die aan de hand van maatwerk en inspraak ontworpen en ingepast moet worden. Om ervoor te zorgen dat de alternatieve herontwikkeling bijdraagt aan de toeristische aantrekkingskracht dient deze de identiteit van de plek te versterken door onderscheidend te zijn en verbinding te zoeken met de verhalen van de plek. Daarnaast dient het verleden van de Oldambster boerderij en de plek zichtbaar en beleefbaar zijn.

Welke ruimte biedt het huidige provinciale en gemeentelijke beleid voor de alternatieve herontwikkeling van vervallen Oldambster boerderijen ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht van het gebied? Beide gemeenten en de provincie beschrijven het probleem rondom leegstand en verval en beschrijven in hun beleid de wens hier in de toekomst wat aan te doen. Waar gemeente Bellingwedde beleid heeft beschreven omtrent

verval en verpaupering blijft gemeente Oldambt hierin achter. Met name uit de gemeentelijke omgevingsvisies kan worden opgemaakt dat gemeenten in de toekomst het erfgoed en ook de Oldambster boerderijen een grotere rol willen laten spelen in de toeristische aantrekkingskracht. Ze willen dit doen door de zichtbaarheid, leesbaarheid en beleving van de Graanrepubliek te verhogen. Ook bestaat er een verlangen op de leegstand en het verval terug te dringen door urgentie onder bewoners te wekken en bewustwording onder inwoners te verhogen. Deze ambities van de gemeenten bieden in de toekomst kansen voor alternatieve herontwikkeling, aangezien ze aansluiten op de, in deelvraag twee, benoemde voorwaarden. Alternatieve herontwikkeling wordt echter ook belemmerd, met name door bestemmingsplannen en omgevingsverordeningen en financiële instrumenten. De toekomstige Omgevingswet zou de belemmeringen rond de bestemmingsplannen en omgevingsverordeningen kunnen verminderen. Daarnaast is er, ondanks de wens voor een meer integraal erfgoed beleid bij beide gemeenten nog een erfgoedbenadering aanwezig die te weinig ruimte laat voor interactie met de huidige ontwikkeling van de tijd.

Op welke wijze zou de provincie en gemeenten alternatieve herontwikkeling van vervallen Oldambster boerderijen in de toekomst kunnen stimuleren? Voordat alternatieve herontwikkeling gestimuleerd kan worden dienen de gemeenten de bewustwording onder haar inwoners te vergroten om ervoor te zorgen dat er nieuwe energie in het gebied komt. Een alternatieve herontwikkeling zou hier een signaal, urgentie voor kunnen afgeven. Gemeenten kunnen ook voor een andere strategie kiezen waarbij ze 'niets doen'. Door niet in te grijpen ontstaan ruïnes uit zichzelf. Het is wel belangrijk dat veiligheid op deze plekken gegarandeerd wordt. Daarnaast zou het goed zijn als gemeenten meer flexibiliteit tonen in hun bestemmingsplannen voor alternatieve vormen van herontwikkeling en initiatieven goed zouden stimuleren. Belangrijk is dat mensen gemeenschappelijk zorg gaan dragen voor erfgoed en het nut ervan in zien. Gemeente Oldambt en Bellingwedde zouden op zoek kunnen gaan naar meer goede ideeën om verval en leegstand te verhelpen door de juiste partijen bij elkaar te zoeken en inwoners meer inspraak te geven. Het zijn ingrepen die voor een groot deel al door de gemeenten in hun visie zijn opgenomen.

Tot slot de hoofdvraag: *Op welke wijze kunnen de provincie en gemeenten een alternatieve herontwikkeling van Oldambster boerderijen stimuleren ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht van het Oldambt?* Willen de gemeenten ervoor zorgen dat de toeristische aantrekkingskracht wordt gestimuleerd door alternatieve herontwikkeling is het van belang om de oude erfgoedbenadering los te laten op het moment dat traditionele herontwikkeling geen optie blijkt te zijn. Daarbij dienen kansen voor toerisme ten opzichte van de boerderijen te worden verkend en op een integrale wijze gekoppeld te worden aan de huidige toeristische attracties en het waardoor het verhaal van de Graanrepubliek en de toeristische aantrekkingskracht kan worden versterkt. Er dient bij een ontwerp of project voor alternatieve herontwikkeling nagedacht te worden over wijzen waarop het verleden beleefd kan worden en zichtbaar is voor de toeschouwer. Om deze ontwerpen en projecten tot uitvoering te laten komen dient er een gemeenschappelijk belang te zijn en verschillende partijen aan elkaar gelinkt, waardoor een integraal project ontstaat dat verbonden is met het landschap en de regio. Daarnaast is het

van groot belang voor de instandhouding van erfgoed dat er door gemeenten en provincies wordt ingezet op het verhogen van het bewustzijn van haar bewoners op een gemeenschappelijk belang voor het erfgoed te creëren. Dit is belangrijk omdat bewoners de komende jaren een steeds grotere rol zullen gaan spelen in het behoud van erfgoed. Tot slot is het belangrijk dat alternatieve herontwikkeling niet wordt gezien als dé oplossing voor verval en leegstand, maar als een mogelijke optie. Gemeenten en provincie dienen te streven naar verval, pas wanneer traditionele herontwikkeling voor Oldambster boerderijen géén optie is, kan er worden gedacht aan alternatieve herontwikkeling.

HOOFDSTUK 7 DISCUSSIE



Landgoed Huize Moerenburg in Tilburg
Marc Kocken

7 DISCUSSIE

In dit hoofdstuk wordt er gereflecteerd op de resultaten van het onderzoek. In de eerste paragraaf zal de representativiteit van het onderzoek worden besproken, de tweede paragraaf gaat in op de belemmeringen van het onderzoek en tot slot worden aanbevelingen voor verder onderzoek gedaan.

7.1 INTERPRETATIE RESULTATEN

Het begrip erfgoed maakt een belangrijk onderdeel uit van het onderzoek. Er is echter in hoofdstuk twee, het theoretisch kader, uitgegaan van één definitie van erfgoed, die uit de Nederlandse erfgoedwet. De definitie geeft slechts één manier weer waarop er naar erfgoed kan worden gekeken, maar zoals er in het onderzoek duidelijk werd zijn er veel verschillende manieren waarop er naar erfgoed kan worden gekeken en bestaan er een tal van andere definities van erfgoed. De verzamelde gegevens bij dit onderzoek zijn door de bril van deze definitie geanalyseerd. Het is dan ook belangrijk dat de resultaten worden gelezen vanuit het perspectief van de erfgoeddefinitie zoals in hoofdstuk twee is beschreven. Voortbordurend op de verschillende manieren waarop er naar erfgoed kan worden gekeken, bestaan er ook verschillende houdingen en meningen over wat er onder erfgoed wordt verstaan en hoe er mee om gegaan moet worden. Deze meningen zijn het gevolg, zoals in het theoretisch kader al naar voren is gekomen, van de ‘eigentijdse mentale constructie’ van erfgoed. Dit betekent dat er zelfs onder de ambtenaren van eenzelfde gemeente of provincie, verschillende meningen en opvatting bestaan over het gevoerde erfgoedbeleid, leegstand en verval. Deze meningen zijn, vanwege de beperkte tijdspan van het onderzoek echter niet allemaal in kaart gebracht. Ondanks dat er door middel van triangulatie is geprobeerd een compleet mogelijk beeld te krijgen van de opvattingen, is het belangrijk dat dit in acht wordt genomen bij de interpretatie de resultaten en conclusies van dit onderzoek.

Tesamen met dit gegeven over het ‘subjectieve erfgoed’ is de case de Graanrepubliek specifiek in zijn soort. Dit maakt dat er daarom zorgvuldig moet worden gekeken naar de wijze waarop de resultaten gebruikt kunnen worden voor andere cases. Toch zijn er bepaalde conclusies die op abstract niveau toepasbaar kunnen zijn op andere regio’s in Nederland waar leegstand en verval van erfgoed aan de orde is. Het gaat hierbij om de zes verschillende alternatieve herontwikkelingsvormen. Deze vormen zouden op elke andere plek ook als een mogelijke oplossing kunnen worden gezien voor het oplossen van situaties van verval en leegstand. Ook kunnen de randvoorwaarden die zijn opgesteld waaronder alternatieve herontwikkeling mogelijk is worden toegepast op andere cases, wel is het hierbij belangrijk om te kijken over er aanvullende voorwaarden zijn voor die regio waar alternatieve herontwikkeling aan kan voldoen.

7.2 BEPERKINGEN VAN HET ONDERZOEK

Gedurende het onderzoek is het duidelijk geworden dat er nog maar weinig onderzoek is gedaan naar alternatieve herontwikkeling. Dit is ook niet gek, aangezien de term ‘alternatieve herontwikkeling’ voor het eerst geïntroduceerd is in dit onderzoek als afgeleide van ‘traditionele herontwikkeling’. Dit maakte het lastig de juiste

theoretische informatie te verkrijgen en de juiste resultaten te verzamelen. Zo waren de geïnterviewden slechts in een beperkte mate bekend met de term alternatieve herontwikkeling, dit maakte het interviewen niet altijd even gemakkelijk en konden niet altijd alle vragen door de deelnemers beantwoord worden. Daarnaast is er geen rekening gehouden tijdens de interviews met het gegeven dat ruïnevorming meer bekendheid heeft onder de geïnterviewden dan de andere vormen van alternatieve herontwikkeling. Dit is veroorzaakt door de mate waarop ruïnevorming in het nieuws is geweest voor het RCE en de Ecoruïne. Het had wellicht beter geweest om één vorm van alternatieve herontwikkeling uit te lichten in het onderzoek. Tot slot is de uitvoering van de interviews beperkt door het feit dat de meeste gemeenten géén beleid hebben op de vervallen boerderijen problematiek. Dit resulteerde voor het interview met gemeente Oldambt in het feit dat de antwoorden die er werden gegeven op de interviewvragen slechts gezien konden worden als opvattingen.

In het onderzoek is er ingegaan op relatie tussen erfgoed en de toeristische aantrekkingskracht daarvan op de regio. Er is hierbij van wege de focus van het onderzoek gesproken over de kansen van erfgoed voor de toeristische aantrekkingskracht, maar er is niet gesproken over de negatieve effecten die toerisme kan hebben op de regio en het erfgoed. Het is belangrijk dat er bij eventuele uitvoering van alternatieve herontwikkeling, dat deze negatieve effecten in beschouwing worden genomen. Daarnaast is het goed om te bedenken dat de toeristische aantrekkingskracht van een regio beïnvloed wordt door meer factoren dan erfgoed. Het is daarom goed om erfgoed te beschouwen als onderdeel van de toeristische aantrekkingskracht van een gebied en alternatieve herontwikkeling als een van de mogelijkheden van de regio om hierop in te spelen.

7.3 AANBEVELING VOOR VERVOLGONDERZOEK

Omdat het onderzoek naar alternatieve herontwikkeling als nieuw kan worden bestempeld zou het goed zijn dat er meer onderzoek wordt gedaan naar dit onderwerp. Hieronder volgt een tweetal aanbevelingen naar verder onderzoek. Tijdens het onderzoek werd er duidelijk dat er hier en daar al verschillende alternatieve herontwikkelingsvormen gerealiseerd zijn in Nederland. Echter worden deze nog niet als een strategie op het moment dat traditionele herontwikkeling géén optie is. Om alternatieve herontwikkeling beter in beeld te krijgen zou er een referentieonderzoek kunnen worden uitgevoerd naar deze gerealiseerde vormen. Het zou goed zijn als onderzocht wordt hoe deze alternatieve herontwikkeling tot stand is gekomen, welke verantwoordelijkheden verschillende stakeholders hierin hebben gehad en op welke factoren van invloed zijn geweest op het proces. Ook zou hierbij onderzoek gedaan kunnen worden naar de kosten en baten van alternatieve herontwikkeling en de impact van de alternatieve herontwikkeling op de toeristische aantrekkingskracht van het gebied. Op het moment dat deze gegevens zijn verzameld, kunnen de voor- en nadelen van alternatieve vormen vergeleken worden met de traditionele herontwikkelingsvormen en kunnen de randvoorwaarden voor alternatieve herontwikkeling ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht worden aangescherpt. Daarnaast kunnen deze aanvullende onderzoeken helpen om beleidsadviseurs en experts

op het gebied van erfgoed een beter beeld te geven van alternatieve herontwikkeling en de bijbehorende mogelijkheden.

Tot slot zou er beter in kaart gebracht moeten worden op welke manier toeristen alternatief herontwikkeld erfgoed beleven en welke rol de authenticiteit van gebouwd erfgoed speelt in de beleving van toeristen. Daarbij gaat het om de mate waarin zij gehecht zijn aan het originele materiaal, uiterlijk en in hoeverre zij vinden dat losse elementen, nieuwe ontwerpen bijdragen aan het verhaal of deze juist ontkrachten. Ook zou het goed zijn om hierbij onderzoek te doen naar de mate waarin alternatieve herontwikkeling ten opzichte van de andere toeristische attracties in de omgeving wordt gewaardeerd. Op deze manier kan er beter in beeld worden gebracht hoe toeristen denken over de verschillende alternatieve herontwikkelingsvormen. Op het moment dat blijkt dat toeristen minder gehecht zijn aan het 'origineel' kunnen er zich meer wegen openen voor de alternatieve herontwikkeling. Deze informatie zou aan de hand van een enquête onderzoek kunnen worden verzameld.

HOOFDSTUK 8 REFLECTIE



Behouden boerderijgevel met kunstzinnige raampartijen in Bronnegerveen

Michiel Thomas- 2016

8 REFLECTIE

Als ik terug kijk op het traject kan ik blij zijn met het eindresultaat, dat ondanks een lastig traject, toch binnen de tijd is afgerond. Ik heb mijn tijd goed benut en ben zorgvuldig te werk gegaan met het commentaar dat ik van mijn begeleiders kreeg. Voor een volgende keer zou ik meer tijd nemen om goede hoofd en deelvragen op te stellen en het theoretisch kader aan te scherpen. Ik ben namelijk voor mijn gevoel te snel van start gegaan met het verzamelen van data, zonder altijd precies te weten waar ik naar zocht. Scherpe onderzoeksvragen en een sterk theoretisch kader hadden me hier houvast kunnen geven. Daarnaast zou ik in het vervolg meer tijd nemen om de gevonden data te analyseren, voordat ik zou beginnen met het afnemen van interviews. Door hier te weinig tijd voor genomen te hebben, ben ik potentiële vragen voor de interviews misgelopen. Tijdens het schrijven van de scriptie heb ik gemerkt dat ik het lastig vind om me te focussen op een specifiek onderwerp. Ik vind al snel alles interessant en kan me dan in de gevonden informatie verliezen zonder dat het van directe relevantie voor het onderzoek is. In de toekomst zal ik me hier meer bewust van zijn en ervoor zorgen dat ik op elk moment dat ik informatie probeer te zoeken goed weet wat die informatie zou moeten bijdragen aan de scriptie, zodat ik mij hier minder in verlies. Tot slot zou ik een volgende keer onderzoek doen naar een onderwerp waar ik meer bekend mee ben. Het onderzoek naar erfgoed was hoog gegrepen. Het kostte me veel tijd om goed in de materie te komen en na een half jaar heb ik nog het idee dat ik slechts het topje van de ijsberg weet. Wel heeft het onderwerp me gegrepen en denk ik dat kennis van gebouwd erfgoed voor planners van relevantie kan zijn voor hun carrière gezien het feit dat leegstand en verval grote ruimtelijke opgaves vormen waar de planner iets mee zou moeten. Het schrijven van een scriptie voor ‘opdrachtgevers’ is iets wat mij erg goed is bevallen. Het motiveerde mij om deze scriptie tot een goed eind te brengen, omdat ik wist dat anderen er belang bij hadden. Daarnaast verliep de samenwerking goed, waardoor ik deze ervaring als enorm waardevol heb ervaren.

HOOFDSTUK 9 AANBEVELINGEN



Verlaten Oldambster boerderij in Ganzedijk

Anne Groenendijk - 2017

9 AANBEVELINGEN

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat gemeente Oldambt tot nu toe geen beleid heeft omtrent de aanpak van rotte kiezen, zoals gemeente Bellingwedde deze wel heeft. Het zou goed zijn als gemeente Oldambt een dergelijk beleid zou schrijven om leegstand en verval aan te pakken, gezien de negatieve impact ervan op de omgeving. Omdat niet al het vervallen erfgoed in stand gehouden kan worden is het van belang dat er door beiden gemeenten een goede inventarisatie worden gemaakt van leegstand en verval. Hierbij zou onder andere informatie moeten worden verzameld over de mate van verval, lengte van verval en de eigenaar van het pand. Aan de hand van een afwegingskader en input vanuit de bewoners kan er een selectie worden gemaakt van Oldambster boerderijen die waar mogelijk op een traditionele wijze herontwikkeld moet worden en voor welke dat niet mogelijk is. Belangrijk is dat er vervolgens alles aan wordt gedaan om te behouden waar kan. Maar er zal vervolgens ook gekeken moeten worden naar de panden die niet behouden kunnen worden. Deze zouden door in te spelen op de ruimtelijke ontwikkelingen, waaronder het groeiend toerisme op een eenvoudige wijze een rol kunnen spelen in het landschap. Het zou goed zijn om voor de panden overige kansen, met name op het gebied van toerisme in kaart te brengen en uit te zoeken op welke manier deze panden nog op een alternatieve wijze herontwikkeld zouden kunnen worden. Om dit werkelijk te kunnen maken kan er worden aanbevolen dat er vanuit de gemeenten meer gefocust wordt op de samenwerking tussen andere partijen en vakgebieden. Door de problematiek op een integrale wijze te benaderen en connecties te zoeken vanuit andere ruimtelijke en sociale opgaves binnen de gemeente zou vervallen erfgoed vaker als kans kunnen worden gezien. Daarnaast zouden er werksessies georganiseerd kunnen worden, in samenwerking met bewoners en onder leiding van bijvoorbeeld de initiatiefnemers van de Ecoruïne, om nieuwe ideeën en initiatieven aan te boren. Belangrijk is dat de gemeenten hun visies omtrent het vergroten van de bewustwording van bewoners rondom erfgoed waar maken. Een verhoogde bewustwording maakt dat er een groter gemeenschappelijk belang ontstaat voor erfgoed. Immers zal er een steeds rol voor bewoners komen te liggen bij de instandhouding van erfgoed. Het is van belang dat gemeenten en de provincie ruimte bieden aan de ideeën van deze bewoners, initiatieven aanmoedigen en de regelgeving rondom traditionele en alternatieve herontwikkeling te verruimen en processen te verkorten, bijvoorbeeld door te werken met flexibele bestemmingsplannen.

In de tussentijd zouden de gemeenten om urgentie en bewustwording te verhogen, media-aandacht te trekken (zoals bij de Ecoruïne is gebeurd) en meer kennis te verzamelen over alternatieve herontwikkeling wellicht kunnen investeren in een testcase. Het zou mooi zijn als er een Oldambster Boerderij, in goed overleg met de eigenaar, ter beschikking kan worden gesteld voor een alternatieve herontwikkeling. Op deze plek zou één of een combinatie van alternatieve herontwikkelingsvormen uitgevoerd kunnen worden. Naast dat er media-aandacht kan worden verkregen, biedt de test een manier om de effecten van deze alternatieve herontwikkeling op de omgeving en het imago van het gebied in kaart te brengen. Belangrijk hierbij is wel dat de alternatieve herontwikkeling op de juiste manier verbonden is met het verhaal van de regio en op de juiste manier onder de aandacht komt.

REFERENTIELIJST

- Alberti, F. G., & Giusti, J. D. (2012). Cultural heritage, tourism and regional competitiveness: The Motor Valley cluster. *City, Culture and Society*, 3(4), 261–273.
- Aplin, G. (2002). *Heritage identification, conservation, and management*. Oxford University Press.
- Apostolakis, A., Jaffry, S., Sizeland, F., & Cox, A. (2015). The Role of Uniqueness in Destination Branding: The Case of Historical Portsmouth Harbor. *EuroMed Journal of Business*, 10(2), 198–213.
- Ashworth, G. J. (2003). Heritage, Identity and Places: For Tourists and Host Communities. In *Tourism in destination communities* (pp. 79–97).
- Ashworth, G. J., & Graham, B. (2005). *Senses of Place: Senses of Time*. Ashgate.
- Balakrishnan, M. S. (2009). Strategic branding of destinations: a framework. *European Journal of Marketing*, 43(5/6), 611–629.
- Bazelmans, J. (2013). Waarde in meervoud Naar een nieuwe vormgeving van de waardering van erfgoed. In *Cultureel erfgoed op waarde geschat. Economische waardering, verevening en erfgoedbeleid*. (p. 78). Den Haag: Platform 31.
- Borrás, S., & Edquist, C. (2013). The choice of innovation policy instruments. *Technological Forecasting and Social Change*, 80(8),
- Bosma, K. (2008). Het post-Belvederetijdperk: Cultuurhistorisch beleid verankerd in de ruimtelijke ordening en in de ontwerpogave.
- Bosma, K., & Kolen, J. (2010). *Geschiedenis en ontwerp*. Nijmegen: Uitgeverij Vantilt.
- Bowen, G. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40.
- Braaksma, P. J. (2017). *Erfgoedconstructies in landschapspraktijken van burgers*. Wageningen University.
- Bullen, P. A., & Love, P. E. D. (2011). Adaptive reuse of heritage buildings. *Structural Survey*, 29(5), 411–421.
- Chan, E. C. (2009). What role for ruins? Meaning and narrative of industrial ruins in contemporary parks. *Journal of Landscape Architecture*, (Autumn).
- De Boer, G. (2017a, 15 juni). Rijksdienst: “Maak van niet te redden monumenten ruïnes.” *RTV Noord*. Geraadpleegd van <https://www.rtvnoord.nl/nieuws/179460/Rijksdienst-Maak-van-niet-te-redden-monumenten-ruïnes>
- De Boer, G. (2017b, 21 juni). Rijksdienst schrikt van alle commotie rond ruïnes. *RTV Noord*. Geraadpleegd van <https://www.rtvnoord.nl/nieuws/179670/Rijksdienst-schrikt-van-alle-commotie-rond-ruïnes>
- DeSilvey, C., & Edensor, T. (2013). Reckoning with ruins. *Progress in Human Geography*, 37(4), 465–485.
- Desrochers, B. (2000). Ruins revisited: Modernist conceptions of heritage. *Journal of Architecture*, 5(1), 35–46.
- Duineveld, M., & Kolen, J. (2009). Het sociaalwetenschappelijk onderzoek van erfgoed. In *Erfgoed en Ruimtelijke Planning*, 135–153. Geraadpleegd van <http://agris.fao.org/agris-search/search/display.do?f=2012/NL/NL201236344100.xml;NL2012036353>

- Ennen, E. (2014). Identiteit stimuleert gebiedsontwikkeling. Er is geen ruimte zonder erfgoed. In *Een Wijde Blik* (p. 70).
- Ennen, E., & Offringa, B. (2013). De betekenis van erfgoed voor regionale ontwikkeling, (3), 17–27.
- ErfgoedAcademie. (2014). “Toestaan van verval” Verslag ErfgoedOntmoeting 13 juni 2014.
- Feddes, F. (2014, 20 augustus). Boerderijen doen dienst als camping, discotheek, galerie, tapijthof of seksclub. *De Volkskrant*.
- Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative Inquiry*, 12(2), 219–245.
- Franzen, A. (2003). Herbestemming vraagt om kansrijke programmering. Geraadpleegd van <http://repository.tudelft.nl/islandora/object/uuid%3Af58310dd-98a9-4987-8012-93192eda4305?collection=research>
- Gemeente Bellingwedde. (2012). Bestemmingsplan Buitengebied.
- Gemeente Bellingwedde. (2015a). Beleidsnotitie “rotte kiezen” en verpaupering.
- Gemeente Bellingwedde. (2015b). *Woonvisie*.
- Gemeente Oldambt. (2011). Beleidsplan Recreatie , Toerisme en Evenementen Gemeente Oldambt.
- Gemeente Oldambt. (2015a). Bestemmingsplan Buitengebied.
- Gemeente Oldambt. (2015b). *Landbouw in Oldambt ; Goud in innovatie*.
- Gemeente Oldambt. (2015c). *Woonvisie oldambt 2015 -2020*. f
- Gemeente Oldambt. (2017a). Nota cultuur en evenementen Gemeente Oldambt 2017-2020.
- Gemeente Oldambt. (2017b). Omgevingsvisie Gemeente Oldambt.
- Gemeente Westerwolde. (2017). Cultuurvisie.
- Gerbrandy, A. (2014, 1 januari). Veel leegstand oude boerderijen Oldambt. Geraadpleegd op 20 december 2017 van <http://www.akkervijzer.nl/aardappelen/nieuws/4609/veel-leegstand-oude-boerderijen-oldambt>
- Gies, T. J. A., Nieuwenhuizen, W., Naeff, H. S. D., Vleemingh, I., & Paulissen, M. (2016). *Landelijk gebied en Leegstand*.
- Graham, B. (2002). Heritage as knowledge: Capital or culture? *Urban Studies*, 39(5–6), 1003–1017.
- Hanna, S., & Rowley, J. (2008). An analysis of terminology use in place branding. *Place Branding and Public Diplomacy*, 4(1), 61–75.
- Harvey, D. (2001). Heritage Past and Heritage Present: Temporalities, Meaning and the Scope of Heritage Studies. *International Journal of Heritage Studies*, 7(4), 319 – 338.
- Hooimeijer, P., Kroon, H. J. J., & Luttik, J. (2001). *Kwaliteit in meervoud; conceptualisering en operationalisering van ruimtelijke kwaliteit voor meervoudig ruimtegebruik*. Geraadpleegd van [http://ruimtexmilieu.nl/uploads/documents/kwaliteit_in_meervoud\(1\).pdf](http://ruimtexmilieu.nl/uploads/documents/kwaliteit_in_meervoud(1).pdf)
- Houtveen, H. J. (2000). Upgraden, renoveren of herontwikkelen van kantoren: het proces en de organisatiemodellen. Geraadpleegd op 27 juli 2017 van <http://files.vastgoedbibliotheek.nl/Server/getfile>

.aspx?file=docs/MRE/02/Houtveen.pdf

- Janssen, J. (2012). *De toekomst van het verleden Ruimtelijke ordening en erfgoedzorg na Belvedere*.
- Janssen, J., Luiten, E., Renes, H., & Rouwendal, J. (2013). Oude sporen in een nieuwe eeuw; de uitdaging na Belvedere, 42.
- Janssen, J., Luiten, E., Renes, H., & Rouwendal, J. (2014). Heritage planning and spatial development in the Netherlands: Changing policies and perspectives. *International Journal of Heritage Studies*, 20(1), 1–21.
- Janssen, J., Luiten, E., Renes, H., Rouwendal, J., Faber, O., Pen, C.-J., & Stegmeijer, E. (2014). *Karakterschetsen*.
- Janssen, J., Luiten, E., Renes, H., & Stegmeijer, E. (2017). Heritage as sector, factor and vector: conceptualizing the shifting relationship between heritage management and spatial planning. *European Planning Studies*, 25(9), 1654–1672.
- Janssen, J., & Stegmeijer, E. (2015). Erfgoed in de nieuwe realiteit. *Rooilijn*, 48(5), 380–389.
- Kavaratzis, M., & Hatch, M. J. (2013). The dynamics of place brands. *Marketing Theory*, 13(1), 69–86.
- Kocken, M. (2009). *Het onzichtbare verbeeld Ontwerpen met archeologie*.
- Koenders, D. (2016, 5 april). De Ruïne als alternatief voor de sloop van boerderijen. *Ruimtevolk*. Geraadpleegd van <https://ruimtevolk.nl/2016/04/05/de-ruine-als-alternatief-voor-sloop-van-boerderijen/>
- Koning, K. (2014). Observatorium Keizersrande.
- Leidelmeijer, K., Marlet, G., Iersel, J. van, Woerkens, C. van, & Reijden, H. van der. (2008). De Leefbaarometer; Leefbaarheid in Nederlandse Wijken en Buurten Gemeten en Vergeleken Rapportage Instrumentontwikkeling. Amsterdam / Utrecht: RIGO/Atlas voor Gemeenten.
- Looden, M. (2017, 26 juli). Ook Oldambt wil meer kunnen doen tegen verpaupering. *Dagblad van Het Noorden*.
- Majdoub, W. (2010). Analyzing cultural routes from a multidimensional perspective. *AlmaTourism*, 2, 29–37.
- Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap. Voorstel van wet (Erfgoedwet), Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden § (2015).
- Minkjan, P., Baas, H., Parmentier, F., Raap, E., van Woerkom, M., van der Velde, M., Bouwman, F. (2010). *Cultuurhistorisch beheer landschapsbeheer nederland*. Meppel: Hooiberg Haasbeek.
- Mısrırlısoy, D., & Günçe, K. (2016). Adaptive reuse strategies for heritage buildings: A holistic approach. *Sustainable Cities and Society*, 26, 91–98.
- Monteiro, V., Painho, M., & Vaz, E. (2015). Is the heritage really important? A theoretical framework for heritage reputation using citizen sensing. *Habitat International*, 45(P2), 156–162.
- Muceniece, L. (2015). Historic ruins-an important landscape element. *Scientific Journal of Latvia University of Agriculture Landscape Architecture and Art*, 6(6), 5–11.
- Nasser, N. (2003). Planning for Urban Heritage Places: Reconciling Conservation, Tourism, and Sustainable Development. *Journal of Planning Literature*, 17(4), 467–479.
- Pekaar, R. (2017). *Even geduld a.u.b., over leegstand agrarisch erfgoed en “behoud door onthouding.”*
- Pétursdóttir, Þ. (2013). Concrete matters: Ruins of modernity and the things called heritage. *Journal of Social*

- Archaeology*, 13(1), 31–53.
- Projectbureau Belvedere. (1999). Nota Belvedere.
- Provincie Groningen. (2014). Brief: Leegstaande boerderijen als landschappelijk probleem.
- Provincie Groningen. (2016a). *Omgevingsverordening Provincie Groningen 2016*.
- Provincie Groningen. (2016b). *Omgevingsvisie Provincie Groningen 2016-2020*.
- Provincie Groningen. (2016c). Uitvoeringsprogramma Cultuur 2017-2020 provincie Groningen.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (2014). *Eenheid en verscheidenheid*.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (2015). *Erfgoed als krachtvoer*.
- Rijksoverheid. (2017). Wat is een monument en welke typen monumenten zijn er? | Vraag en antwoord | Rijksoverheid.nl. Geraadpleegd op 27 juli 2017 van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erfgoed/vraag-en-antwoord/wat-is-een-monument-en-welke-typen-monumenten-zijn-er>
- RTV Noord. (2014). Econoom: “Regels leegstaande boerderij moeten soepeler.” Geraadpleegd op 6 september 2017 van <http://www.rtvnoord.nl/nieuws/137348/Econoom-Regels-leegstaande-boerderijen-moeten-soepeler>
- Russo, P., Riguccio, L., Carullo, L., & Tomaselli, G. (2013). Using the Analytic Hierarchical Process to Define Choices for Re-Using Rural Buildings : Application to an Abandoned Village in Sicily. *Natural Resources*, 4, 323–332.
- Schönle, A. (2006). Ruins and History : Observations on Russian Approaches to Destruction and Decay. *Slavic Review*, 65(4), 649–669.
- Sekuur, M. (2013). Concept Ecoruïne.
- Sharpley, R. (2007). Flagship attractions and sustainable rural tourism development: The case of the Alnwick Garden, England. *Journal of Sustainable Tourism*, 15(2), 125–143.
- Simon, C., Huigen, P., & Groote, P. (2010). Analysing regional identities in the Netherlands. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 101(4), 409–421.
- Somhegyi, Z. (2014). The Aesthetic Attraction of Decay. From Nature of Ruins to the Ruins of Nature. In *Aesthetics in action* (p. 446). Krakow.
- Stanton, T. W., & Magnoni, A. (2008). *Ruins of the Past The Use and Perception of Abandoned Structures in the Maya Lowlands*. Colorado: University Press of Colorado.
- Te Bokkel, K. (2016). Ruïne van Miste.
- Thomas, G. (2011). A Typology for the Case Study in Social Science Following a Review of Definition, Discourse, and Structure. *Qualitative Inquiry*, 17(6), 511–521.
- Van den Berg, A. E., & Casimir, T. (2002). *Landschapsbeleving en Cultuurhistorie; een theoretische en empirische verkenning van de invloed van cultuurhistorie op de beleving van het landschap*. Wageningen.
- van den Broek, N. (2007). *Bedreigd verleden. Kleine monumenten en de strijd voor hun behoud*. Groningen: Uitgeverij Passage.

- van Es, A. (2014, augustus). Groninger parels van toen zijn de rotte kiezen van nu. *Volkskrant*, pp. 6–7.
- Van Hofslot, G. (2014, 12 maart). “Liever een mooie ruïne dan een onleefbaar krot.” *Dagblad van Het Noorden*, p. 22.
- Veenstra, R. (2017). Richard Veenstra_Provincie Groningen_Transcript.
- Wang, H. J., & Zeng, Z. T. (2010). A multi-objective decision-making process for reuse selection of historic buildings. *Expert Systems with Applications*, 37(2), 1241–1249.
- Weber, M., Driessen, P. P. J., & Runhaar, H. A. C. (2014). Evaluating environmental policy instruments mixes; a methodology illustrated by noise policy in the Netherlands. *Journal of Environmental Planning and Management*, 57(9), 1381–1397.
- Wielen, P. vander. (n.d.). Unia State.
- Wiesman, A. (2013). Het verval van 's lands grootste boerderijen. Geraadpleegd op 25 september 2017 van <http://www.annettewiesman.nl/2013/09/herbestemming/het-verval-van-s-lands-grootste-boerderijen/>
- Yin, R. K. (2013). *Case study research: Design and Methods* (3rd ed.). Sage Publications.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1 CODE SCHEMA

Code	Gebruikt	Groep
Agenda	4	
BH_Grootte	1	Belemmerende factoren herbestemming
BH_Kosten	5	Belemmerende factoren herbestemming
BH_Onvoldoende kennis	4	Belemmerende factoren herbestemming
BH_Status	2	Belemmerende factoren herbestemming
BI_Tegengaan & Voorkomen	8	Beleidsinterventies
BI_Voorkomen	7	Beleidsinterventies
BM_Communicatie	12	Beleidsmaatregelen
BM_Financiël	14	Beleidsmaatregelen
BM_Juridisch	31	Beleidsmaatregelen
EB_Factor	3	Erfgoedbenadering
EB_Sector	6	Erfgoedbenadering
ER_Aantrekkingskracht	26	Erfgoed in relatie tot recreatie en toerisme
ER_Potentie	17	Erfgoed in relatie tot recreatie en toerisme
Erfgoeddiscours	14	Erfgoedbenadering
F_Beleid	62	Factoren bepalend voor herbestemming
F_Cultuur	4	Factoren bepalend voor herbestemming
F_Economisch	14	Factoren bepalend voor herbestemming
F_Fysiek	8	Factoren bepalend voor herbestemming
F_Omgeving	11	Factoren bepalend voor herbestemming
F_Sociaal	17	Factoren bepalend voor herbestemming
HVP_Behoud	36	Houding overheid t.o.v. vervallen panden
HVP_Element	1	Houding overheid t.o.v. vervallen panden
HVP_Herontwikkeling	23	Houding overheid t.o.v. vervallen panden
HVP_Herstel	13	Houding overheid t.o.v. vervallen panden
HVP_Niets doen	10	Houding overheid t.o.v. vervallen panden
HVP_Nieuw	4	Houding overheid t.o.v. vervallen panden
HVP_Oud-Nieuw	5	Houding overheid t.o.v. vervallen panden
HVP_Ruïnes	27	Houding overheid t.o.v. vervallen panden

HVP_Sloop	16	Houding overheid t.o.v. vervallen panden
I_Leefbaarheid	20	Impact op omgeving
IB_Beleidsruimte	19	Instrumenten die de overheid inzet in de bestrijding van het probleem
IB_Bewustwording	23	Instrumenten die de overheid inzet in de bestrijding van het probleem
IB_Co-creatie	5	Instrumenten die de overheid inzet in de bestrijding van het probleem
IB_Coördineren	6	Instrumenten die de overheid inzet in de bestrijding van het probleem
IB_Doelen formuleren	1	Instrumenten die de overheid inzet in de bestrijding van het probleem
IB_Experiment	3	Instrumenten die de overheid inzet in de bestrijding van het probleem
IB_Faciliteren	18	Instrumenten die de overheid inzet in de bestrijding van het probleem
IB_Kennisontwikkeling overheid	4	Instrumenten die de overheid inzet in de bestrijding van het probleem
IB_Participatie	10	Instrumenten die de overheid inzet in de bestrijding van het probleem
IB_Probleem scherp krijgen	11	Instrumenten die de overheid inzet in de bestrijding van het probleem
IB_Ruimte Initiatief	11	Instrumenten die de overheid inzet in de bestrijding van het probleem
IB_Samenwerken disciplines	20	Instrumenten die de overheid inzet in de bestrijding van het probleem
IB_Stimuleren	18	Instrumenten die de overheid inzet in de bestrijding van het probleem
IB_Verhalen verzamelen	1	Instrumenten die de overheid inzet in de bestrijding van het probleem
Interviewvraag	7	
Maatwerk	3	
MH	7	
OV_Beleid	6	Oorzaak verval
OV_Demografie	15	Oorzaak verval
OV_Eigenaar	13	Oorzaak verval
OV_Gemeenschap	2	Oorzaak verval
OV_Markt	13	Oorzaak verval
PO_Leegstand	3	Probleemomschrijving
PO_Leegstand en verval	22	Probleemomschrijving
PO_Verval	3	Probleemomschrijving
V_Beleefbaar	17	Erfgoedvisie
V_Educatie	1	Erfgoedvisie
V_Identiteitsverschaffer	21	Erfgoedvisie
V_Leefbaarheid	1	Erfgoedvisie

V_Verhaal	9	Erfgoedvisie
VWH	5	Verantwoordelijkheid
VWH_Eigenaar	10	Verantwoordelijkheid
VWH_Gemeente	28	Verantwoordelijkheid
VWH_Provincie	5	Verantwoordelijkheid
VWH_Rijksoverheid	10	Verantwoordelijkheid

BIJLAGE 2 INTERVIEWGUIDES

Interviewgide beleidsmakers Gemeente Oldambt /Gemeente Bellingwedde/ Provincie Groningen

Introductie

1. Korte uitleg over mezelf: Master Sociale Planologie student, FRW RUG
2. Korte uitleg over het doel van het onderzoek: Op welke wijze kan regionaal beleid een alternatieve herontwikkeling van vervallen erfgoed stimuleren ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht van het gebied?
3. Opname van het interview
4. Uitleggen wat er bedoeld wordt met alternatieve herontwikkeling aan de hand van het overzichtsschema, zie bijlage X:
5. Het interview bestaat uit vragen die onderverdeeld kunnen worden in vier verschillende onderdelen:
 - a. Houding tegenover erfgoed (behoud/beschermen, herontwikkeling, gebiedsontwikkeling)
 - b. Ruimte voor (alternatieve) herontwikkeling
 - c. Rol van cultuurhistorie/erfgoed in aantrekkingskracht op recreatie en toerisme
 - d. Houding ten opzichte van alternatieve herontwikkeling

Vragen:

1. Hoe gaat de gemeente om met vervallen en leegstaande boerderijen?
 - a. Kunt u een voorbeeld noemen?
 - b. Maakt de gemeente een verschil in omgang met monumenten en niet-monumenten (maar karakteristiek of beeldbepalend)?
 - c. Hebben er de laatste jaren wijzigingen plaatsgevonden in de manier waarop de gemeente omgaat met vervallen erfgoed?
2. Mocht het nog niet ter sprake gekomen zijn bij vraag 1: Hoe gaat de gemeente om met het instrument handhaving?
 - a. Past de gemeente ook handhaving toe op maat?
 - b. Is de manier waarop handhaving wordt ingezet veranderd in de loop van de tijd?
3. Vraag 3 verschilt voor de gemeente Oldambt en de gemeente van Bellingwedde aangezien ze iets ander beleid toepassen.

Gemeente Oldambt: Het huidige beleid richt zich voornamelijk op het voorkomen van meer verval en leegstand, maar er wordt weinig gesproken over de aanpak van de panden die reeds leegstaan en vervallen zijn. Waarom wordt er niet gesproken over een aanpak van de reeds verpauperde en leegstaande vervallen waar geen herbestemming mogelijk is?

- a. Zijn er doelen opgesteld voor de aanpak van deze problematiek?

Gemeente Bellingwedde: Het rotte kiezen beleid is nu een tijdje van kracht. Wat zijn uw ervaringen met het beleid?

- b. Kunt u een voorbeeld geven?
 - c. Wat zijn de grootste uitdagingen rondom herontwikkeling?
4. Welke rol neemt de gemeente aan in het aanjagen van herontwikkeling van vervallen en leegstaand boerderijen, en waarom?
 - a. Welke instrumenten zetten jullie in? (Kennis, samenwerken, participatie, ruimte voor, tijd, geld, experiment)
 - b. Worden er andere stakeholders worden er in dit proces betrokken? Zo ja, welke? En hoe verloopt de samenwerking?
 - c. Hebben er de laatste jaren wijzigingen plaatsgevonden in de rol van de gemeente binnen herontwikkeling?
5. In hoeverre beperkt of bevordert het beleidskader volgens u nieuwe ideeën rondom de herontwikkeling van vervallen en leegstaand boerderijen?
 - a. Is de gemeente voldoende in staat om herontwikkeling te realiseren of zouden er sommige partijen meer of minder verantwoordelijkheid moeten hebben?
6. Jullie spreken in de beleidsdocumenten over de rol die cultuurhistorie en erfgoed speelt in de aantrekkingskracht op recreatie en toerisme. Hoe belangrijk is cultuurhistorie voor de toeristische aantrekkingskracht van jullie gebied?
 - a. Welke rol spelen de vervallen en leegstaande Oldambster boerderijen hier op dit moment in?
7. Heeft de gemeente wel eens nagedacht over de alternatieve herontwikkeling van vervallen erfgoed in de vorm van ruïnes/ behoud van elementen/ deels sloop (zie figuur volgende pagina) ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht de Graanrepubliek?
 - a. Welke kansen en beperkingen ziet u ten opzichte van (deels)sloop?
 - b. Welke kansen en beperkingen ziet u ten opzichte van ruïnes?
 - c. Welke kansen en beperkingen ziet u ten opzichte van herschepping?
 - d. Welke kansen en beperkingen ziet u ten opzichte van behoud van elementen?
 - e. Onder welke voorwaarden zouden jullie alternatieve herontwikkeling aanmoedigen?

Afsluitend:

1. Is er iets dat u nog graag kwijt wilt over dit onderwerp?
2. Zijn er nog documenten die mij kunnen helpen bij mijn onderzoek? Of personen die ik zou moeten spreken?
3. Wilt u het onderzoek ontvangen zodra het af is?
4. Bedankt voor de tijd en de moeite.

Introductie

1. Korte uitleg over mezelf: Master Sociale Planologie student, FRW RUG
2. Korte uitleg over het doel van het onderzoek: Op welke wijze kan regionaal beleid een alternatieve herontwikkeling van vervallen erfgoed stimuleren ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht van het gebied?
3. Opname van het interview
4. Uitleggen wat er bedoeld wordt met alternatieve herontwikkeling (Als optie wanneer 'traditionele herontwikkeling' niet mogelijk is) aan de hand van het overzichtsschema (zie interview beleidsmakers):
5. Het interview bestaat uit vragen die onderverdeeld kunnen worden in vier verschillende onderdelen:
 - a. Erfgoedbenadering / Houding tegenover erfgoed in advies (behoud/beschermen, herontwikkeling, gebiedsontwikkeling)
 - b. Ruimte voor (alternatieve) herontwikkeling
 - c. Houding ten opzichte van alternatieve herontwikkeling

Vragen:

1. Welke houding neemt Libau aan wanneer jullie adviseren in de herontwikkeling van vervallen en leegstaand erfgoed, en waarom?
 - a. Is deze houding in het verleden wel eens anders geweest? Kunt u daar een voorbeeld van geven?
 - b. In welke mate mag erfgoed volgens u worden blootgesteld aan veranderingen van buitenaf?
2. Welk advies geeft Libau aan gemeenten als het gaat om vervallen en leegstaande boerderijen die moeilijk op traditionele wijze te herbestemmen zijn?
 - a. Heeft dit advies te maken met de houding van gemeenten
 - b. Welke rol dient de gemeente aan te nemen in het proces?
3. Hebben jullie wel eens nagedacht te adviseren over de alternatieve herontwikkeling van vervallen erfgoed in de vorm van ruïnes/ behoud van elementen/ deels sloop (zie figuur) ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht van de Graanrepubliek?
 - a. Welke kansen en beperkingen ziet u ten opzichte van (deels)sloop?
 - b. Welke kansen en beperkingen ziet u ten opzichte van ruïnes?
 - c. Welke kansen en beperkingen ziet u ten opzichte van herschepping?
 - d. Welke kansen en beperkingen ziet u ten opzichte van behoud van elementen?
 - e. Onder welke voorwaarden zouden jullie alternatieve herontwikkeling aanmoedigen?
4. In hoeverre beperkt of bevordert het beleidskader volgens u nieuwe ideeën rondom de herontwikkeling van vervallen en leegstaand boerderijen?
 - a. Welke aanpassingen zouden de alternatieve herontwikkeling vergemakkelijken?

Afsluitend:

1. Is er iets dat u nog graag kwijt wilt over dit onderwerp?
2. Wilt u het onderzoek ontvangen zodra het af is?
3. Bedankt voor de tijd en de moeite.

Interviewgide Groninger Landschap

Introductie

1. Korte uitleg over mezelf: Master Sociale Planologie student, FRW RUG
2. Korte uitleg over het doel van het onderzoek: Op welke wijze kan regionaal beleid een alternatieve herontwikkeling van vervallen erfgoed stimuleren ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht van het gebied?
3. Opname van het interview
4. Uitleggen wat er bedoeld wordt met alternatieve herontwikkeling (Als optie wanneer ‘traditionele herontwikkeling’ niet mogelijk is) aan de hand van het overzichtsschema (zie interview beleidsmakers):
5. Het interview bestaat uit vragen die onderverdeeld kunnen worden in vier verschillende onderdelen:
 - a. Rol van cultuurhistorie/erfgoed in aantrekkingskracht op recreatie en toerisme
 - b. Houding tegenover herontwikkeling van erfgoed + in bezit nemen van erfgoed
 - c. Houding ten opzichte van alternatieve herontwikkeling
 - d. Mogelijkheden voor alternatieve herontwikkeling

Vragen:

1. Hoe belangrijk is volgens het Groninger Landschap het agrarisch erfgoed voor het Groninger Landschap?
 - a. Welk probleem zien jullie in het verval en de leegstand die op grote schaal plaats vindt?
 - b. Welke rol speelt agrarisch erfgoed in de toeristische aantrekkingskracht van het gebied?
2. Jullie worden door de provincie Groningen ingeschakeld om advies te geven over het ruimtelijke beleid. Welke rol /houding nemen jullie aan wanneer jullie adviseren in de herontwikkeling van vervallen en leegstaand erfgoed, en waarom?
 - a. Is deze rol/houding in het verleden wel eens anders geweest?
 - b. Wie zijn er verantwoordelijk voor de herontwikkeling?
 - c. Met wie werken jullie samen als het om herontwikkeling van vervallen en leegstaand erfgoed gaat?
 - d. In welke mate mag erfgoed volgens u worden blootgesteld aan veranderingen van buitenaf?
3. Onder welke omstandigheden neemt het Groninger Landschap erfgoed in bezit en investeren jullie daarin?
4. Heeft het Groninger Landschap wel eens nagedacht over de alternatieve herontwikkeling van vervallen erfgoed in de vorm van ruïnes/ behoud van elementen/ deels sloop (zie figuur) ten behoeve van de toeristische aantrekkingskracht van jullie gebied?
 - a. Welke kansen en beperkingen ziet u ten opzichte van (deels)sloop?
 - b. Welke kansen en beperkingen ziet u ten opzichte van ruïnes?

- c. Welke kansen en beperkingen ziet u ten opzichte van herschepping?
 - d. Welke kansen en beperkingen ziet u ten opzichte van behoud van elementen?
 - e. Onder welke voorwaarden zouden jullie alternatieve herontwikkeling aanmoedigen?
5. In hoeverre beperkt of bevordert het beleidskader volgens u nieuwe ideeën rondom de herontwikkeling van vervallen en leegstaand boerderijen?
- a. Welke aanpassingen zouden de alternatieve herontwikkeling vergemakkelijken?

Afsluitend:

1. Is er iets dat u nog graag kwijt wilt over dit onderwerp?
2. Wilt u het onderzoek ontvangen zodra het af is?
3. Bedankt voor de tijd en de moeite.

Interviewguide bedenkers van de Ecoruïne

Aangezien Mark Sekuur en Fred den Haring mij gedurende het onderzoek van begin tot eind hebben bij gestaan is er voor dit interview geen formele introductie en afsluiting van het interview opgesteld.

1. Hoe en wanneer is het concept de Ecoruïne ontstaan?
 - a. Wat waren de belangrijkste redenen achter de ontwikkeling van het concept de Ecoruïne?
 - b. Waar kwam de inspiratie voor het concept vandaan?
 - c. Aan welke voorwaarden dienen de boerderijen voldoen willen ze geschikt zijn voor alternatieve herontwikkeling?
2. Wat willen /wilden jullie met de Ecoruïne bereiken en waarom?
3. Tot hoever is het concept de Ecoruïne ontwikkeld?
 - a. Welke aspecten hebben de ontwikkeling van het concept bevorderd /belemmerd?
4. Het concept is gepresenteerd bij een aantal gemeenten, wat was de reactie van hen?
 - a. Hoe werd het concept over het algemeen ontvangen?
 - b. Was deze reactie gelijk bij alle gemeenten?
 - c. Wat waren volgens de gemeenten de kansen /belemmeringen rondom het concept?
5. Is het concept gepresenteerd bij andere partijen?
 - a. Zo ja, wat was hun reactie? Kunnen jullie een voorbeeld geven?
6. De Ecoruïne is veelal in het nieuws geweest en besproken door verschillende partijen die zich met erfgoed bezighouden. Wat is de reden daarvoor geweest?
7. De Ecoruïne vraagt om een andere kijk op de omgang met erfgoed? Een kijk die vraagt om de behoudende mentaliteit om te zetten naar een mentaliteit die niet bang is voor ontwikkeling. Denken jullie dat Groningen daar klaar voor is?
 - a. Kunnen jullie een voorbeeld geven?
8. Wie is er volgens jullie het meest verantwoordelijk voor het 'oplossen van' de problematiek rondom de vervallen leegstaande Oldambsterboerderijen?
9. Denken jullie dat de gemeenten Oldambt en Bellingwedde voldoende middelen inzetten voor de ontwikkelen van nieuwe ideeën rondom herontwikkeling van de Oldambster boerderij?
 - a. Waarom wel, waarom niet? Kan dit worden uitgelegd aan de hand van voorbeelden?
10. In hoeverre beperkt of bevordert het beleidskader volgens jullie de ideeën voor alternatieve herontwikkeling van vervallen en leegstaand boerderijen?
 - a. Welke aanpassingen zouden de alternatieve herontwikkeling vergemakkelijken?